

Amos' Veroordeling van de Noordelijke Cultus.
Een onderzoek op basis van communicatiewetenschap.

Aangeboden aan:
M.C.A. Korpel
&
B.E.J.H. Becking

**Subfaculteit Godgeleerdheid
Universiteit Utrecht**

Als onderdeel van de cursus:
Masterthesis Biblical Studies
RTMV10013

Jorin Polet (3029328)
Datum: 10 augustus 2012

Abstract

This thesis investigates the question '*According to Amos, why did God condemn the cult?*'. The method of research takes root in the fact, that texts of the bible can be defined by the word 'communication'. The required texts for answering the main question, will be examined by the different aspects of communication: 1) sources-receivers, 2) context, 3) messages, 4) effects, 5) noise and 6) channels. The main reasons for the condemnation of the cult are: YHWH is a God who frees from oppressors, Israel broke the covenant in several ways, Israel refuses to repent, Israel gives YHWH a bad reputation and the people are ungrateful. Reasons for the condemnation can be traced back to the nature of YHWH, the character of Israël, and the consequences of their actions for others and God.

Deze thesis onderzoekt de vraag '*Waarom werd de cultus volgens Amos door God veroordeeld?*'. De onderzoeksmethode is gebaseerd op het feit, dat de teksten van de bijbel gedefinieerd kunnen worden door het woord 'communicatie'. De benodigde teksten om deze hoofdvraag te beantwoorden, zullen onderzocht worden per verschillend aspect van communicatie: 1) zenders – onvangers, 2) context, 3) boodschappen, 4) effecten, 5) ruis en 6) kanalen. De belangrijkste redenen voor de veroordeling van de cultus zijn: YHWH is een God die bevrijdt van onderdrukkers, Israël heeft het verbond op meerdere manieren verbroken, Israël weigert tot inkeer te komen, Israël bezorgt YHWH een slechte reputatie en het volk is ondankbaar. De redenen voor de veroordeling kunnen terug gevoerd worden tot de natuur van YHWH, het karakter van Israël en consequenties van hun acties voor anderen en God.

Inhoudsopgave

Abstract	p. 02
Inhoudsopgave	p. 03
1 Inleiding	p. 05
Noten	p. 10
2 Methoden	p. 11
2.0.1 Van interpretatie naar communicatie	p. 11
2.0.2 Wat is communicatie?	p. 11
2.0.3 Opzet	p. 12
Noten	p. 17
3 Uitwerking	p. 19
3.1 Zender en Ontvanger	p. 19
3.1.1 Inleiding	p. 19
3.1.2 Zender	p. 19
3.1.3 Ontvanger. Wie was Amos' publiek?	p. 25
Noten	p. 30
3.2 Boekstructuur	p. 33
Noten	p. 36
3.3 Identificatie en categorisering onderwerpen	p. 37
Noten	p. 44
3.4 Categorie 1: Verschillende soorten onrecht	p. 45
3.4.1 Inleiding	p. 45
3.4.2 Onrecht?	p. 45
3.4.3 Am. 2.6-8	p. 46
3.4.4 Am. 3.13-15	p. 51

3.4.5 Am. 4.6-13	p. 55
3.4.6 Am. 5.10-15	p. 60
3.4.7 Am. 8.4-7	p. 67
Noten	p. 73
3.5 Categorie 2: Misstanden binnen de cultus	p. 80
3.5.1 Inleiding	p. 80
3.5.2 Am. 2.9-13	p. 80
3.5.3 Am. 4.4-5	p. 84
3.5.4 Am. 5.21-25	p. 88
Noten	p. 93
3.6 Categorie 3: Afgodendienst	p. 96
3.6.1 Inleiding	p. 96
3.6.2 Am. 5.26-27	p. 96
3.6.3 Am. 8.9-14	p. 99
Noten	p. 107
4 Conclusie	p. 109
4.0.1 Beantwoording hoofdvraag	p. 109
4.0.2 Ruis, de inkadering van de hoofdvraag	p. 113
4.0.3 Jeruzalem?	p. 116
Noten	p. 118
5 Literatuur	p. 120

1 Inleiding

Keuze

De keuze voor het boek 'Amos', welke het voorwerp is van het onderzoek, ligt in een persoonlijke fascinatie voor de 'kleine profeten', waar op één of andere manier de persoonlijke artistieke stijl sterk naar voren komt. Hiervoor hoeft men alleen maar te denken aan de directheid van Amos, de woede van Obadja richting Edoms 'verraad' of de enigszins eigenzinnige en retorische discussie van Habakuk. De uiteindelijke keuze voor 'Amos' komt uiteindelijk door zijn aansprekende en eerlijke stijl (hoewel het een strijd was met het boek 'Habakuk').

Als men het boek 'Amos' leest, vallen een aantal punten op. Als eerste natuurlijk de 'duidelijke' verzen als Am. 4.1,4; 5.14 en 5.21. Hier worden mensen met macht aangesproken en als tweede mensen die een festival ter ere van YHWH houden. Wat zal er achter deze teksten schuilgaan? Wat voor een reden zit er achter het veroordelen van mensen die YHWH aanbidden? Het boek 'Amos' is bij uitstek geschikt om religieuze mensen te laten applaudisseren én ongemakkelijk te laten voelen. Applaudisseren met de attitude '*Goedzo Amos, laat het ze voelen!*' en ongemak als men beseft dat deze veroordelingen op een bepaalde manier tijdloos zijn en op jezelf slaan.

Wat als tweede opvalt, is de focus op de ongelijkheid tussen mensen met macht en de machtelozen, die met status en die zonder. Uiteraard is dit een kenmerk van alle profetische boeken, Amos was echter waarschijnlijk de eerste. Op een gegeven moment begint het, bijvoorbeeld bij Am. 3.14-15, door te dringen dat de politieke, morele en religieuze sferen erg door elkaar lopen. In één adem worden 'zonden', altaren en paleizen veroordeeld. Dit zijn echter allemaal correlaties. Wordt de politiek veroordeeld voor immorele acties en door cultische problemen? Worden zonden veroordeeld door politieke vormen en godsdienst? Wordt godsdienst veroordeeld door politieke vormen en zonden? Of misschien alles tegelijk of een mix?

Alle bovenstaande vragen onderzoeken is echter te breed en daarnaast loopt men tegen het probleem aan van culturele verschillen. Elke van de bovengenoemde factoren was zeer nauw verbonden met de ander, bijvoorbeeld zoals Amazia (Am. 7.13) zegt: '*Hier in Betel mag u niet meer profeteren, want dit is het heiligdom van de koning en dit gebouw is van het rijk (WB95)*'. Voor westerlingen die graag categoriseren, is dit uiteraard lastig en af en toe frustrerend, soms vallen bepaalde gedachtegangen niet goed te volgen. Hier zal in de thesis soms ook tegenaan worden gelopen.

Vraagstelling en definities

Omdat al de bovenstaande vragen onderzoeken te breed is, zal één van de bovengenoemde vragen worden uitgewerkt, namelijk '*Waarom werd de cultus volgens Amos door God veroordeeld?*'. De andere correlaties zijn een mogelijkheid voor vervolgonderzoek.

De hoofdvraag kan enigszins omslachtig overkomen door het '*volgens Amos door God*'. De reden hiervoor is om niet in de val te trappen van hoe de Bijbel gezien moet worden. Hiermee wordt bedoeld dat sommigen de Bijbel zien als een geschiedenisdocument, anderen als het Woord van God en weer anderen als gewoon een oud boek. Hoewel dit natuurlijk een belangrijke vraag is, is dat niet de focus van deze thesis en zal deze dus niet worden behandeld. Door deze constructie van de hoofdvraag kan dit ook.

Naast de constructie van de vraag reist er ook de vraag voor de betekenissen van twee woorden die worden gebruikt, namelijk '*cultus*' en '*veroordeeld*'.

Om te beginnen met de laatstgenoemde: '*veroordeeld*' zal in deze thesis worden gebruikt in de betekenis van '*een negatieve evaluatie geven*'. '*veroordeeld*' kan niet gebruikt worden in de betekenis van de vernietiging van het Noordrijk danwel de ballingschap van het Zuidrijk, omdat dit zou impliceren dat alleen de cultus hiervoor verantwoordelijk zou zijn. Dit is te simplistisch en zou ook geen recht doen aan de geschiedenis. Daarnaast schetst de Bijbel ook het beeld dat de vernietiging en ballingschap ook een *resultaat* is van veroordeling(en), wat dus één station eerder is. Het draait hier dus vooral om de evaluatie die wordt gegeven over de cultus.

Hiermee komen we bij het tweede woord, '*cultus*'. Tegenwoordig wordt dit vaak geassocieerd met gruwelijkheden als Jonestown (1978) waar ten minste 909 mensen zelfmoord pleegde of vermoord werden. De term '*cultus*' is hiermee voor veel mensen min of meer synoniem aan een sekte. Dit is slechts één van de misvattingen van deze term die voor veel verschillende mensen verschillende betekenissen heeft. '*Cultus*' komt van het Latijnse *cultus deorum* wat 'zorg voor de goden' betekent.ⁱ Volgens Ehrman wordt deze term gebruikt voor '*een aantal religieuze praktijken voor aanbidding*'. Deze definitie is echter nog te vaag en dus zal de volgende definitie gebruikt worden waar die van Ehrman ook volledig in opgaat: '*een systeem van religieuze geloven en ritualen samen met de aanhangers hiervan*'.ⁱⁱ Deze brede definitie past goed bij het beeld dat in '*Amos*' naar voren komt van het geloof in YHWH (en andere goden), de offers en pelgrimages die hierbij komen kijken en de praktische uitvoering door de aanhangers.ⁱⁱⁱ

Relevantie

In hoeverre is dit onderzoek nuttig voor het huidige onderzoeksveld van 'Amos'? Deze vraag valt uit elkaar in twee onderdelen, namelijk inhoud en vorm. Als eerste zal de vorm behandeld worden, waarna de inhoud.

De vorm van deze thesis, zoals die in de '*Methoden*' besproken zal worden, is enigszins afwijkend van de algemeen gebruikte methoden. De behandeling van tekstgedeelten als communicatie wordt nooit zo expliciet genoemd. Deze methode valt binnen het opkomen van de sociale wetenschappen binnen het bijbelonderzoek. Dit onderzoeksveld komt sinds de jaren '90 steeds sterker op, maar meestal wordt hier het werkveld van de culturele anthropologie gebruikt, welke wordt toegepast binnen het theologische kader. Dit heeft natuurlijk leerzame kanten. Wat in deze thesis echter gebeurt, is dat een onderzoeksmethode wordt toegepast als methode voor bijbelonderzoek. Dit om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen binnen de beperkte ruimte die er is. Zoals zal opvallen, heeft het een flinke overlap met de exegetische manier van onderzoeken, vaak onder andere noemers. De strakke structuur heeft echter wel een toegevoegde waarde voor onderzoek. Wat ook zal opvallen is dat deze thesis ook valt binnen wat Carrol R. de 'wereld binnen de tekst' noemt^{iv}, oftewel, hoe wij de tekst nu kennen. Interesse in de overgeleverde tekst komt weer steeds meer op en deze thesis valt hier onder.

Inhoudelijk zal af en toe opvallen dat er een interesse is in de persoon van Amos zelf. Juist omdat deze niet sterk naar voren komt in de tekst zelf, zal hier af en toe aandacht naar uit gaan. Als tweede is het, zoals eerder genoemd, een uitgebreid onderwerp. De meeste commentatoren zijn meer geïnteresseerd in de uitleg van de tekst en niet in de specifieke attitude richting de cultus (hoewel dit af en toe zeker naar voren komt bij hen). Deze speerpunt van de thesis zal dus toevoegen aan het gehele plaatje. Dit zal ooit echter wel gecompliceerd moeten worden met onderzoeksvragen richting de andere, hierboven genoemde, onderwerpen. Hiermee wordt bedoeld: hoe liggen de correlaties? Bijvoorbeeld, wordt de cultus veroordeeld voor onrecht, of andersom? Dit zal in deze thesis zeker ook naar voren komen, maar dit kan uitgebreider.

Aannames

Elk onderzoek is gebaseerd op aannames en vaak is te zien dat dit de onderzoeker kritiek oplevert. Aannames op zichzelf zijn niet verkeerd, het helpt ons functioneren in een wereld met teveel informatie^v. Aannames ontstaan uit de gewone dingen die men om zich heen observeert, vandaar dat het ook belangrijk is om bijvoorbeeld het nieuws kritisch te bekijken. Als bepaalde groepen bijvoorbeeld vaak negatief in het nieuws komen, zal dit direct effect hebben op aannames die kijkers maken. Op een gegeven moment noemt men dit dan negatieve stereotypen. Om kritiek op aannames voor te zijn, lijkt het raadzaam om de belangrijkste aannames in de inleiding te beschrijven zodat men zich hier niet verder druk om hoeft te maken.

Een eerste punt wat zal opvallen is de voorkeur voor een synchrone behandeling van tekst, oftewel, een behandeling van de tekst zoals die in zijn geheel is overgeleverd. Hiervoor is een scala aan redenen te noemen. Hoewel ik waardeer dat de diachrone benadering op een bepaalde manier de tekst zeer serieus neemt, is deze benadering mijns inziens doorgeschoten. Het opdelen van de tekst lijkt bijna een doel op zich te zijn geworden, waarbij er zulke complexe creaties worden gevormd dat dit op geen enkele manier meer praktisch is voor te stellen en de realiteit uit het oog is verloren. Daarnaast leeft er een hardnekkige aanname dat een tekst altijd gelaagd moet zijn, waardoor men gaat zoeken en daardoor altijd wel een argument vindt voor het kopje 'redactie'. Uiteraard is dan het tegenovergestelde ook waar: als er niet wordt gezocht loopt men het risico de mogelijke lagen te missen. Dit zijn enkele (en nog niet alle) factoren die bijdragen tot de voorkeur voor een synchrone lezing. In de thesis die voor u ligt zal er een voorzichtige houding worden aangenomen ten opzichte van redactie, maar deze zal niet geheel aan de kant worden geschoven. De insteek zal zijn: geen redactie tot anders bewezen. Met deze stellingname ben ik mij bewust van het feit dat ik mij schaar bij de beweging die in de jaren '70 min of meer skeptisch is geworden ten opzichte van redactiekritiek^{vi}.

Een andere aanname is dat de Bijbel communicatie is met een bepaald doel. Dit zal in de methodensectie verder worden uitgebreid en hopelijk voldoende onderbouwd.

Een derde aanname is dat Amos de mogelijkheid had om te profeteren, zoals door de traditie is mee gegeven. Er zijn sceptischer onderzoekers die er over het algemeen van uit gaan dat profetieën terug kijken in de tijd. Hier is geen aanleiding toe (er moeten zeer goede redenen zijn om 2500 jaar aan traditie weg te vegen) en in deze thesis zal de claim dat de tekst van Amos 'visioenen zijn die hij heeft gezien' (Am. 1:1) serieus nemen.

Mensen hebben altijd de behoefte gehad om voorspellingen te maken over de toekomst en men doet dit ook constant (op dit moment: wie gaat de verkiezing winnen binnen de republikeinse partij in de VS?). De redenen hierachter zijn divers, wat echter meestal een effect hiervan is, is een gevoel van controle voor het heden. Soms komen deze voorspellingen uit en dan rijst de vraag hoe men de uitspreker van een voorspelling moet zien. Maar, wat als dit gebeurt in iets alomvattends als een religie en een voorspelling komt uit? Dan lijkt 'profeet' geen titel, maar een verklaring (Am. 3:3-8). Het lijkt aannemelijk dat dit de rationaal is hoe Amos (die claimt geen profeet te zijn) toch als profeet in de canon is opgenomen.

Een belangrijke aanname is dat Amos een rationele profeet was, in tegenstelling tot een extatische. Dit lijkt aannemelijk, hoewel er ook een debat gaande is of Amos dit werkelijk was. Indien Amos geen rationele profeet was, kan men gaan twijfelen aan het idee van discoursen binnen het boek 'Amos' en zal

men met korte orakels tevreden moeten zijn. In deze thesis zal een aantal keer naar voren komen dat er zeker een logica zit in de grotere discoursen en daarmee zal het deze aanname versterken.

Ten slotte zijn er persoonlijke factoren die interpretatie van een tekst beïnvloeden: ik ben een Christen met veel overeenkomsten uit de protestantse tak. Hierdoor zie ik het Oude Testament als een collage van één verhaal wat de climax bereikt in het Nieuwe Testament. Deze invalshoek zal onbewust mijn visie op Amos kunnen bijstellen.

Dit waren enkele belangrijke aannames. Af en toe zal in de thesis een aanname naar voren komen en dan zal deze ter plaatse behandeld worden.

Noten

ⁱ Ehrman, B.D.(2008). *The New Testament. A Historical Introduction to the Early Christian Writings*. New York/Oxford: Oxford University Press. p. 503.

ⁱⁱ Zie <http://cultdefinition.com/> verkregen op 9 maart 2012.

ⁱⁱⁱ Een oplettende lezer kan hier (terecht) het punt maken dat deze indeling kunstmatig is en bij deze moderne tijd past. In de oudheid konden religie en andere dagelijkse bezigheden absoluut niet gescheiden worden. Voor een behandeling van deze enigszins lastige situatie verwijs ik u door naar pp. 37-43.

^{iv} Carrol R., M.D.(2002). *Amos- The Prophet & His Oracles*. Louisville: Westminster John Knox Press. p. 43.

^v Fiske, S.T., & Taylor, S.E.(2008). *Social Cognition. From Brains to Culture..* New York: McGraw-Hill Companies, Inc. pp 92-98.

^{vi} Ska, J.L.(2006). *Introduction to Reading the Pentateuch*. Indiana: Eisenbrauns, pp. 127-164.

2 Methoden

2.0.1 Van interpretatie naar communicatie

Om de hoofdvraag '*Waarom werd de cultus volgens Amos door God veroordeeld?*' te beantwoorden, moet er uiteraard naar de Bijbel teruggegaan worden. Dit geeft echter een probleem: de Bijbel is voor iedereen iets anders en wordt door iedereen anders gelezen. Voor de ene persoon is het Gods Woord zonder enige foutⁱ, voor de ander een serie documenten en voor weer een ander is het een collage van de geschiedenis van Israël. Er zullen nog meer opvattingen zijn, maar het punt is dat deze standpunten de lezing bepalen van een perikoop uit de Bijbel.

Het is natuurlijk de vraag of dit erg is. Als het 'juiste' gezichtspunt wordt gekozen (als dit al bestaat) zou er geen probleem moeten zijn, maar hoe is dit te achterhalen? Dit zou dan in dezelfde tekst achterhaald moeten worden wat dan meer op 'prooftexting' gaat lijken. Als men maar lang genoeg naar het eigen standpunt zoekt is deze wel te vinden, dit geldt voor de meer conservatieve opvattingen als voor het liberale onderzoek.

Op wat voor een manier zullen deze mogelijk foutieve, vooringenomen standpunten dan gecorrigeerd kunnen wordenⁱⁱ? Ik stel voor om, als een alternatief, de Bijbel te zien als een vorm van communicatie. Binnen het onderzoeksveld van de communicatie wordt onderzoek gedaan naar wat communicatie kan verstoren, wat essentiële onderdelen van het communicatieproces zijn en dus niet over het hoofd gezien dienen te worden. Als deze onderdelen stuk voor stuk gezien en benaderd worden, wordt er zo min mogelijk van de communicatie van Amos gemist en komen wij een stap dichterbij een compleet beeld. Hopelijk zal hiermee ook dichterbij de bedoeling van Amos gekomen wordenⁱⁱⁱ. Er zal in deze thesis dus gewerkt worden vanuit het standpunt: *wat in de Bijbel staat is communicatie*.

2.0.2 Wat is communicatie?

Een lastig punt van communicatie is dat er niet direct een vinger op te leggen is. We herkennen het meestal als we het zien/horen/voelen maar of we dit correct interpreteren blijft natuurlijk de vraag. En is verkeerd opgevatte communicatie nog steeds communicatie? Het brengt namelijk geen bedoelde boodschap over en geeft alleen maar een verkeerd idee. Een definitie van communicatie wordt dus direct vertroebeld door bedoelingen, attitudes en interpretaties. Daarom kan er eigenlijk alleen gezegd worden *wanneer* communicatie optreedt en moeten alle mogelijke verstoringen opgevat worden als onderdeel van communicatie (of misschien eerder een onvermijdelijk kwaad wat optreedt bij communicatie).

Een goed doordachte en werkbare definitie van communicatie is die van DeVito: *Communication occurs when one person (or more) sends and receives messages that are distorted by noise, occur within a context, have some effect, and provide some opportunity for feedback.*^{iv} De volgende elementen zijn onderdeel van wanneer communicatie optreedt en moeten uitgewerkt worden, waarvan sommigen belangrijker zijn dan anderen: 1) zender/ontvanger, 2) contexten, 3) boodschap(en), 4) effecten, 5) ruis en 6) kanalen.

Al de bovenstaande kenmerken van communicatie zullen in deze Thesis in ruimere of minder ruime mate uitgewerkt worden. De elementen zullen nu kort beschreven worden, zodat deze in de thesis toegepast kunnen worden. Na de beschrijving zal ook duidelijk worden of de tekst van de Bijbel inderdaad communicatie is.

2.0.3 Opzet

1) Zender/ontvanger^v

Over het algemeen is iedereen bekend met het gegeven dat, als er communicatie optreedt, er een zender en een ontvanger is. Elke persoon die betrokken is bij communicatie is echter allebei: een zender en een ontvanger. Als je iets zegt ontvangt je de eigen boodschap ook en ben je bewust van de eigen gevoelens en gedachten daarbij. Bij een opzweepende toespraak wordt de spreker vaak ook opgezweept.

De zender heeft bepaalde gedachten en vertaalt dit in woorden (een benadering van zijn gedachten), die door de ontvanger weer worden ontcijferd. Hier kan echter veel fout gaan, ontcijferen van een boodschap is altijd subjectief en dit maakt communicatie ambigu. Om deze ambiguïteit enigszins terug te dringen moet er gekeken worden naar wie er communiceert.

De uitwerking van de zender en ontvanger, Amos en publiek, zal als eerste in de 'uitwerking' aan bod komen.

2) Context(en)^{vi}

Context is een veelgebruikt woord binnen de theologie, maar ook een van de meest versimpelde woorden. Een niet-gestructureerd en gedefinieerd gebruik hiervan kan een even subjectief beeld geven van een tekst als dat er geen context wordt gebruikt. Een voorbeeld hiervan is het beruchte politieke 'demoniseren', wat puur een gevolg is van een selectieve 'context' aanbieden aan een luisteraar. Om een zo compleet mogelijk beeld van context te krijgen zullen hier vier elementen van context worden behandeld, deze zijn allemaal van toepassing op de bijbel en haar boodschap. Deze elementen staan niet los van elkaar en elk oefent invloed uit op een ander. Sommige contexten zijn helaas niet altijd meer te achterhalen en er valt ook over te discussiëren of de bijvoorbeeld de fysieke context nuttig is,

aangezien de bijbel voor een groot deel een literair werk is. Op basis van Am. 1.1 zal deze context echter ook worden meegenomen, omdat hier wordt geclaimd dat dit de woorden waren van Amos.

1) De fysieke context is de letterlijke omgeving, bijvoorbeeld de stad, kamer, het plein, de bibliotheek. Deze omgeving beïnvloedt hoe je iets zegt en wat je zegt.

2) De sociaalpsychologische context bestaat uit waar en wanneer iets gepast is, of beter, *hoe mensen worden beïnvloed door de aan- of afwezigheid van anderen of ingebeelde anderen*^{vii}. Hierin is de status van de betrokken personen belangrijk. In een gesprek met de koningin is bijvoorbeeld wat je zegt en hoe je iets zegt zeer beïnvloed door haar aanwezigheid. Culturele conventies spelen bij deze context ook zeker een rol. Een interessant voorbeeld hiervan is de verschuiving die op dit moment plaats vindt in Nederland bij begrafenissen. In de jaren '50 was het ongepast om feest te vieren hierbij, maar dit slaat steeds meer om (men hoeft alleen maar te kijken naar de afscheidceremonie van André Hazes in de Amsterdam Arena). De sociaalpsychologische context beïnvloedt dus zwaar het gedrag en daarmee de communicatie van de participanten.

3) De temporele- of tijdscontext heeft meerdere facetten. De tijd van de dag of de tijd in de week valt hieronder (maandag is voor veel mensen een vervelende dag wat invloed heeft op hun communicatie) maar ook de tijd in de geschiedenis. Een laatst en zeer belangrijk onderdeel van deze context is *'how a message fits into the sequence of communication events'*^{viii}. Wat is vóór een uitspraak gezegd of gedaan? En wat gebeurt hierna? Oftewel, een boodschap is een schakel in een keten en kan hier niet los van gezien worden.

4) De culturele context is wat mensen vaak verstaan onder 'de context'. Cultuur is natuurlijk lastig te definiëren, in deze thesis zal ik er de volgende definitie aanhouden: *Culture is the beliefs, values, rules, and customs that exist within a group of people who share a common language and environment and that are transmitted through learning from one generation to the next*^{ix}.

Deze context beïnvloedt elke communicatie, hoe zaken worden gecommuniceerd en opgevat. Uit een onderzoek van Li (1999) blijkt dat, als er wordt gecommuniceerd tussen leden van verschillende culturen, er ongeveer 50 procent van de gecommuniceerde informatie behouden blijft. Bij communicatie tussen leden binnen dezelfde cultuur is dit 75 procent^x. Een verlies van 50 procent is uiteraard zeer veel en herinnert theologen er aan dat, als westerlingen, wij zeer veel informatie kunnen missen. Een praktisch voorbeeld voor het missen van culturele informatie: *'Wijzen wij bijvoorbeeld met een van onze wijsvingers naar ons voorhoofd, dan bedoelen we dat iemand ze niet allemaal op een rijtje heeft. Wijzen wij met dezelfde vinger naar onze slaap, dan betekent dit dat iemand als slim wordt gezien. Dit is in Italië precies andersom'*^{xi}.

De contexten die hier zijn genoemd en uitgewerkt zullen in deze thesis worden toegepast, maar ze zullen niet altijd letterlijk worden benoemd. Ze zijn echter zeer belangrijk voor het volgende punt van communicatie, namelijk het interpreteren van de boodschap(pen).

3) Boodschap(pen)^{xii}

De boodschap zal in deze thesis het meest uitgebreid aan bod komen. Er zijn teksten uitgekozen welke bij elkaar een antwoord kunnen geven op de hoofdvraag. De elementen van communicatie welke in deze methodensectie worden genoemd, zullen allemaal aangewend worden om de uitgekozen teksten beter te kunnen begrijpen.

De temporele context vereist dat, bij de uitwerking van de boodschap, wordt gekeken naar de complete structuur van het boek Amos voordat er gekeken gaat worden naar de losse uitgekozen teksten. Dit zal dus eerst gebeuren bij de uitwerking van de boodschap. Nadat de structuur is behandeld zal gekeken worden naar verschillende teksten waarin argumenten tegen de cultus worden besproken. De aanval van Amos op de cultus wordt dan gecategoriseerd (op grond van welke onderwerpen valt Amos de cultus aan?) waarna deze categorieën beter zullen worden bekeken.

DeVito behandelt in zijn boek twee speciale soorten boodschappen als voorbeeld, waarvan het verstandig is als deze hier ook genoemd worden. Als eerste de feedback, wat een reactie is op de communicatie van een zender. Wat voor in ieder geval de profetenboeken belangrijk is, is het volgende: *'part of the art of effective communication is the ability to discern feedback and to adjust messages on the basis of that feedback'^{xiii}*. Dit onderdeel van communicatie moet bedacht worden als onderwerpen binnen een tekst opeens verspringen. Een profeet levert (vaak) een soort feedback op iets of iemand. Op deze feedback wordt gereageerd waarna er weer feedback wordt geleverd door de profeet.

De tweede soort communicatie is de feed-forward welke de ontvanger voorbereidt op de boodschap. In het licht van deze feed-forward moet de rest van de communicatie ook gezien worden. Een mogelijk voorbeeld hiervan is Amos 1.2: *Hij [Amos] zei: De HEERE zal vanaf Sion brullen als een leeuw, vanuit Jeruzalem zal Hij Zijn stem laten klinken zodat de weiden van de herders treuren, en de top van de Karmel verdort (HSV).*

4) Effecten^{xiv}

Als er wordt gecommuniceerd blijft dit niet in de lucht hangen, er is altijd een groter of kleiner effect. Deze kunnen in drie intergerelateerde effecten verdeeld worden. Als eerste het cognitieve effect, wat verandering in het denken betekent. Als tweede kan communicatie een affectief effect hebben, oftewel een verandering in de *'attitudes, waarden, geloven en emoties'*. Het laatste mogelijke effect is het psychomotorische. Deze betekent een verandering in gedrag. Een voorbeeld van de intergerelateerdheid

van deze effecten: iemand vindt zichzelf te dik en leert dat de gemiddelde persoon 2000 tot 2500 kilocalorieën per dag nodig heeft. Deze persoon ziet dat hij/zij te veel eet (cognitief), de persoon krijgt een beetje afkeer van eten en gelooft dat het goed is als hij/zij minder eet (affectief) en gaat dan minder eten (psychomotorisch).

Deze bovenstaande effecten zullen verwerkt worden bij de interpretaties van de boodschap(pen) in de 'uitwerking'.

5) Ruis^{xv}

Ruis valt in te delen in vier soorten. 1) Fysieke ruis komt van een bron buiten de zender en de ontvanger. Dit kan een sirene of iets dergelijks zijn. 2) Fysiologische ruis, bijvoorbeeld doofheid. 3) Psychologische ruis, waar bijvoorbeeld stereotypen onder vallen. Mensen interpreteren ambigue informatie bijvoorbeeld binnen stereotypen, zodat het stereotype alleen maar bevestigd wordt^{xvi}. Affect kleurt de ontvangen boodschap ook, zoals te zien is als je bijvoorbeeld erg boos bent en het lijkt alsof niemand iets nuttigs of goed doet. Weer een ander is het 'just world' geloof, wat ons onbewust zegt dat mensen krijgen wat ze verdienen^{xvii}. Dit speelt bij het publiek in het boek Amos zeker een rol. Als laatste is er nog 4) Semantische ruis. Dit betekent dat de zender en ontvanger andere waardesystemen hebben (oftewel, woorden en gebaren betekenen iets anders per persoon). Een voorbeeld hiervan is jargon, maar ook culturele barrières vallen hier onder. Bijvoorbeeld: George Bush Sr. was op bezoek in Australië (1992) en maakt het 'peace' teken (de wijs- en ringvinger in een V-vorm opgestoken) met de handpalm naar zich toe in plaats van deze van zichzelf af te keren. Dit heeft in Australië een zeer andere (en min of meer obscene) betekenis^{xviii}.

De beschrijving van mogelijke ruis zal in de 'conclusie' aan bod komen. Het is niet de bedoeling dat communicatie wordt bekeken door de bril van ruis, maar dat het bewust zijn van ruis de mogelijke misvattingen binnen het communicatieproces corrigeert.

6) Kanalen^{xix}

Tijdens communicatie worden meerder kanalen gebruikt. Als men spreekt, wordt bijvoorbeeld het vocale kanaal gebruikt, wat over het algemeen samengaat met non-verbale communicatie welke gebruik maakt van het visuele kanaal. Bij Amos hebben wij echter alleen wat er op schrift staat en hoewel hier nog wel iets over geschreven kan worden, zal in de Thesis dit aspect van communicatie weinig aandacht krijgen.

Nu de elementen van het communicatieproces toegelicht zijn, zal duidelijk zijn dat Bijbelteksten inderdaad communicatie zijn. Door de bovenstaande zes punten te behandelen en toe te passen op de gekozen perikopen van Amos zal er een zo compleet mogelijk beeld worden geschapen van wat hij zei met referentie tot de cultus. Het kan echter zijn dat er tegen problemen en tegenstrijdigheden wordt

aangelopen bij de bovenstaande benadering. Dit zal dan waarschijnlijk liggen aan de synchrone lezing die is gekozen voor de benadering van dit onderwerp, hoewel deze conclusie voorzichtig getrokken zal moeten worden. Indien er duidelijke aanwijzingen zijn voor de noodzaak van een diachrone benadering van een perikoop, zal dit in de sectie '*Redactie*' aan bod komen. Dit is te vinden in de conclusie, onder de noemer van '*Ruis*'.

Na de '*Conclusie*' en de '*Ruis*' zal nog kort een applicatie worden gegeven op het publiek in Jeruzalem. Nu de factoren van het communicatieproces beschreven zijn en binnen de structuur van de Thesis zijn geplaatst, kunnen ze uitgewerkt worden.

Noten

[i](#) Zie bijvoorbeeld Driscoll, M., Breshears, G.(2010), *Doctrine. What Christians Should Believe*.Wheaton, Illinois: Crossway, p. 58. Hier wordt gesteld: *Therefore, because God is ultimately the Author of Scripture, it is perfect, unlike every other uninspired writing and utterance. [...] As a result, the entire Bible is without error.* Deze schrijvers zijn boegbeelden van de explosief groeiende Neocalvinistisch beweging in de VS.

[ii](#) Hiermee wordt uiteraard niet gesteld dat de gekozen aanpak de enige juiste is. Ik ben juist dankbaar voor andere invalshoeken en benaderingen welke de eigen manier van werken scherpen en ook extra informatie bieden.

[iii](#) Een persoon kan hier tegen opwerpen dat betekenissen binnen een persoon liggen en het aan de creativiteit van de ontvanger ligt wat hij/zij er mee doet. Betekenissen liggen inderdaad binnen een persoon maar de creativiteit van de ontvanger gaat zover als de zender dit toelaat. Binnen dit kader is er een zekere mate van creativiteit mogelijk, maar als men buiten deze afgrenzing treedt, is er sprake van miscommunicatie. Daarnaast getuigt het, net zoals met alle andere communicatie, van respect als men probeert zo dicht mogelijk bij de intentie van de zender te komen.

[iv](#) DeVito, J.A.(2009). *Human Communication. The Basic Course*. Boston: Pearson Education, Inc. p. 12.

[v](#) DeVito, p. 13.

[vi](#) DeVito, p. 12.

[vii](#) Aronson, E., & Wilson, T.D., & Akert, R.M. (2007). *Social Psychology*. New Jersey: Pearson Education, Inc., p. 6.

[viii](#) DeVito, p. 12.

[ix](#) Gazzaniga, M.S., & Heatherton, T.F.(2006), *Psychological Science*. New York: W.W. Norton & Company, p. 12, een vergelijkbare definitie (met iets minder details) is te vinden in DeVito, p. 12.

[x](#) Li, H.Z. (1999). Communicating information in conversations: A cross-cultural comparison. *International Journal of Intercultural Relations*, 23, 387-409.

[xi](#) Knipscheer, J., & Kleber, R.(2005). *Psychologie en de multiculturele samenleving*. Amsterdam: Boom onderwijs. p. 45.

[xii](#) DeVito, p. 14.

[xiii](#) DeVito, p. 14.

[xiv](#) DeVito, p. 17.

[xv](#) DeVito, p. 17.

[xvi](#) Fiske , S.T., & Taylor, S.E.(2008). *Social Cognition. From Brains to Culture*. New York: McGraw-Hill, p. 274.

[xvii](#) Aronson & Wilson & Akert, pp. 119-120.

xviii <http://tarpley.net/online-books/george-bush-the-unauthorized-biography/chapter-25-thyroid-storm/> Verkregen op 29 maart 2012. Link gevonden via Wikipedia.

xix DeVito, p. 16.

3 Uitwerking

3.1 Zender en ontvanger

3.1.1 Inleiding

Zoals in de 'Methoden' is vermeld, zullen eerst de zender en ontvanger aan de orde komen. Voor de verschillende partijen zullen verschillende methoden gebruikt worden om deze te beschrijven.

3.1.2 Zender

Inleiding

Om de zender te beschrijven zal de standaardmethode toegepast worden van de journalistiek, namelijk de toepassing van de zes fundamentele vragen, de zogenaamde vijf w's en de 'h'. Dit zijn de volgende vragen:

- wie?
- wat (deed Amos)?
- waar (was Amos)?
- wanneer (leefde Amos)?
- waarom (deed hij wat hij deed)?
- hoe (deed hij dit)?

Sommige van deze vragen zijn echter een open deur of, met de gebrekkige informatie die we over Amos hebben, nauwelijks te beantwoorden. Als op deze vragen een antwoord is gegeven zal er dieper op de verkregen informatie worden ingegaan.

Wat deed Amos?

Als men het boek 'Amos' opslaat, wordt in het eerste vers, het bovenschrift, Amos direct voorgesteld. Hier wordt gezegd:

'De woorden van Amos, die behoorde tot de veehouders uit Tekoa, die hij gezien heeft over Israël in de dagen van Uzzia, de koning van Juda, en in de dagen van Jerobeam, de zoon van Joas, de koning van Israël, twee jaar voor de aardbeving.' (HSV, Am. 1:1).

Wat als eerste opvalt, is dat Amos de woorden heeft *gezien*. Als eerste kan er dus naar gekeken worden of Amos een visionair was, die vooral visioenen zag. Als men kijkt naar hoeveel visioenen in 'Amos' voorkomen en hoeveel plaats dit inneemt binnen dit geschrift lijkt het al snel te wijzen naar een negatief antwoord. Er komen vijf visioenen voor (7:1-3; 7:4-7; 7:7-9; 8:1-3; 9:1-4) binnen een boek van negen hoofdstukken. Dit zijn 16 verzen van de 146. In Am.7:12 wordt Amos door Amazia ook ziener (זִיֵּנִי) genoemd waarna Amos antwoordt dat hij geen *profeet* is. Het lijkt er hier op dat de betekenis van ziener niet alleen over het zien en dromen van visioenen is, wat wordt bevestigd door Möller in een vergelijking met Micha 1.1. De ziener zou een ontvanger van goddelijke openbaring zijn, of specifieker, een ontvanger van het goddelijke woordⁱⁱⁱ.

Is het dan mogelijk om Amos als een profeet te bestempelen? Hij is immers één van de 'kleine profeten'. In de confrontatie met Amazia (Am. 7:10-17) zegt Amos zelf dat hij geen profeet is of was^{iv}, wat natuurlijk een groot verschil is. Is hij geen profeet, of was hij geen profeet maar is dat nu wel? Uit de context lijkt op te maken te zijn dat Amos tegen Amazia ingaat^v, waardoor het logisch lijkt dat hij zegt 'geen profeet of profetenzoon te *zijn*'. Wat hij hiermee bedoelt is helaas nogal onduidelijk op zichzelf, omdat dit in lijkt te gaan tegen wat er wordt gezegd in Am. 3:7-8:

7 Voorzeker, de Heere HEERE doet niets tenzij Hij Zijn geheimenis heeft geopenbaard aan Zijn dienaren, de profeten. 8 De leeuw heeft gebruld. Wie zou niet bevreesd zijn? De Heere HEERE heeft gesproken. Wie zou niet profeteren (HSV)?

Hier wordt echter gesproken over Zijn dienaars de profeten, wat een voortboording lijkt te zijn op Am. 2:12. Hier worden dan anonieme profeten genoemd die de mond worden gesnoerd^{vi}. Het hoeft hier dus niet een referentie te zijn naar het eigen profeteren van Amos (hoewel dit natuurlijk wel mogelijk is), maar eerder een reactie op het niet mogen profeteren van andere profeten en op het volk. Dus nu wordt er weer teruggekomen bij de vraag of Amos een profeet was. Het is een mogelijkheid dat hij geen profeet was in de 'normale' zin van het woord. Het kan goed zijn dat hij zichzelf niet als een professionele profeet zag (vandaar dat hij zijn eigenlijke beroep noemt in Am. 7:14) en geen lid was van een profetenschool^{vii}.

Amos zag zich dus waarschijnlijk niet als een professionele profeet. In Am. 1.1 wordt hij een schaapherder of schapenfokker genoemd, oftewel, iemand van het platteland. Dit 'נֹקְדִים' betekent echter niet zomaar een herder, maar een rijke bezitter van veel schapen^{viii}. Omdat dit woord ook wordt teruggevonden in een tekst uit Ugarit, waar het in een cultische context wordt gebruikt, is het ook geopperd om Amos te zien als iemand die in dienst van de tempel schapen fokte. Dit is echter alleen een mogelijkheid gebaseerd op zeer weinig informatie, waarnaast ook geen bewijs wordt gevonden binnen de tekst hiervoor^{ix}. Amos duidt zichzelf ook aan als een moerbeikweker, deze vijgen kunnen makkelijker dan de gewone vijg op grote schaal gekweekt worden^x, wat weer op een boer wijst met veel bezit.

Waar was Amos?

In Am. 1:1 leert men dat hij uit het plaatsje 'Tekoa' kwam, wat ongeveer 16 kilometer ten zuiden van Jeruzalem ligt^x. Dit lag in het rijk van Juda en hij zal dus een Judees accent hebben gehad^{xi}. Zijn spreken was vooral gericht op het Noordrijk (Am. 2:6-16; 4:1-5; 7:10-17) waar hij dus opgevallen zal zijn als Judeeër. De plaatsen die voorkomen zijn Bethel, Gilgal en Samaria (hoewel Jeruzalem en Berseba soms ook worden genoemd). In Am. 4:1-3 lijkt hij de rijke vrouwen van Samaria aan te spreken, hoewel het niet nodig zal zijn geweest dat die fysiek aanwezig waren en Amos dus niet in Samaria geplaatst hoeft te worden. De enige plek waar Amos min of meer wordt geplaatst is Bethel (Am. 7:10,12) hoewel het natuurlijk mogelijk is dat Amazia naar Amos toe reisde. Amos heeft echter wel geobserveerd wat er in Bethel en Gilgal gebeurt (Am. 4:4-5) en hoe het er in Samaria aan toe gaat (Am. 4.1-3; 6.1). In Am. 6:1 wordt opeens ook over Jeruzalem gesproken, maar hier wordt er verder niet veel gespecificeerd. De hoofdmoot van zijn woorden zullen dus in het Noordrijk zijn uitgesproken.

Wanneer leefde Amos?

Hiervoor moet weer teruggekeerd worden naar Am. 1:1 waar wordt genoemd dat Amos optrad tijdens het bewind van Uzzia (of ook Azaria genoemd, koning van Juda) en Jerobeam, zoon van Joas (koning van Israël).

Wanneer Uzzia leefde is niet helemaal duidelijk. Wel is duidelijk dat hij op een gegeven moment ziek werd en zijn troon moest afstaan aan Jotham (2 Kon. 15:5). Uzzia leefde een tijd afgescheiden en stierf. Volgens Coogan gaf Jotham de troon op in 759 v. Chr. en stierf hij in 733 v. Chr. ^{xii}. Mays plaatst de ziekte van Uzzia in 750 v. Chr. en zijn dood in 742 v. Chr. ^{xiv}. Hier wordt wel een begindatum genoemd, namelijk 783 v. Chr. Uzzia zou een relatief machtige koning zijn geweest en zou ook geen vijandige band met Israël hebben gehad^{xv}.

Voor de regeringsperiode van Jerobeam ben Joash (Jerobeam II) worden twee mogelijkheden genoemd. Meestal wordt 786-746 v. Chr. aangehouden^{xvi}, de commentatoren houden blijkbaar de berekening van Albright aan. Een andere mogelijkheid is 793/2 – 753/2 (Thiele) ^{xvii}. Hij breidde het gebied van Israël uit naar het oosten (2 Kon 14:25-28) waar hij Lebo-Hamath in nam. De machten Assyrië en Babylon waren zwak in deze tijd en Israël had op dit moment dus geen (voor ons) bekende vijanden. Adad Nirari III (806 – 783), koning van Assyrië, had Syrië en Damascus bezig gehouden en Israël met rust gelaten, waardoor beide machten verzwakt waren. Zoals eerder genoemd was er ook geen oorlog tussen Israël en Juda ^{xviii}. Uit opgravingen van deze tijd blijkt dat de economie van Israël relatief goed was, maar ook dat de verschillen tussen arm en rijk groot waren^{xix}. Sinds de 9^e eeuw was de economie van Israël echter langzaam heuvelafwaarts gegaan en beleefde nu een lichte opleving. Het was echter niet echt een hoogtepunt^{xx}.

De overlap van de regeringsperioden van de twee koningen was dus aanzienlijk. In de meest krappe schatting 783-759 v. Chr. , de meest ruime schatting is 783-750 v. Chr. Er wordt echter nog wat informatie gegeven in Am. 1:1, namelijk dat hij deze woorden sprak 'twee jaar voor de aardbeving'. In Israël en Juda waren vaker aardbevingen^{xxi}, maar dit was blijkbaar een om te herinneren (of het boek is zeer kort na deze aarbeving opgetekend). In ieder geval, er zijn aanwijzingen dat er rond 760 v. Chr. een grote aardbeving heeft plaatsgevonden^{xxii}. Coogan houdt de datering van de aardbeving op 750 v. Chr.^{xxiii}. Andersen en Freedman dateren Amos tussen 765 en 755 wat hiermee een redelijke schatting lijkt^{xxiv}. Over het algemeen genomen wordt er van uit gegaan dat de bediening van Amos kort was, gezien de precieze aanduiding wanneer de woorden werden gesproken (Am. 1:1).

Waarom deed Amos wat hij deed?

Deze vraag ligt dicht bij de hoofdvraag van de thesis ('*Waarom werd de cultus volgens Amos door God veroordeeld?*') en kan daarom beter overgeslagen worden. De vraag waarom Amos iets deed is natuurlijk breder dan de hoofdvraag, maar is daarmee ook een complete thesis op zich.

Hoe deed Amos wat hij deed?

Het spreken van Amos was zeer divers en mijns inziens indrukwekkend voor iemand die de vroegste van de klassieke profeten was. Hij maakte gebruik van numerieke parallellen in de poëzie van het Oude Nabije Oosten (1:3,6) rouwklachten (5:2; 5:18), wijsheidsargumentatie (3:2-8; 6:12), vervloekingsformules (7:17) en hymnen (4.13, 5.18, 9.5-6)^{xxv}. Van 'woorden' tot 'visioenen' en van poëzie tot proza. Het lijkt er veel op dat hij (en uiteindelijk, God) alles toepaste wat nodig was om het publiek toe te spreken. Zang en spraak zaten blijkbaar beide in Amos' optreden. Dit zegt ons ook dat, gezien alle aanwezige elementen, Amos cultureel bewust was. Hij paste de verschillende genres toe wat wijst op goede beheersing er van. Het beeld wat hier rijst is in ieder geval niet die van een 'stomme boer'.

'Wie was Amos' opgelost?

Nu al deze zaken zijn behandeld en feiten zijn benoemd blijft dezelfde vraag staan als in het begin, namelijk: 'Wie was Amos?'. De behandeling die net is toegepast geeft meer begrip voor de situatie en de persoon Amos maar of dit hem is, is natuurlijk een hele andere vraag.

Als een voorbeeld: Ik ben Jorin, 25 jaar, Nederlander, masterstudent Bijbelwetenschappen en leef in het jaar 2012. Is het nu duidelijk wie ik ben? Misschien gedeeltelijk, maar het doet ook weer niet echt recht aan de persoon. En deze gegevens kunnen wel wat boodschappen die ik verzend verklaren, maar niet heel veel. Het begrijpen van een boodschap hangt voornamelijk af van het begrijpen van de ander^{xxvi} (dit is nog een stap voor de motivatie, dus voor de 'waarom').

Hoe zouden de gevonden gegevens gebruikt kunnen worden om Amos beter te begrijpen? Er is geen informatie over hoe hij over zichzelf denkt, de evaluaties van zijn acties, de mening van belangrijke anderen van hem en zijn bewustzijn van zichzelf. In Amos is juist te zien dat zijn wezen ondergeschikt wordt gemaakt aan de boodschap, wat het lastig maakt om hem door de tekst heen te zien. Een mogelijke oplossing voor deze moeilijkheden is te vinden in het werkende zelfconcept. Dit zal misschien de persoon Amos sterker naar voren laten komen.

Het werkende zelfconcept

Het werkende zelfconcept^{xxvii} is een uitwerking van het idee dat elke persoon op een ander moment een ander deel van zijn 'zelf' gebruikt. Een persoon gedraagt zich bijvoorbeeld anders als die in college zit dan als die met vrienden in een café zit. Bij de eerste situatie is de rol van 'student' prominent, bij de tweede de rol van 'vriend in vrije tijd'^{xxviii}. Oftewel, alle stukjes van het zelfconcept (hoe een persoon zichzelf ziet^{xxix}) komen per rol in verschillende verhoudingen terug. Deze rollen zijn uiteraard niet altijd goed te achterhalen, sterker nog, meestal niet. Daarnaast is het verleidelijk om de weinige informatie die er beschikbaar is overal op toe te passen. Met dit in het achterhoofd zullen hier een paar voorbeelden genoemd worden.

In Am. 4:1-3 staat het volgende:

*1 Luister naar dit woord,
koeien van Basan die op de berg van Samaria zijn,
u, die de geringen onderdrukt,
die de armen mishandelt,
die tegen uw echtgenoot zegt:
Breng ons iets, zodat wij kunnen drinken.*

*2 De Heere HEERE heeft gezworen bij Zijn heiligheid
dat er, zie, dagen voor u komen
dat men u zal optrekken met haken
en wie na u overblijft, met vishaken.*

*3 Door bressen zult u naar buiten gaan, de ene vrouw na de andere,
en weggegooid worden naar Harmon, spreekt de HEERE (HSV).*

Dit wordt gesproken tegen de elitaire vrouwen van Samaria^{xxx} en is zeer grafisch qua taalgebruik. Waarschijnlijk wordt met de haken 'slagershaken' bedoeld waar het vlees aan op wordt gehangen en de restjes worden gebruikt als aas^{xxxi} (hoewel dit enigszins onduidelijk is nog, gezien geluiden dat er in Israël in die tijd geen vishaken gebruik werden^{xxxii}). In deze passage is het echter goed mogelijk dat Amos dit zegt als plattelandselite ten opzichte van stadselite. Hij geeft harde kritiek ten opzichte van de vrouwen

van Samaria, omdat ze Amos doen denken aan koeien in de weide die alles vertrappen (in dit geval zelfs koeien van Basan welke bekend stond om zijn vee, zie Psalm 22:13-14) die hij op het platteland gezien zal hebben. Amos weet echter uit ervaring ook hoe het met koeien afloopt: ze eindigen aan slagersshaken. De rol die de elitevrouwen uit de stad bij Amos oproepen is dus de rol van plattelandsheer. Dit betekent uiteraard niet dat God hier geen enkele rol in zou spelen, enkel dat het begrijpelijk is dat Amos deze terminologie gebruikt

Een tweede voorbeeld is de rol die Amos betreft als hij tegen Israël spreekt. Meestal staat hij dan pal voor YHWH en geeft een eerlijke evaluatie (cf. Am. 2:6-16). Er zijn echter ook verzen waar niet heel duidelijk is wat Amos doet. Een voorbeeld hiervan is Amos 5:1-3:

1 Luister naar dit woord dat ik aanhef over u, een klaaglied, huis van Israël.

*2 Zij is gevallen, zij zal niet meer opstaan,
de maagd Israël.*

*Zij ligt verlaten op haar land,
er is niemand die haar opricht.*

3 Want zo zegt de Heere HEERE:

*De stad die optrekt met duizend,
zal er honderd overhouden,
en die optrekt met honderd,
zal er tien overhouden
voor het huis van Israël (HSV).*

In v.1 is het niet duidelijk wie er met 'ik' wordt bedoeld. Dit kan Amos zijn, maar ook God, of beide. Als Amos hier spreekt in v. 2, biedt dit een interessant beeld in Amos als ziener (zie 3.1.2) en daarmee als een soort doorgeefluik met menselijke emoties. Dit sluit ook zeker niet uit dat YHWH zelf deze emoties heeft, het lijkt mij dat deze rouw van Amos en YHWH samenvalt. Amos heft hier een klaaglied aan voor Israël en uiteindelijk blijkt dit ook een klaaglied te zijn van YHWH.

Als laatste voorbeeld is er Amos de Israëliet. In Am. 7:1-3 staat het volgende:

1 Dit heeft de Heere HEERE mij laten zien, en zie, Hij formeerde sprinkhanen toen het nagras begon op te komen; let wel, nagras, nadat er voor de koning gemaaid is.

2 En het gebeurde, toen ze het opvreten van het gewas van het land voltooid hadden, dat ik zei: Heere HEERE, vergeef toch! Hoe zou Jakob staande kunnen blijven? Hij is immers klein!

3 Toen kreeg de HEERE hier berouw over. Het zal niet gebeuren, zei de HEERE (HSV).

Op dit punt geeft God Amos een visioen, waarna Amos een emotionele reactie laat zien. Hij staat hier pal voor 'Jakob'. Het is een mogelijkheid dat hij de ellende die hij ziet al erg genoeg vindt voor deze reactie, maar aannemelijker is het dat hij zich verbonden voelt met dit volk. Als Amos hier met God praat, is het als Israëliet.

Hopelijk is het idee van het werkende zelfconcept enigszins duidelijk is geworden. De informatie die is gevonden over Amos kan op deze manier toegepast worden om de persoon naar voren te laten komen, waardoor de nuances in de tekst waarschijnlijk beter zullen opvallen^{xxxiii}.

3.1.3 Ontvanger. Wie was Amos' publiek?

Inleiding

Een deel van de informatie die in het voorgaande genoemd is van Amos, is toepasbaar op zijn publiek. Immers, waar Amos was, daar was ook zijn (oorspronkelijke) publiek. Daarnaast zijn een aantal vragen van de boven gehanteerde methode voor een publiek nutteloos, bijvoorbeeld de 'waaromvraag'. Ook bestaat een publiek weer uit subgroepen, waardoor het simplificatie is om over één 'publiek' te spreken. Dit is ook niet houdbaar, omdat Amos zelf onderscheid lijkt te maken tussen groepen binnen zijn publiek. Hij valt bijvoorbeeld Amazia de Priester aan (Am. 7:10-17), de vrouwen van Samaria (Am. 4:1-3) en de 'zonen van Israël' (Am. 4:5).

Dit gezegd hebbend zie ik mij echter genoodzaakt hier toch een algemene beschrijving te geven^{xxxiv} en te kijken naar de gemeenschappelijke deler van de verschillende groepen. Hierin zal de analyse van publiek gebruikt worden welke DeVito aanreikt^{xxxv}, wat bestaat uit 1) attitudes, geloven en waarden en 2) sociologie van het publiek. Hierna zal er worden gekeken naar enkele tekstuele uitdagingen bij het publiek, namelijk de plaatsing en datering van de tekst.

Attituden, geloven en waarden

De informatie die in deze sectie wordt gebruikt is door het hele boek 'Amos' heen verspreid en zal daarom ook gefragmenteerd overkomen. Gezien dat ook de informatie schaars is, vallen er gaten in de verklaringen hiervoor, wat ook weer toevoegt aan de onsamenhangende indruk. Als eerste zullen enkele attitudes naar voren komen, daarna enkele geloven waarna er wordt afgesloten met waarden.

De eerste attitude^{xxxvi} die langskomt is een positieve richting vrije seks of tempelprostitutie (Am. 2:7-8). Ze 'strekken zich uit' op of naast elk altaar, of op het gehele altaar. Het lijkt er op te wijzen dat dit een wijdverbreid gebruik was. Als tweede lijkt er een negatieve attitude te zijn richting profeten (Am. 2:12), of dit cultische profeten waren lijkt onduidelijk. Er wordt echter een gebodsvorm gegeven dat deze niet

mogen profeteren, wat wijst op een afkeer van de profeten en/of hun boodschap. Daarnaast komt naar voren dat het volk de toewijding van Nazireeërs niet helemaal serieus nam.

De attitude richting vrijwillige gaven en het observeren van de religieuze praktijken waren positief bij het publiek, hoewel het wel duidelijk moest zijn wat ze deden (Am. 4:4-5; 5:25). Vooral het sarcastische zinnetje 'want zo wilt u het toch graag (Am. 4:5, HSV)' laat zien dat hier een positieve attitude aan vast zat voor het volk. Het waren toegewijde religieuzen. In het boek Amos wordt er twee keer een verwijzing gedaan naar een soort pelgrimstocht richting Berseba (Am. 5:5; 8:14) wat de toewijding onderstreept.

Wat samenhangt met de religiositeit is het geloof dat God bij hen was (Am. 5:14) of aan hun kant stond. Dit schijnt ook een gewone opvatting te zijn geweest, gezien Amos bijtende sarcasme hierop. Ze hadden dus over het algemeen het idee dat God positief naar hen keek en misschien is dit de reden dat ze verlangend uitkeken naar de dag van YHWH (Am. 5:18-19). Wat de reden ook mocht zijn, het was een onderdeel van hun geloof dat er een dag van YHWH was. Of dit een jaarlijkse feestdag^{xxxvii} was of een dag waarin YHWH als goddelijke strijder de vijanden van Israël verslaat^{xxxviii} wordt niet helemaal duidelijk en hier verschillen de meningen ook. Gezien de steeds terugkerende militaire context binnen 'Amos' (cf. Am. 5:16-17) lijkt het aannemelijk dat het een dag is met veel militair machtsvertoon. Een geloof^{xxxix} van de Israëlieten lijkt dus te zijn geweest dat ze als enig volk gekend waren door YHWH (Am. 3:2) en dus een bevoorrechte positie had.

Er lijkt een positieve waarde^{xl} te worden gegeven aan wijn (Am. 2:8,12; 4:1,9; 5:11; 6:6) en veel feesten (5:21; 6:4-6). Het feesten lijkt vooral onder de rijken gebruikelijk te zijn geweest, gezien dat Amos zijn kritiek hierop nooit op de armen richtte. Het wijndrinken was niet beperkt tot de bovenklasse (er wordt in ieder geval geen melding gemaakt welke groep dit doet). Verder werd er zeer van muziek genoten en het publiek dacht ook dat ze hier talentvol in waren (Am. 5:23; 6:5) De instelling van in ieder geval de rijke bovenklasse was optimistisch over de toekomst (Am. 6:1,5-6; 8:3).

Als laatste lijkt er een actieve handelsgeest te zijn geweest binnen de grenzen van Israël (Am. 8:5) en een zeker nationalisme (Am. 6:1, 13) welke werd aangewakkerd door Jerobeams militaire succes.

Sociologie

Over de sociologie van Amos' publiek valt weinig te zeggen. Het zijn waarschijnlijk Israëlieten, hoewel ook Judeeërs worden aangesproken^{xli}. Één van de belangrijkste begrippen, namelijk of de cultuur collectivistisch of individualistisch was moet hier helaas onbeantwoord worden gelaten^{xlii}. De leeftijden binnen Amos' publiek zijn onbekend en de verhouding van mannen en vrouwen ook. De aanspraakvorm lijkt richting iedereen te zijn, met af en toe een specifieke interesse in de elite.

De religie was henotheïstisch of monotheïstisch^{xliii}. Er lijkt een bewustheid te zijn van YHWH als schepper (Am. 4:13) hoewel het hier natuurlijk Amos is die spreekt. Het is echter veilig om aan te nemen dat het publiek het hier mee eens was, gezien de rol die dit vers vervuld^{xliii}. Het was echter geen strikt monotheïsme (of in ieder geval niet bij het volk) als er wordt gekeken naar Am. 5:26 en 8:14. Er wordt ook gesproken van offerhoogten welke mogelijk van andere godsdiensten zijn. Er waren nationale feestdagen en pelgrimages naar Juda. Ondanks de aanwezigheid van pagaanse elementen zagen ze YHWH nog steeds als hun God^{xliii}. Het heiligdom van YHWH in Bethel was ook het heiligdom van de koning, waar de verbondenheid van staat en religie wordt onderstreept. De cultische plaatsen die in 'Amos' worden genoemd zijn Bethel, Gilgal, Berseba en Sion.

Plaatsing en datering

Dit brengt ons bij een lastig punt binnen de tekst van Amos, namelijk vv. 1:2 en 6:1 waarin 'Sion' wordt genoemd. Als Amos in het Noordrijk sprak, waarom noemt hij hier dan de specifieke naam Sion? Hoeveel Judeeërs zullen aanwezig zijn geweest bij zijn optreden in het Noorden, als ze daar aanwezig waren? Als Amos inderdaad optrad in Bethel, zullen hier weinig mensen uit Juda aanwezig zijn geweest aangezien hun heilige plaats Jeruzalem was. Als deze woorden uitgesproken werden in een stad als Samaria zullen er een aantal Judeeërs het wel gehoord kunnen hebben, maar hoe effectief zal een profeet zijn in de hoofdstad van een ander land?

Wat in ieder geval blijkt is dat een plaatsing in het Noordrijk te simplistisch is. Het is echter wel duidelijk dat het overgrote deel gericht is op het Noordrijk^{xliii} en de context lijkt ook te passen bij het Noordrijk^{xliii}. Als eerste moet er dan gekeken worden naar Am. 1:2:

Hij zei:

*De HEERE zal vanaf Sion brullen als een leeuw,
vanuit Jeruzalem zal Hij Zijn stem laten klinken
zodat de weiden van de herders treuren,
en de top van de Karmel verdort. (HSV)*

Dat YHWH vanaf de Sion brult zal in het Noordrijk waarschijnlijk niet veel indruk hebben gemaakt (hoewel de pelgrimages naar Berseba dit natuurlijk nuanceren). De altaren van Israël stonden in ieder geval in Betel en Gilgal. De vraag rijst dan waarom de samenvatting van dit boek, de feed forward, geschreven staat in deze vorm? Het antwoord wat hierop automatisch in gedachten komt, is dat 'Amos' voor Juda is geschreven. Maar waarom dan al die woorden tegen het Noordrijk? Die kunnen ook niet weg gelaten worden en lijken dan tegen Am. 1:2 in te gaan. Het meest aannemelijk lijkt dan te zijn dat de woorden van Amos in het Noordrijk in Juda als (angstaanjagend) voorbeeld worden gebruikt. De brul van YHWH uit

Sion (Juda) laat zelfs de top van de Karmel (Israël) verdorren. Dit geeft echter ook een ander angstaanjagende gedachte: de mensen in Jeruzalem zijn dichterbij die 'brullende leeuw'.

Hier wordt ook geclaimd dat Amos dit zei. Had Amos dan al een Judees publiek voor ogen? Dit is natuurlijk de tekst zeer letterlijk opvatten en naar de randen van haar mogelijkheid brengen, maar er lijkt hier een *voorzichtig* positief antwoord op gegeven te kunnen worden^{xlviii}. Hoe het ook zij, de tekst, de woorden, of Amos zelf zijn op één of andere manier ook in Juda terechtgekomen of uitgesproken (omdat anders de uitspraken tegen Sion nutteloos zouden zijn geweest). Het is natuurlijk ook goed mogelijk dat Amos gewoon heen en weer reisde tussen beide rijken. Hij was al eerder vanuit Juda (Tekoa) naar Israël gegaan en er was geen oorlog tussen beide rijken. Dit zou kunnen verklaren waarom sommige delen door een Judeese lens gelezen kunnen worden.

De volgende plek waar Sion wordt genoemd is Am. 6:1. Hier worden de zorgelozen en de zelfverzekerden van Jeruzalem en Samaria aangesproken. In v. 7 wordt gezegd dat ze '*daarom*' nu als eersten in ballingschap gaan. We weten nu ook dat de mensen uit Samaria (en waarschijnlijk als eerste de elite) voor die mensen uit Juda in ballingschap gingen (deze zelfs meer dan 100 jaar later). De tekst lijkt echter te zeggen dat de elite van Samaria en die van Jeruzalem als eersten zullen gaan (terwijl ze, zo vertelt de geschiedenis, niet tegelijk gingen). Had Amos het dan fout? Of verwijst hij naar twee verschillende gebeurtenissen? Waarschijnlijk de laatste (gezien hoe de geschiedenis is gelopen).

Een open deur lijkt te zijn dat Amos eerst in Israël sprak en daarna naar Juda vertrok (na de vernietiging van Samaria in 722 v. Chr.) om deze woorden ook aan een Judees publiek te brengen en Samaria als bewijs voor zijn betrouwbaarheid te gebruiken. Hiermee zullen het Amos' woorden zijn en is de spanning van zijn bedieningsplaats opgelost. Dit gaat dan echter direct in tegen Am. 1:1 wat zegt dat dit de woorden waren van 2 jaar voor de aardbeving. Het argument dat een tekst toegepast moet worden op een nieuw publiek en dat dit is wat er gebeurde toen de tekst naar Juda verhuisde, gaat ook niet direct op^{xlix}.

Dus wat te doen met de tekst? Mijn voorstel is om Amos te zien als profeet in beide rijken en waarvan de woorden in beide rijken bekend waren. Zijn voorkeur lag echter op het profeteren in Israël. Het zal in beide instanties niet direct serieus genomen zijn (er waren geen vijanden meer in de buurt van Israël) maar de woorden werden wel in Juda opgeschreven. De reden hiervoor zou de vernietiging van Samaria geweest kunnen zijn, wat wel weer een extra betekenis geboden kan hebben. De tekst geeft geen reden om aan te nemen dat het boek lang na Amos opgetekend zal zijn en over lange periode is ontstaan. Er is natuurlijk wel een discussie gaande of Am. 9:7-15 na de ballingschap is geschreven. Hier wil ik niet diep op ingaan omdat dit niet een perikoop is die in de thesis terug komt. Daarnaast wordt dit vaak gezien als een supplement die mogelijk na de ballingschap is toegevoegd, wat weer aangeeft dat de rest van het

boek dan eerder is geschreven. Wel lijken een aantal vragen gerechtvaardigd: als Am. 9:7-15 later is toegevoegd, wat doet de petucha dan opeens na v. 12? En waarom begint de perikoop volgens de hebreeuwse indeling bij Am. 9:1? Als uiterste schrijfdatum wil ik dus 586 v. Chr. noemen, oftewel, pre-exilisch.

Noten

[i](http://stevebuttry.wordpress.com/2011/04/27/the-5-w%E2%80%99s-and-how-are-even-more-important-to-business-than-to-journalism/) <http://stevebuttry.wordpress.com/2011/04/27/the-5-w%E2%80%99s-and-how-are-even-more-important-to-business-than-to-journalism/> verkregen op 17 april 2012.

[ii](#) Dit zou een laat bijbels woord zijn, zie Auld, A.G. (1986), *Amos*. Sheffield: JSOT Press, p. 29.

[iii](#) Möller, K.(2003). *A Prophet In Debate. The Rhetoric of Persuasion in the Book of Amos*. Sheffield: Sheffield Academic Press. *Journal For The study Of The Old Testament Supplement Series*, vol. 372. p. 156.

[iv](#) Dit is in het hebreuws helaas niet erg duidelijk vanwege de afwezigheid van werkwoorden.

[v](#) Auld is dezelfde mening toegedaan, zie Auld, A.G. (1986). *Amos*. Sheffield: JSOT Press, p. 26.

[vi](#) Carrol R., M.D.(1992). *Context For Amos. Prophetic Poetics in Latin American Perspective*. Sheffield: JSOT Press. *Journal For The study Of The Old Testament Supplement Series*, vol. 132, p. 190.

[vii](#) Coogan, M.D.(2006). *The Old Testament: A Historical and Literary introduction to the Hebrew Scriptures.*, New York: Oxford University Press, p. 313.

Auld, p. 38.

[viii](#) Coogan, p. 313.

Steiner, R.C.(2003). *Stockmen from Tekoa, Sycamores from Sheba*. Washington, DC: The Catholic Biblical Association of America. p. 122.

[ix](#) Mays, J.L.(1969). *Amos*. Chatham, Kent: SCM Press LTD. p. 19.

[x](#) Coogan, p. 313.

Voor het idee dat Amos met schapen en bomen samen werkte, zie de uitgebreide verhandeling van Steiner. Steiner, pp. 120, 122. Amos zou hier die bomen gedeeltelijk hebben om de dieren te voeden in de winter, dat de dieren in de zomer schaduw hadden en dat het personeel ondertussen voor de bomen konden zorgen. De vijgen konden dan ook nog verkocht worden.

[xi](#) Stuart, D.(1987). *Hosea-Jonah*. Waco, Texas: Word, Incorporated (WBC), p. 283.

[xii](#) Coogan, p. 312.

[xiii](#) Coogan, p. 312.

[xiv](#) Mays, p. 1.

[xv](#) Anderson, F.I., & Freedman, D.N.(1989). *Amos.*, New York: Doubleday, p. 21.

Stuart, p. 283.

[xvi](#) Mays, p. 1.

Stuart, p. 283.

[xvii](#) Anderson & Freedman, p. 19.

[xviii](#) Stuart, p. 283.

[xix](#) Mays, p. 2.

[xx](#) Auld is dezelfde mening toegedaan, zie Auld, p. 68.

[xxi](#) Möller, p. 158.

[xxii](#) Mays, p. 20.

[xxiii](#) Coogan, p. 312.

[xxiv](#) Anderson, & Freedman, p. 19.

[xxv](#) Stuart, p. 286.

[xxvi](#) DeVito, J.A.(2009). *Human Communication. The Basic Course*. Boston: Pearson Education, Inc. p. 65.

[xxvii](#) Fiske , S.T., & Taylor, S.E.(2008). *Social Cognition. From Brains to Culture*. New York: McGraw-Hill, p. 106.

[xxviii](#) zie p. 13, sociaalpsychologische context.

[xxix](#) DeVito, p. 56.

[xxx](#) Coogan, p. 311.

[xxxi](#) Coogan, p. 316.

[xxxii](#) Paul, S.M.(2005). *Divrei Shalom. Collected Studies of Shalom M. Paul on the Bible and the Ancient Near East 1967-2005*. Leiden: Brill, p. 85.

[xxxiii](#) DeVito, p. 65.

[xxxiv](#) Als het publiek in deze sectie te specifiek wordt uitgewerkt zullen er zeer veel herhalingen voorkomen wanneer de tekstuele uitleg aan bod komt. Dit is vooruitlopen op zaken en komt de lezing niet ten goede.

[xxxv](#) DeVito, p. 307-309.

[xxxvi](#) Volgens DeVito, die ik hier aanhoud, is 'een attitude een neiging te handelen voor of tegen een persoon, voorwerp of positie'. DeVito, p. 307.

[xxxvii](#) Auld, p. 65.

[xxxviii](#) Coogan, p. 316.

[xxxix](#) Volgens DeVito, die ik hier aanhoud, is 'een geloof het vertrouwen of een overtuiging die iemand heeft in de waarheid van een voorstel'. DeVito, p. 307.

[xl](#) Volgens DeVito, die ik hier aanhoud: 'the term value refers to your perception of the worth or goodness (or worthlessness or badness) of some concept or idea. DeVito, p. 307.

[xli](#) Het doel hier van wordt in de loop van de thesis duidelijk en zal ik hier laten rusten.

[xlii](#) Het belang hier is dat van de onafhankelijke of de inter-afhankelijke zelf. Anders gezegd: ligt de nadruk van het publiek op zich onderscheiden, of op zichzelf zien als onderdeel van relaties en het aanpassen van het gedrag aan deze relaties (Fiske & Taylor, p. 110). Niemand valt echter onder de ene of de andere, dit verschilt per situatie en per persoon. Wat hier wordt bedoeld is dus een algemene neiging van een cultuur om zich aan te sluiten bij of 'een uitstekende spijker wordt op de kop getikt' óf 'het aanlopende wiel wordt gesmeerd'. Hier valt binnen 'Amos' zonder grondig onderzoek hier niets van te zeggen, omdat er aanwijzingen zijn voor beide kanten. Het hele idee van Amos' bediening duidt om een enigszins onafhankelijke inslag van Amos zelf, maar dit kan hier niet ver uitgewerkt worden. In Christholm, R.B.(2002). *Handbook on the Prophets*. Grand Rapids: Baker Academic. p. 25 claim hij dat Israël relatief collectivistisch is.

[xliii](#) Er wordt hier gesproken over 'God van de machten (Bijv. Am. 3.13, 4.13) en het hele idee van 'Adonai YHWH' is die van regeerder (cf.. Am. 3.13-14; 4.2). Cf. Möller voor Am. 3.9, p. 125.

[xliv](#) Voor een behandeling hiervan, zie pp. 57-59 . Am. 4.13 was waarschijnlijk een deel van een bestaande hymne welke door Amos werd aangewend voor zijn eigen doel. Dit zodat de Israëlieten zijn gelijk (en God) niet kunnen ontkennen.

[xlv](#) Carrol (1992), p. 273.

[xlvi](#) Zie bijvoorbeeld de uitgebreide behandeling van Israël in Am. 2:6-16, de aanvallen op Samaria (Am. 3:9; 4:1; 6:1) en de aanvallen op Betel en Gilgal (Am. 3:14; 4:4-5; 5:5; 7:13).

[xlvii](#) Zie bijvoorbeeld Amos 6:14 waar Amos een overwinning omdraait. Jerobeam II had Lebo Hamath veroverd, maar Amos zegt hier dat die overwinning alleen betekend dat Israël in dat gebied onderdrukt zal worden. Cf. 2 Kon 14:25-28.

[xlviii](#) Deze conclusie moet echter uiterst voorzichtig getrokken worden. Am. 1:1-2 is een bovenschrijft (zie ook de petucha na v. 2) en is niet door Amos zelf geschreven (zie de 3e persoon). Aangezien deze tekst later geschreven is en met een Judees publiek kan dit ook gewoon betekenen de ware aanbiddingsplaats Jeruzalem is. Daar woont God en daarom 'brult' hij van die plek.

[xlix](#) Omdat deze boodschap in het Noordrijk al als onzin gezien moet zijn. Er was vrede, een sterke koning en geen grootmacht die de vrede bedreigde. Als de eerste boodschap al niet bij het publiek leek aan te sluiten, waarom zou het dan in tweede instantie bij een Judees publiek wel 'opnieuw toegepast' moeten zijn? De eerste instantie 'klopte' al niet bij het publiek. Het is natuurlijk een mogelijkheid dat dit is gebeurd hier (dus eerst een boodschap van Amos in het Noordrijk en daarna toegepast op Juda), maar dat is niet uit de tekst op te maken en via logica ook niet goed te bereiken. Ik wil het echter niet uitsluiten omdat dit een argument zou zijn over wat de tekst niet zegt.

3.2 Boekstructuur

Inleiding

Nadat Amos en zijn publiek zijn behandeld, kan er gekeken worden naar de boodschap van 'Amos'ⁱ. De boodschap is echter te breed voor deze thesis om compleet uit te werken, dus is er in de inleiding de hoofdvraag gesteld: '*Waarom werd de cultus volgens Amos door God veroordeeld?*'. Om deze hoofdvraag te beantwoorden moeten er een aantal stappen worden doorlopen.

Als eerst moet er worden ingegaan op de boekstructuur om te bekijken waar het antwoord mogelijk te vinden is ('waar' wordt de cultus aangevallen) en hoe dit verpakt is (welke vorm heeft het mogelijke antwoord). Wanneer de boekstructuur is geïdentificeerd kan er gekeken worden naar de vraag '*op grond van welke onderwerpen wordt de cultus door Amos aangevallen?*'. Als deze vraag is behandeld, zal er dieper worden ingegaan op Amos' argumenten, oftewel, de gevonden onderwerpen zullen worden uitgewerkt zodat wordt uitgekomen bij het antwoord op de hoofdvraag.

Structuur

Zoals in de methoden al is aangegeven, dient de boekstructuur behandeld te worden vanwege de temporele context. Een boodschap is altijd een schakel in een keten, maar dan moeten de ketens wel geïdentificeerd worden. Deze ketens zijn ook weer een onderdeel van een structuur en die proberen we hier te vinden. Vanuit deze structuur is het mogelijk om de gedeelten te vinden die een antwoord kunnen geven op de hoofdvraag '*Waarom werd de cultus volgens Amos door God veroordeeld?*'. De behandeling van de structuur zal kort gehouden worden, mede omdat dit niet de focus is van deze thesis.

Als men een blik werpt op het boek 'Amos' lijkt er aan het begin niet een groot probleem te zijn met een indeling. Amos 1:3-2:16 is een serie van orakels tegen de omliggende landen wat eindigt in een climax, namelijk een uitgebreid orakel tegen Israël. Als men echter verder leest, lijkt er geen structuur meer in te zitten. Dit is een moment om naar de literatuur te kijken om uit te vinden wat de commentatoren zeggen hierover. Om u zelf een oordeel te laten vellen zullen hier enkele voorgestelde structuren genoemd worden.

- Am. 1-2/3-4/5.1-9.6/9.7-9.15ⁱⁱ
- Am. 1-2/3-6/7-9ⁱⁱⁱ
- Am. 1.2-6.14/7.1-8.3/8.4-9.15^{iv}
- Am. 1.1-4.13/5.1-6.14/7.1-9.6/9.7-9.15^v
- Am. 1.3-2.16/3.1-3.15/4.1-4.13/5.1-5.17/5.18-5.27/6.1-6.14/7.1-8.3/8.4-8.14/9.1-9.15^{vi}

Daarnaast zullen sommige commentatoren claimen dat het boek op een 'natuurlijke' manier in hun structuur valt^{vi} terwijl er geen enkele overeenkomst tussen de indelingen te vinden is. Het is duidelijk dat de literatuur geen enkele richting geeft in het vinden van de juiste boekstructuur, de commentatoren geen idee hebben wat ze moeten doen met 'Amos'. Door de spreiding van meningen kan er zelfs worden afgevraagd of de indeling die men maakt niet meer zegt over de commentatoren. Als er echter wordt gekeken naar de gemeenschappelijke deler van de theorieën komt men uit bij de indeling van Auld, namelijk Am. 1-2/3-6/7-9. Deze stukken zouden dan de titels Orakels tegen de landen (1-2), de Woorden (3-6) en de Visioenen (7-9) krijgen. Dit geeft alleen wel zo'n grove indeling dat er niet mee gewerkt kan worden en de fijnere details over het hoofd worden gezien. Wat moet er bijvoorbeeld met de narratief en de woorden in de hoofdstukken 7-9? Of de woorden van Am. 2.9-2.16? Daarnaast zijn teksten binnen Amos zo intergerelateerd dat er afgevraagd kan worden of deze verdeling wel gemaakt kan worden. Zoals aan het bovenstaande lijstje te zien is, is dit niet een bijzondere vraag.

Gezien de afwezigheid van een duidelijke structuur, zal in deze thesis niet worden uitgegaan van een specifieke overkoepelende structuur maar zal 'Amos' per retorische eenheid worden bestudeerd. Dit zijn relatief kleine stukken zonder echte onderlinge ordening. In deze thesis zal de volgende structuur worden aangehouden, welke van Möller afkomstig is^{viii}:

- Am 1.1 als standaard introductieformule, cf Hos. 1.1, Mich. 1.1, Sef. 1.1.
- Am. 1.2 als feed forward voor het boek.
- Am. 1.3-2.16 met de Orakels tegen de landen die als climax Israël heeft.
- Am. 3.1-15, 4.1-13, 5.1-17 welke allemaal beginnen met 'Luister naar dit woord'. Am. 5.17 wordt als een eenheid gezien vanwege de introductieformule en het duidelijke chiasme van Am. 5.1-17^{ix}.
- Am. 5.18 - 26 en 6.1-14 zijn twee 'wee orakels'^x.
- Am. 7.1 wordt door de meeste commentatoren gezien als het begin van een nieuwe eenheid, namelijk die van vier visioenen en een narratief (zie voorgaande). Dit wordt dan een eenheid van Am. 7.1-8.3.
- Am. 8.4 begin weer met de oproep om te luisteren, cf Am. 3.1, 4.1 en 5.1. Meestal wordt dan Am. 8.4-14 als een eenheid behandeld^{xi}.
- Am. 9.1-15 als laatste eenheid^{xii}.

Vanwege de afwezigheid van een duidelijke overkoepelende structuur kan helaas op basis van deze gegevens niet een specifieke plaats worden aangewezen voor antwoorden op de hoofdvraag en deelvragen. De discoursen zijn echter geïdentificeerd waardoor er wel gekeken kan worden naar

gedachtengangen binnen de eenheden, wat wel weer nuttig is voor de temporele context. De ketens zijn gevonden, waarna er naar de schakels kan worden gekeken.

Noten

[i](#) Zie p. 14.

[ii](#) Koch in Auld, A.G. (1986). *Amos*. Sheffield: JSOT Press. p. 56.

[iii](#) Auld, pp. 50, 180.

[iv](#) Stuart, D.(1987). *Hosea-Jonah*. Waco, Texas: Word, Incorporated (WBC). p. 287.

[v](#) Anderson, F.I., & Freedman, D.N.(1989). *Amos*. New York: Doubleday. pp. 16-17.

[vi](#) Möller, K.(2003). *A Prophet In Debate. The Rhetoric of Persuasion in the Book of Amos*. Sheffield: Sheffield Academic Press. *Journal For The study Of The Old Testament Supplement Series*, vol. 372. pp. 89-90.

[vii](#) Auld, p. 180 .

Stuart, p. 287.

[viii](#) Zie zijn overtuigende en grondige uiteenzetting in Möller, het eerste hoofdstuk, pp. 47-103.

[ix](#) Deze wordt over het algemeen door de meeste commentatoren ook gezien als een eenheid, cf. Möller p. 90. Zie pp. 61-62.

[x](#) Möller, p. 89.

[xi](#) Möller, p. 100.

[xii](#) Möller, p. 101.

3.3 Identificatie en categorisering onderwerpen

Inleiding

In het boek 'Amos' wordt de cultus aangevallen door de profeet. Een zeer duidelijk voorbeeld hiervan is Am. 4:4-5 waar hij de mensen oproept om naar Betel te gaan om te 'overtreden'. Hierna worden wat voorbeelden genoemd hoe het zondigen gebeurt. Op één of andere manier wordt het offeren en de tienden hiermee in verband gebracht. De heilige cultus van YHWH wordt hier zondig genoemd. Dit mag Amos wel uitleggen, maar dit komt later. Een aanval op de cultus is hier in ieder geval duidelijk.

Nu duidelijk is dat de cultus inderdaad (in ieder geval af en toe) onder vuur ligt, kan er gekeken worden naar het 'waarom?'. Op grond van welke onderwerpen wordt de cultus door Amos aangevallen? Dan loopt men aan tegen de gebruikelijke spanning tussen correlatie en causaliteit. Om welke punten wordt de cultus aangevallen? En wat is een toevallige samenloop van termen? Om Am. 4:4 weer als een voorbeeld te noemen: is het offeren zondig? Of is dit een toevallige samenloop van termen en ligt er iets 'zondigs' ten grondslag van dit offeren? Helaas is er geen empirische manier om dit te beslissen, dus zal er gekeken moeten worden naar teksten waar een onderwerp rechtstreeks in verband wordt gebracht met de cultus. Dit gebeurt in de volgende teksten:

- Am. 2:6-8
- Am. 2:10-13
- Am. 3:13-15
- Am. 4:4-12
- Am. 5:21-27

Hier zullen de onderwerpen geïdentificeerd worden, waarna er dieper ingegaan kan worden op de onderwerpen zelf.

Amos 2:6-8

Als eerst Am. 2:6-8 waar staat:

6

כֹּה אָמַר יְהוָה

עַל־שָׁלֹשָׁה

פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל

אֲשֶׁר־בָּנוּ לֹא יָעֹל־אֲרֻבָּעָה en vanwege vier zal ik er niet op terugkomen.

Zo/dit zegt YHWH:

'Vanwege drie

overtredingen, Israël,

על־מכרם בכסף	Want jullie verkopen voor zilver
צדיק	de rechtvaardige,
ואביון בעבור נעלים	en de arme voor de prijs van sandalen.

7

שאפים על־עפר־ארץ	Vertrappend op het stof van de grond,
בראש דלים	op het hoofd van de machtelozen,
ודרך עניים יטו	de weg van de nederigen buigen jullie.
ואיש ואביו	Een man en zijn vader,
גלכו	ze gaan (allebei)
אל־הנערה	naar het(zelfde) meisje
למען חלל את־שם קדשי	om zo mijn Heilige Naam te ontwijden,

8

ועל־בגדים חבלים	en op de mantels die onderpand zijn
יטו	strekken ze zich uit
אצל כל־מזבח	naast elk altaar,
ויין ענושים	en de boete-wijn
ישתו	ze drinken het
בית אלהיהם	in het huis van hun god.'

In v. 8 worden een aantal zaken direct in verband gebracht met de cultus. Als eerste wordt er op een mantel die onderpand is prostitutie (of iets in die richting) bedreven naast elk altaar. Ten tweede wordt er in een tempel 'boetewijn' gedronken. YHWH was de God van de cultus en de derde persoon in v. 8 ('*hun god*') duidt op een negatieve attitude. Blijkbaar wil YHWH niet geassocieerd worden met deze god, deze distantiering van de cultus is een negatieve evaluatie van de cultus en valt daarmee binnen het thema 'veroordeling van de cultus'ⁱ.

Het woord voor 'uitstrekken' op de mantels, יטו, wordt in v. 7 ook al gebruikt voor het buigen van de weg van de nederigen. Hierdoor wordt er een associatie gecreëerd tussen onrecht ('de weg van de nederigen *buigen* jullie') en de cultus (uitstrekken naast elk altaar). Er is dus een soort spanning tussen onrecht en cultus, de richting van het argument lijkt hier een veroordeling van de cultus te zijn *vanwege* onrechtⁱⁱ. Er is ook sprake van wijn, die als boete geldt, wordt gedronken in de tempel. Er is dus een overtreding begaanⁱⁱⁱ en de straf op het onrecht wordt dan weer misbruikt.

Am. 2:10-13

Vervolgens Am. 2:10-13, waar staat:

10

וְאֲנֹכִי הֵעֵלִיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וְאוֹלַךְ אֶתְכֶם בְּמִדְבָּר
אַרְבָּעִים שָׁנָה
לְרֶשֶׁת אֶת-אֶרֶץ הָאֱמֹרִי
'en Ik, Ik heb jullie uitgeleid uit het land Egypte,
bracht jullie in de wildernis,
40 jaar,
om het land van de Amorieten in bezit te nemen.

11

וְאֶקִּים מִבְּנֵיכֶם
לְנָבִיאִים
וּמִבְּחֹרֵיכֶם לְנָזִירִים
הֲאֵף אֵין-זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֹאמְרֵיהֶנּוּ
Ik heb van jullie zonen
profeten aangesteld,
van jullie jonge mannen Nazireeërs.
Is dit niet zo, Israëlieten?' Verklaart YHWH.

12

וּתְשַׁקּוּ אֶת-הַנְּזִירִים יַיִן
וְעַל-הַנְּבִיאִים
צִוִּיתֶם לֵאמֹר
לֹא תִנְבְּאוּ
'Jullie hebben de Nazireeërs wijn te drinken gegeven
en de profeten
opdracht gegeven door te zeggen:
"Jullie mogen niet profeteren!"

13

הִנֵּה אֲנֹכִי מַעִיֵּק תַחְתֵּיכֶם
כַּאֲשֶׁר תַּעִיֵּק
הָעֲגֹלָה
הַמְלֵאָה לָהּ עֲמִיר
Kijk, Ik laat wankelen wat onder jullie is
zoals
een wagen wankelt,
een volle wagen met gemaaid graan.'

Zoals in de 'Inleiding' al is gezegd, is een cultus 'een systeem van religieuze geloven en rituelen samen met de aanhangers hiervan'. De Nazireeërs en de profeten (professioneel danwel niet profesioneel) zijn onderdeel van de cultus, net als de aanhangers van de cultus (de 'jullie'). Wat hier in vv. 11-12 duidelijk wordt, is dat er misstanden binnen de cultus zijn. De negatieve evaluatie van wat er binnen de cultus gebeurt, is duidelijk in v.13 (veroordeling) en in de retoriek van v. 11b. De Israëlieten kunnen het niet ontkennen. Het is dus duidelijk dat door veroordelingen van zaken binnen de cultus, de cultus in principe ook wordt veroordeeld. Een analogie hiervan is als er een rotte plek op een appel zit, het een rotte appel is. De rotte plekken zitten diep, tot bij het niet willen horen van Gods woord toe.

Een volgend onderwerp waardoor de cultus dus wordt veroordeeld, is bepaalde problematische situaties binnen de cultus. De richting van het argument is ook hier onduidelijk. Op basis van de tradities die bekend waren binnen de cultus (bijv. de Exodus, v. 10) worden daden van Amos' tijd veroordeeld. De traditie van de cultus (de geschiedenis waar de cultus omheen ontstaan is) heeft dus kritiek op de cultus, wat weer aangeeft dat er problemen zijn binnen de cultus.

Am. 3:13-15

13

שְׁמַעוּ וְהִעִידוּ בְּבֵית יַעֲקֹב	'Luister en waarschuw in het huis van Jakob.'
נְאֻם־אֱלֹהֵי יְהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת	Verklaart de heer YHWH, God van de legers.

14

כִּי	'Zeker,
בְּיוֹם פְּקֻדֵי פִשְׁעֵי־יִשְׂרָאֵל עָלָיו	op de dag dat ik Israëls overtredingen zal vergelden op hem
וּפְקֻדָתִי	zal ik vergelden
עַל־מִזְבְּחוֹת בֵּית־אֵל	op de altaren van Betel.
וְנִגְדְעוּ	Afgehakt zullen ze worden,
קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ	de hoornen van het altaar,
וְנָפְלוּ לָאָרֶץ	en ze zullen op de grond vallen.

15

וְהִכִּיתִי בֵּית־הַחֶרֶף עַל־בֵּית הַקֶּיץ	Ik zal het huis van de herfst en het huis van de zomer vernietigen.
וְאָבְדוּ בְּתֵי הַשֶּׁן	Ze zullen hun huizen van ivoor verliezen,
וְסָפוּ בְּתֵים רַבִּים נְאֻם־יְהוָה	de vele huizen zullen weggevaagd worden.' Verklaart YHWH

In Am. 3:14 wordt gezegd dat de overtredingen worden vergolden op de altaren. De cultus wordt hier gestraft vanwege deze 'overtredingen'. Er is hier dus een rechtstreeks verband tussen de straf van de cultus en deze 'overtredingen'. Het woord voor 'overtredingen' wordt gebruikt voor de oorlogsmisdaden uit de Orakels tegen de Volken (Am. 1.3-2.16) maar ook in Am. 5:12 waar zonden en overtredingen in één adem worden genoemd met onrecht tegen armen en omkoping. Hier zien we dus nog een voorbeeld van een veroordeling van de cultus vanwege een soort onrecht. In Am. 3:14 wordt duidelijk dat de cultus wordt veroordeeld vanwege het onrecht. Waarom dit echter zo is, blijft voor nu duister^{iv}.

Am. 4:4-5

4

בֹּאוּ בֵּית־אֵל
וּפְשְׁעוּ
הַגִּלְגָּל הַרְבוּ לַפֶּשַׁע
וְהִבִּיאוּ לְבֹקֶר
זְבָחֵיכֶם
לְשִׁלֹּשֶׁת יָמִים מִעֲשֹׂרְתֵיכֶם

'Ga naar Betel
en overtreed,
maak in Gilgal een grote opstand.
Breng in de morgen
jullie gemeenschapsoffers,
3 dagen jullie tienden.

5

וְקָטַר מִחֶמֶן
תֹּדָה
וְקִרְאוּ נְדָבוֹת הַשְּׂמִיעוֹ
כִּי כֵן אָהַבְתֶּם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה

Laat het gezuurde *brood* opgaan in rook,
dankoffer,
roep 'vrijwillig', laat het horen.
Want daar hielden jullie *toch* van
Israëlieten?'
Verklaart de heer YHWH

Zoals eerder genoemd, wordt de cultus in Am. 4:4-5 veroordeeld en zondig genoemd, een duidelijke negatieve evaluatie. Maar waarom? In v. 4 wordt deze zondig genoemd en in v. 6 het gevolg (straf) met als doel om Israël tot inkeer te brengen. In Am. 4.1-3 wordt er onrecht genoemd wat verband kan houden met de veroordeling van de cultus, er is echter in v.3 al een oordeel geveld en een straf beloofd vanwege dit onrecht. Zou de veroordeling van de cultus in 4.4-5 dan een andere bron hebben? Het voorstel hier is dat de reden van de veroordeling te vinden is in v. 5a. Dit duidelijke sarcasme wijst op een negatieve evaluatie van wat er gebeurt. Alles wat in vv. 4-5 staat is binnen de cultus en valt hiermee ook weer onder problematische situaties binnen de cultus met een negatieve evaluatie van de cultus als gevolg.

Am. 5:21-27

21

שָׂנְאֹתִי מְאֹדָה חַגֵּיכֶם
וְלֹא אֲרִיחַ בְּעֲצֵרְתֵיכֶם

'Ik haat, Ik wijs jullie festivals af
jullie samenkomsten kan Ik niet luchten.

22

כִּי אִם־תַּעֲלוּ־לִי עֹלוֹת וּמִנְחֹתֵיכֶם לֹא אֲרַצֶּה
וְשִׁלְמִם מְרִיאֵיכֶם לֹא אֲבִיט

Want als jullie brandoffers brengen, en jullie
spijsoffers, Ik vind ze niet prettig,
En naar het vredeoffer van jullie vetgemeste vee kijk Ik
niet.

23

הָסֵר מֵעֲלֵי הַמּוֹן שְׂרִידָה
וְזַמְרַת נְבֻלָּיִה לֹא אֲשָׁמַע

Doe het geluid van jullie liedjes weg van Mij.

Laat het geluid van jullie harpen niet horen.

24

וַיִּגַל כַּמִּים מִשָּׁפֵט
וַיִּצְדָּקָה כְּנַחַל אֵיתָן

Laat rechtspraak stromen als water

en rechtvaardigheid als een altijd stromende beek.

25

הַזִּבְחִים וּמִנְחָה הַגִּשְׁתֶּם־לִי בַמִּדְבָּר אַרְבַּעִים שָׁנָה בֵּית יִשְׂרָאֵל

Hebben jullie gemeenschapsoffers en spijsoffers tot mij gebracht in de wildernis, 40 jaar, huis van Israël?

26

וַיִּשְׂאוּתֶם

U zal dragen

אֵת סִבּוֹת מַלְכְּכֶם

Sikkut, Jullie koning

וְאֵת כִּיּוֹן צִלְמֵיכֶם

en Kiyun, jullie beelden,

כּוֹכַב

ster(*ren*),

אֱלֹהֵיכֶם

jullie goden

אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם לָכֶם

die jullie voor jezelf hebben gemaakt.

27

וְהִגַּלְתִּי אֶתְכֶם מִהַלְאָה לְדַמְשֶׁק

Ik zal jullie verbannen van hier en verder dan

Damascus.'

אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁמוֹ

Zegt YHWH, God van de legers is Zijn naam.

Als laatste perikoop waar factoren rechtstreeks in verband worden gebracht met de negatieve evaluatie van de cultus, hebben we Am. 5:21-27. YHWH vindt de brand- en spijsoffers niet prettig (v. 22), de samenkomsten kan Hij niet luchten (v. 21), Hij kijkt niet naar de vredeoffers (v. 22). Hoezo niet? V. 24 geeft hier indirect antwoord op: 'het recht moet stromen'. Dit is weer een argument van onrecht. Uit v. 25 blijkt dat we dan nog steeds binnen de cultussfeer zitten en waar God Israël 40 jaar gedragen heeft in de woestijn en Israël nu hun afgoden mee zal moeten dragen de ballingschap in (vv. 26-27). De cultus wordt rechtstreeks in verband gebracht met afgoderij, wat blijkbaar ook een probleem was. Door 'Israël in de woestijn' tegenover de afgoden te plaatsen wordt er een negatieve evaluatie gegeven van de cultus op het tijdstip van Amos, welke het laatste soort aanval is tegen de cultus: afgodendienst.

Conclusie

Er zijn nu drie redenen ontdekt die rechtstreeks in verband worden gebracht met een veroordeling van de cultus. Deze drie redenen zijn:

- één of meerdere soorten van 'onrecht'
- misstanden binnen de cultus
- afgodendienst^v

Dit is echter nogal onduidelijk en moet verder worden uitgezocht. Welke soorten onrecht? Wat is onrecht eigenlijk? Welke misstanden? En kan men van misstanden spreken? Deze drie categorieën zullen dus één voor één beter bekeken worden door benodigde danwel representatieve^{vi} teksten te onderzoeken. Deze categorieën hebben soms een grote overlap waardoor in elke bespreking van een categorie wel iets van een andere terugkomt. Om de thesis echter overzichtelijk te houden is het op deze manier opgedeeld.

Noten

[i](#) Zie p. 6.

[ii](#) Er is in deze tekst geen aanwijzing te vinden dat het onrecht wordt veroordeeld, omdat de Israëlieten onderdeel zijn van de cultus. Er is echter wel een bijtende toon te 'horen' in het gebruik van 'het huis van hun god' (v. 8). Bijna alsof hier wordt gezegd: ze hadden beter moeten weten. Dit is echter een inferentie en de dominante lijn lijkt te liggen in de veroordeling van de cultus vanwege onrecht.

[iii](#) welke overtreding is onduidelijk, waarschijnlijk die uit Am. 2.8a gezien het 'ze' (3^e persoon mannelijk meervoud) wijst op de man, zijn zoon en/of het meisje.

[iv](#) Voor de uitleg, zie pp. 51-55.

[v](#) De term 'afgodendienst' is gezien vanuit een focus van de YHWH cultus. Er is een onduidelijk gebied wanneer andere goden dan YHWH binnen de cultus van Israël passen (zie bijvoorbeeld de opgravingen bij Kuntilet Ajrud, YHWH en zijn Astarte). Hier heb ik gekozen om het te bezien vanuit het standpunt dat het volk alleen YHWH moet aanbidden en dat dit de officiële staatscultus is. Gezien de hymneverzen in het boek 'Amos' (Am. 4.13;5.8-9; 9.5-6) lijkt dit ook de officiële staatscultus te zijn.

[vi](#) Voor sommige categorieën zijn er binnen het boek talloze teksten te vinden die niet allemaal nieuwe informatie bieden. Vandaar dat voor bijvoorbeeld de categorie 'onrecht' niet alle teksten over dit onderwerp behandeld kunnen worden.

3.4 Categorie 1: Verschillende soorten onrecht.

3.4.1 Inleiding

De vraag die bij deze categorie hoort is ‘*Waarom wordt de cultus aangevallen op basis van onrecht en op basis van welke soorten onrecht gebeurt dit?*’. Om hier een antwoord op te kunnen geven, zullen er vijf perikopen worden behandeld, namelijk:

- Amos 2:6-8,
- Amos 3:13-14,
- Amos 4:6-12,
- Amos 5:10-15,
- Amos 8:4-7.

3.4.2 Onrecht?

Om de hoofdvraag van deze categorie te kunnen behandelen moet de term 'onrecht' duidelijk worden. Wat is onrecht eigenlijk? Hoe moet dit geïdentificeerd worden?

In de literatuur over het boek Amos wordt er vaak gesproken over 'sociaal onrecht', maar deze terminologie wordt nooit uitgelegd. Bestaat er dan iets anders dan sociaal onrecht? Is er ook een soort onrecht waar geen mensen bij zijn betrokken, waar niemand 'de dupe' is? Is politiek onrecht dan geen sociaal onrecht? Door ongedefinieerde terminologie ontstaat er verwarring. Als iets binnen het boek Amos door een commentator wordt aangeduid als sociaal onrecht, maar de term is niet duidelijk, wordt er eigenlijk niets gezegd.

Als eerste staat 'onrecht(vaardig)' tegenover de term 'recht(vaardig)'. Dat de term 'recht(vaardig)' subjectief is, wordt al duidelijk als er wordt gekeken naar Plato en Augustinus. Volgens Plato heeft rechtvaardigheid te maken met 'deugdzaam leven' binnen de eigen plaats in de samenleving en binnen de sociale relaties. Volgens Augustinus is rechtvaardigheid een onveranderlijke natuurwet die door God is gegeven¹. Bij beide standpunten zien we dat er naar een hoger iets wordt gerefereerd, namelijk naar God of naar een 'lot'. Beide proberen een objectief idee van rechtvaardigheid te maken (door naar het hogere te refereren), het is echter beide subjectief. Hoe ze rechtvaardigheid zien, is beide afhankelijk van hun context.

Misschien is het dus verstandiger niet te kijken naar een absoluut begrip van recht en onrecht, maar naar de perceptie hiervanⁱⁱ. Dan kan onrecht vanuit twee verschillende en overlappende kanten worden bekeken, moreel en rechterlijkⁱⁱⁱ. Deze twee hebben als gemeenschappelijke deler dat een 'partij' een set van geloven, normen en waarden heeft. Als deze worden geschonden, wordt dit onrecht genoemd. In het Westen geloven wij bijvoorbeeld dat ieder persoon een gelijke intrinsieke waarde heeft. Als er dus slaven worden gehouden zien wij dit als onrecht. Aristoteles zou het hiermee oneens zijn.

Het rechtssysteem werkt op deze zelfde manier. Er is een wet opgesteld welke gebaseerd is op geloven, normen en waarden en als deze worden aangetast, wordt de verantwoordelijke gestraft. Deze twee, het morele en het rechterlijke, kunnen botsen wat bijvoorbeeld op dit moment te zien is in het debat tussen vrijheid van meningsuiting en beledigen, het abortusdebat en het euthenasiedebat. Om nog een voorbeeld uit te werken: er bestond de mogelijkheid dat Robert M. werd vrijgepleit omdat de videobanden met bewijsmateriaal mogelijk niet correct waren verkregen. Wat als hij was vrijgepleit? Hij was zo schuldig als het maar kan en hij was trots op zijn 'kunst'. Als het bewijsmateriaal echter echt onrechtmatig verkregen was, was het juridisch correct geweest om hem vrij te pleiten. Wat is rechtvaardig, wat is onrechtvaardig?

Waar we dus naar moeten kijken is de *perceptie* van onrecht in de tijd van Amos. Dit moet telkens, bij elke perikoop die behandeld wordt, uit de toon danwel directe veroordeling worden opgemaakt. Als dit wordt ontdekt, kan er gesproken worden over de perceptie wat God en Amos als onrecht zien. Wat in 'Amos' ook te zien is, is een rechterlijke rechtvaardigheid met betrekking tot het verbond. Hieronder ligt echter weer de perceptie dat een verbond niet gebroken mag worden, wat uitiem gezien een moreel concept is.

In deze thesis zal dus meer de nadruk worden gelegd op wat God en Amos als onrecht zien. Nu dit (kort) is behandeld kan er verder gegaan worden naar de perikopen.

3.4.3 Amos 2:6-8

6

כֹּה אָמַר יְהוָה

Zo/dit zegt YHWH:

עַל-שְׁלֹשָׁה

'Vanwege drie

פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל

overtredingen, Israël,

אֲשֵׁי בָנוּ לֹא יַעֲלֶה אֲרָבָעָה en vanwege vier zal ik er niet op terugkomen.

עַל-מִכְרָם בַּכֶּסֶף

Want jullie verkopen voor zilver

צְדִיק

de rechtvaardige,

וְאֶבְיוֹן בְּעִבּוֹר נַעֲלָיִם en de arme voor de prijs van sandalen.

7

שֹׁאֲפִים עַל־עַפְר־אָרֶץ	Vertrappend op het stof van de grond,
בְּרֹאשׁ דָּלִים	op het hoofd van de machtelozen,
וְדֶרֶךְ עֲנֹוִים יָטוּ	de weg van de nederigen buigen jullie.
וְאִישׁ וְאָבִיו	Een man en zijn vader ,
יָלְכוּ	ze gaan (allebei)
אֶל־הַנְּעָרָה	naar het(zelfde) meisje
לְמַעַן חַלַּל אֶת־שֵׁם קְדֹשִׁי	om zo mijn Heilige Naam te ontwijden,

8

וְעַל־בְּגָדִים חֲבָלִים	en op de mantels die onderpand zijn
יָטוּ	strekken ze zich uit
אֶצְלַי כָּל־מִזְבֵּחַ	naast elk altaar,
וְיִין עֲנוּשִׁים	en de boete-wijn,
יִשְׁתּוּ	ze drinken het
בֵּית אֱלֹהֵיהֶם	in het huis van hun god.'

Inleiding

Het lijkt alsof er een climax is geweest bij de veroordeling van Juda (Am. 2.4-5). Één voor één zijn de landen om Israël heen veroordeeld, waarna als zevende het thuisland van de profeet aan de beurt was. Juda werd hier als een heidens land behandeld. Ze hadden zich niet aan de wet gehouden en hebben andere goden aanbeden. Een aantal commentatoren denken dat Israël met de veroordeling van Juda zal hebben ingestemd. Dit is echter niet zeker, zeker gezien de vrede die heerste tussen beide koninkrijken. Dit hoofdstuk heeft echter een 7+1 structuur, waardoor de veroordeling van Israël als een klap moet zijn aangekomen, compleet onverwacht. Men dacht dat de climax al was geweest bij Juda. De veroordeling van Israël is een lang stuk (Am. 2:6-16), waardoor het begin van dit orakel moet 'staan'. Deze 'intro' is dan ook scherp geformuleerd, kort en krachtig.

V. 6 כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אֶרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֵנּוּ עַל־מִכְרָם בְּכֶסֶף צְדִיק וְאֶבְיוֹן בְּעֵבֹר נְעָלִים

Als eerste wordt hier 'Israël' aangesproken. Wie is dit 'Israël'? In de voorgaande orakels wordt er telkens een ander land aangesproken met de woorden '*vanwege drie overtredingen (naam land)*.' Hier is dus duidelijk, aangezien Juda al genoemd is, dat hier het Noordijk 'Israël' wordt bedoeld. Israël voelt zich in deze periode veilig en vroom (Am. 4:4-5, 6:1). Amos begint echter met dezelfde boodschappersformule

als bijvoorbeeld bij Juda, Ammon en Edom. Hierdoor wordt Israël zelf behandeld als buitenlands land^{iv}. Het woord פָּשַׁע heeft naast de betekenis van 'overtreding' ook de betekenis van afvallig worden of in opstand komen^v. Met dit woord wordt God impliciet als koning genoemd en Israël als verrader. Doordat het publiek zich zag als Gods volk is dit een klap in het gezicht: door het gebruik van dit woord, wordt geïmpliceerd dat ze het niet zijn. En hierna komt de donkere waarschuwing, waar YHWH zegt dat hij na vier overtredingen er niet op terug zal komen. Dan blijft de vraag staan: waarom veroordeelt YHWH Israël?

Als eerste worden de rechtvaardigen verkocht voor zilver. Dit is een dubieuze zin en helaas wordt het woord 'verkocht' (of 'overgegeven') alleen op deze plek in Amos genoemd. Het lot van de rechtvaardigen wordt echter ook in Am. 5.12 genoemd, waar er wordt gesproken over steekpenningen die worden aangenomen ten koste van de rechtvaardigen. Hier worden ze dus ook 'verkocht' en het lijkt aannemelijk dat hier wordt gesproken over omkoping bij rechtzaken. De armen worden voor de prijs van sandalen verkocht. Deze 'armen' komen ook een aantal keer terug, namelijk in Am. 4.1;5.12; 8.4 en 8.6. De armen worden vertrapt door de 'koeien van Basan' (Am. 4.1), ze worden verdrukt in de rechtzaak (Am. 5.12, door omkoping) en in Am. 8.4-6 worden ze door kooplui gekocht^{vi} voor een paar sandalen. Gezien dat het in Am. 2.6 om 'verkopen' gaat lijkt het op het eerste gezicht hier weer om de rechtsgang te gaan, waar voor een minimaal bedrag wordt omgekocht. Blijkbaar zijn de armen zo onbelangrijk en is er zo weinig geld voor nodig om de rechters om te kopen. De armen kunnen namelijk dat niet eens betalen aan de rechter^{vii}. Anders en Freedman maken hier nog een verschil tussen de rechtvaardige armen en de onrechtvaardige armen, maar dit lijkt niet nodig. Wie is er arm uit vrije wil? Verdienen onrechtvaardige armen het om onrecht over zich heen te krijgen in de rechtsgang?^{viii} Dit wordt gesteggel over de definitie van de onrechtvaardige arme en aangezien deze hier gewoon niet voorkomt (ook niet in parallelie), zal hier niet op worden ingegaan.

V. 7 שְׂאֵפִים עַל-עַפְר־אֲרִיץ בְּרֹאשׁ דְּלִים וְדָרְךְ עֲנֹוִים יָטוּ וְאִישׁ וְאִבְיוּ יִלְכוּ אֶל-הַנְּעֵרָה לְמַעַן חַלְלֵ אֶת-שֵׁם קְדֹשִׁי

Als eerste kan het woord הַשְּׂאֵפִים het beste vertaald worden met 'vertrappen'. Soms wordt dit vertaald met 'snakken naar/hijgen', alsof men snakt naar het stof op het hoofd van de machtelozen. Wanneer men echter kijkt naar Am. 8.4 zou dit woordgebruik een onzinnige vertaling geven, tenzij men er woorden bij zou voegen. Dit heeft echter niet de voorkeur en kan dus beter vertaald worden met 'vertrappen'.

Een letterlijkere betekenis van het 'buigen van de weg' is het 'van de weg af drukken'^{ix}. Het idee dat het recht niet gebogen moet worden, komt in deze bewoording alleen voor in Deut. 16:19; 24:17 en 27:19. Dat dit echter hier voorkomt, is significant, gezien dit de voorwaarden zijn die bij het gesloten verbond horen. In Deut. 27:19 staat zelfs tussen vervloekingen (typisch in vasalverdragen van het oude nabije oosten^x) dat degene die het recht van de vreemdeling, wees of weduwe buigt, vervloekt is. Hier komen

dus de eerste allusies naar het verbond naar voren. Er is een verbond gesloten met voorwaarden, dit lijkt hier op het spel te staan^{xi}. Dan rijzen de vragen: hoe zijn de machtelozen dan in het stof getrapt en hoe is de weg van de nederigen dan gebogen^{xii}? En hoe past het verbond hier in?

Dan verspringt de focus plotseling naar dat een man en zijn zoon naar hetzelfde meisje gaan met als doel 'Gods naam te ontwijden'^{xiii}. Volgens Lev. 20:11 staat dat een man geen gemeenschap mag hebben met een vrouw van zijn vader. Uit Am. 2.7 kan echter niet uitgemaakt worden of dit een vrouw was van de vaderpersoon, hoewel het natuurlijk wel een zeer dubieuze actie is. Er blijven echter wel wat vragen hangen bij dit vers. Wie is die man eigenlijk? Wat heeft deze man te maken met het buigen van de weg van de nederige? En hoe wordt er hier iets van Gods naam afgedaan^{xiv}?

V. 8

וְעַל-בְּגָדִים חִבְלִים יָטוּ אֲצֶל כָּל-מִזְבֵּחַ וַיִּיז עֲנוּשִׁים יֹשְׁתוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם

Dit vers is een mokerslag. Het 'buigen' van v. 7 kan hier vertaald worden met 'uitstrekken op/naast' elk altaar op de mantels. Als eerste hebben ze hier dus seks op de onderpandsmantel. Als tweede moet de mantel voor zonsongang terugbezorgd zijn bij de persoon (Ex. 22.25-26). Het kan natuurlijk zijn dat ze overdag seks hebben op de mantel, maar aannemelijker is dat het 's nachts is. Door het woord 'יָטוּ' wordt v.8 verbonden aan v. 7 waardoor er een goede mogelijkheid is dat deze twee verzen één gedachtelijk volgen. Dit woord legt een link met de manier waarop 'de weg van de nederige' wordt verbogen. Dit is namelijk in v. 7 niet uitgelegd.

De weg van de nederige danwel arme wordt dus op de bovenstaande manier verbogen. Als tweede wordt er op de plaats gefocust. Dit is naast elk altaar, oftewel, het gebeurt vaker op meerdere plekken. Blijkbaar was het een gewoonte of een onderdeel van de cultus geworden. Maar wie mochten er zomaar bij de altaars komen, overdag en 's nachts? Dit waren priesters^{xv}. De bovenstaande misdaden werden, naast dat ze door Israël werden gepleegd, dus waarschijnlijk ook door de religieuze elite gepleegd.

Hier treden dan een aantal principes in werking: een priester die 'een zaaduitstorting' heeft gehad wordt onrein (Lev. 22:4), priesters horen heilig te zijn en mogen Gods naam niet ontwijden (Lev. 21:6). Als een priester zich hier niet aan houdt moet hij worden gedood (Lev. 22:9). Alles wat in contact komt met het altaar wordt rein (Ex. 29.37; 30.29). Dit bij elkaar geeft inderdaad een ontheiligend beeld. Een priester die seks heeft met dezelfde vrouw als zijn vader, armen vertrappt en niet geeft om anderen. Wordt hier dan iets afgehaald van Gods naam (ontheiligt)? Ja, want de reden dat priesters heilig moesten zijn, was omdat God heilig is (Lev. 11:45). Als priesters niet heilig waren, zeiden ze eigenlijk dat God niet heilig was. Dit is echter als het hier gaat om een priester.

Dat de man en zijn vader naar het meisje toegaan zou er ook op kunnen wijzen dat het meisje bij het tempelpersoneel hoorde. Chisholm oppert dat het hier, net als in Am. 6, gaat om het Marzeahfeest. Er zijn echter te weinig referenties binnen de tekst van Am. 2.6-8 naar Am. 6 om dit aannemelijk te kunnen maken^{xvi}. De tekst vertoont inhoudelijk wel overeenkomsten naar de beschrijving in Hosea 4:11-15, dan voornamelijk vv. 13-14. Deze profeet, die enige tijd later actief was, nam praktijken waar die qua bewoording enigszins overeenkomen met Am. 2.7-8. Het is mogelijk dat Amos hier inderdaad een soort tempelprostitutie bedoelt, welke gericht was op de god Ba'lu^{xvii}. Dit zou het probleem verklaren dat dit gebeurt naast 'elk altaar' (Am. 2.8), wat lijkt te wijzen op een wijdverbreidheid van dit gebruik, terwijl er voor YHWH maar een aantal tempels waren. Gilgal en Bethel zouden zich in Hoseas tijd ook schuldig hebben gemaakt aan dit offeren aan Ba'lu (Hos. 4.15), wat de term 'elk altaar' toepasselijk maakt. Ook vanwege de wijdverbreidheid die in Hos. 4.13 naar voren komt, maakt dit aantrekkelijk. Men moet echter wel in gedachten houden dat Hoseas bediening lange tijd heeft geduurd en dat Hos. 4 mogelijk een latere tijd weergeeft binnen Israël, mogelijk enkele decennia later dan Amos. In Amos 2.6-8 komt mijns inziens nog niet het duidelijke van Hosea 4 naar voren, maar heeft het wel elementen van deze afgodendienst. Mogelijk is hier een progressie te zien, aanbidding van YHWH (die kenmerken heeft die correleren met Ba'lu) naar Ba'lu zelf.

Het concept 'boete-wijn' is helaas niet duidelijk, omdat dit woord voor 'boete' nergens anders voor komt. Boete impliceert echter overtreding en aan een overtreding doen de man en het meisje zich tegoed. Dit doen ze ook bij of op het altaar. Nu maakt God duidelijk dat ze, door hun overtredingen, inderdaad afvallig zijn en YHWH als hun God en Koning afwijzen. De God die ze dienen is niet YHWH, hoewel ze wel doen alsof. Vandaar dat God nu ook zegt: 'ze doen het in de tempel van *hun* God'. Hier neemt Hij dus heel stevig afstand^{xviii}.

Waarom wordt de cultus aangevallen op basis van onrecht en op basis van welke soorten onrecht gebeurt dit?

De cultus wordt hier aangevallen omdat God door het verbond Zijn naam heeft verbonden met Israël. Israël lijkt het verbond hier te verbreken, wat direct de cultus beïnvloedt omdat deze hierop is gebaseerd. Ten tweede wordt YHWHs reputatie beschadigd door het gedrag van de priesters en worden reinheidsvoorschriften niet in acht genomen. Door de deelname van priesters aan het uitbuiten van de machtelozen, armen en nederigen, wordt YHWH verbonden met dit onrecht en dat wijst Hij hier af.

De soorten onrecht die hier naar voren komen zijn:

- omkoping bij rechtzaken,
- seksuele immoraliteit,
- onderpandsmantels houden voor het eigen plezier en de arme in de kou laten zitten.

Andere factoren die hier tegen de cultus worden gehouden:

- respectloosheid richting YHWH,
- verraad tegen YHWH,
- misbruik maken van boetewijn, wat als straf was bedoeld.

3.4.4 Amos 3:13-15

13

שְׁמַעוּ וְהַעֲיִדוּ בְּבֵית יַעֲקֹב

‘Luister en waarschuw in het huis van Jakob.’

נְאֻם־אֱלֹהֵי יְהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת

Verklaart de heer YHWH, God van de legers.

14

כִּי

Zeker,

בְּיוֹם פְּקֻדֵי פִשְׁעֵי־יִשְׂרָאֵל עָלָיו

op de dag dat ik Israëls overtredingen zal vergelden op hem,

וּפְקֻדָתִי

zal ik vergelden

עַל־מִזְבְּחוֹת בֵּית־אֵל

op de altaren van Betel.

וְנִגְדְעוּ

Afgehakt zullen ze worden,

קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ

de hoornen van het altaar,

וְנָפְלוּ לָאָרֶץ

en ze zullen op de grond vallen.

15

וְהִכִּיתִי בַיִת־הַחֶרֶף עַל־בַּיִת הַקֶּיִץ

Ik zal het huis van de herfst en het huis van de zomer

vernietigen,

וְאָבְדוּ בָתֵּי הַשֵּׁן

ze zullen hun huizen van ivoor verliezen,

וְסָפוּ בָתִּים רַבִּים נְאֻם־יְהוָה

de vele huizen zullen weggevaagd worden.’ Verklaart YHWH.

Inleiding

De perikoop 3.13-15 staat aan het eind van de retorische eenheid van Am. 3.1-15^{xix}. Er is enigszins een debat of deze eenheid bij 3.15 eindigt of bij 4.3, omdat volgens sommige commentatoren Am. 3.9-4.3 een eenheid is^{xx}. Hier zal 3.15 als einde van de eenheid worden aangehouden, gezien dat 3.1, 4.1 en 5.1 met min of meer dezelfde formule beginnen. Daarnaast spreekt de zender bij Am. 3.1, 4.1 en 5.1 telkens weer een groep aan met elk een retorische discourse. Een eenheid starten bij Am. 4.3 heeft niet de voorkeur.

De opbouw van Am. 3.1-12 is die van een rechtzaak^{xxi}. Er is een onderbouwde aanklacht (3.1-2) waar een gepersonificeerd Israël ter verantwoording wordt geroepen. De vraag bij de verdediging rijst dan: 'hoe

konden wij (Israël) weten dat het fout ging bij ons?'. Hier wordt via retorische vragen, waar telkens 'nee' op geantwoord moet worden, Israël klemgezet (Am. 3:3-8). Er waren inderdaad profeten geweest, maar die mochten niet profeteren (Am. 2.11-12), Israël wilde niet luisteren. Dan worden twee getuigen opgeroepen, namelijk het gepersonificeerde Asdot en Egypte, die weten hoe onderdrukking eruit ziet^{xxii}. Door deze twee getuigen krijgt de aanklacht rechtsgeldigheid (Deut. 19:5, Deut. 17:7) en zullen deze twee moeten toegeven dat Samaria geen recht meer kent (Am. 3.9-10). Vervolgens wordt de straf toegekend samen met wie deze straf moet ondergaan (Am. 3.11-12). Hierna richt YHWH zich tot de getuigen met een afsluitende opmerking danwel toelichting op wat ze hebben gezien (Am. 3.13-15)^{xxiii}.

V. 13

שָׁמְעוּ וְהָעִידוּ בְּבֵית יַעֲקֹב נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה אֱלֹהֵי צְהַלְאוֹת:

Na de strafzaak richt YHWH zich direct tot de getuigen uit v. 9^{xxiv}. Zoals Israël moet luisteren (imperativus) wordt ook aan hen opdracht gegeven om te luisteren, alleen dan met een ander doel. Ze moeten 'Jakob' voorbereiden voor het moment dat God toeslaat. God wordt hier voorgesteld als de God van de legers, welke in Amos wordt gebruikt als God iets van zijn macht laat zien of heeft laten zien^{xxv}. Dit is dus niet zomaar een waarschuwing, maar het spoort aan met de macht van God op de achtergrond én uit ervaring van in ieder geval Egypte.

V. 14 כִּי בַיּוֹם פָּקְדֵי פִשְׁעֵי־יִשְׂרָאֵל עָלָיו וּפְקֻדָּתַי עַל־מַזְבְּחוֹת בַּיִת־אֵל וְנִגְדְעוּ קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ וְנִפְלוּ לְאַרְצָא:

Voor de overtredingen die Israël heeft begaan, wordt hier hetzelfde woord gebruikt als de misdaden van de omringende volken waar in Am. 1.3-2.6 gruwelijke gevolgen op staan. Het woord 'vergeelden', פָּקְדֵי, betekent letterlijk 'bezoeken'. Dit bezoek van God kan positief of negatief uitpakken, dit moet uit de context worden opgemaakt^{xxvi}. In dit geval is de context 'straf' en dus negatief voor Israël. Het interessante hier is dat 'bezoeken' slechts driemaal in 'Amos' voorkomt, twee keer in Am. 3.14 en één keer in Am. 3.2. Hier kan de echte reden gevonden worden voor het bezoek.

Uit Am. 3.2 blijkt het volgende:

*Alleen u heb ik gekend
uit alle geslachten op de aarde.
Daarom zal ik u vergelden
al uw ongerechtigheden (HSV).*

De reden dat Israël ter verantwoording wordt geroepen, is omdat ze op een of andere manier 'gekend' waren uit alle volken. In Am. 3.1 wordt dit beter uitgewerkt, waar wordt aangegeven dat YHWH Israël uit Egypte heeft geleid. Er zijn nu twee mogelijke tradities die een rol kunnen spelen: een Verbondstraditie en een Exodustraditie. De mogelijke Verbondstraditie sluit goed aan bij de vorm van Amos 3, namelijk die

van een rechtzaak. Het contract tussen Israël en YHWH is verbroken en daarom moet Israël worden veroordeeld. In Am. 3.9 wordt aan de getuigen gevraagd om te zien hoe erg de verwarring is, welk woord ook verwijst naar de vloeken uit Deut. 28 (nl., Deut. 28:20). Zoals eerder aangegeven is dit een standaard clausule in een vazalcontract^{xxvii}, in welke vorm het verbond is gegoten. Het woord 'kennen' wordt ook vaak in de verbondstaal gebruikt (zie bijv. Deut. 11:28; 28.64)^{xxviii}. Dit is dus een valide mogelijkheid.

Een andere mogelijkheid is dat Amos 3 meer uitgaat van een Exodustraditie. Dit is namelijk het enige waar in Am. 3.1-2 letterlijk naar wordt verwezen. Daarnaast wordt het woord 'kennen' ook gebruikt voordat er sprake is van het Sinaïverbond^{xxix}. Daarnaast lijkt de mogelijke verwijzing naar de vloeken uit Deut. 28:20 ('verwarring') in Am. 3.9 *een oorzaak* te zijn van de veroordeling, terwijl het in Deut.28:20 als *een gevolg* van het verbreken van het verbond wordt benoemd en *een straf is*. Als de verwarring een reden is om Israël te veroordelen én ook een straf is van YHWH, zou dit dan nog rechtvaardig zijn? Een opgelegde straf een reden laten zijn voor nog een veroordeling? Dit lijkt dus niet het geval te zijn.

De Exodustraditie is de traditie dat YHWH vanuit Zijn medelijden de Israëlieten 'kende' en uit slavernij bevrijdde. God is een actieve tegenwerker van onderdrukking en onrecht. Aangezien God in het 'bevrijdingswerk' zit, zijn de onderdrukkers zijn tegenstanders en worden deze afgestraft. Het ironische is dat Israël, die eerst onderdrukt werd, nu zelf mensen onderdrukt (zelfs het eigen volk) en geen recht meer kent. Experts in onderdrukking bevestigen dit (Am. 3.9). Oftewel, Israël had dit moeten zien aankomen, ze hadden beter moeten weten. God keert zich tegen onderdrukkers, en dat is Jakob nu (Am. 3.9). Dat YHWH Israël kent, komt met een verantwoordelijkheid en die neemt Israël niet. Dit is een ook een goede onderliggende motivatie. Er wordt dan ook voor gekozen om beide tradities samen te voegen.

Dan gaat het vers verder, namelijk dat *YHWH* dit zal vergelden op de altaren. Dit zal gebeuren door de hoornen van het altaar af te hakken zodat ze op de grond vallen. De overtredingen van Israël (hier de onderdrukking van het eigen volk en het onrecht én het geweld in de paleizen) zullen ook op de cultus worden vergolden. De hoornen van het altaar konden worden gevat als men een vrijplaats wilde hebben (1 Kon. 1:50-51, 2:28). De hoornen waren ook van belang voor het zondeoffer^{xxx}, er werd bij deze rite voor de vergeving van schuld namelijk bloed op de hoorns gesmeerd. Geen hoornen betekent geen mogelijkheid van vergeving^{xxxi}. Wat hier dus wordt gezegd, is dat er geen vergeving meer mogelijk zal zijn. De Exodus en de Verbondssluiting zijn nauw verbonden met de oprichting van de cultus (zie bijv. Deut. 12). Het schokkende hier is dat YHWH het altaar zal vernietigen^{xxxii}.

Dat een verbroken verbond een afrekening met de cultus betekent, is dus niet opvallend. Met het verbreken van het verbond, welke geworteld is in de Exodus, wordt hier ook de vergeving van de zonden 'gecancelled'. Uit v. 14 valt (nog) niet op te maken dat er hier iets intrinsiek mis is met de cultus of het offeren, hoewel Stuart duidelijk een deel van de schuld legt bij het niet-wettige offeren in Bethel^{xxxiii}. Dit is

natuurlijk een mogelijkheid als men bedenkt dat Amos uit Juda komt. Er is geen ontsnapping mogelijk van dit oordeel en daarom moet het volk gewaarschuwd worden (Am. 3.13).

V. 15 וְהָכִיתִי בַיִת־הַחֹרֶף עַל־בֵּית הַקִּיץ וְאֶבְדוּ בְתֵי הַשֶּׁן וְסָפוּ בְתִים רַבִּים נְאֻם־יְהוָה:

Normaal gesproken hadden de huizen van de rijken een winter én een zomerverblijf. De rijkdom is hier echter zo groot dat er complete huizen voor de jaargetijden zijn gebouwd van dure materialen^{xxxiv}. Dit is blijkbaar een veelvoorkomende praktijk (Am. 3.15c). Als men in beschouwing neemt dat dit een periode was waar de verschillen tussen arm en rijk zeer groot waren, is dit schokkend. Dit soort taferelen zijn ook te observeren in de grote steden van derde wereldlanden waar vanuit de krottenwijken men uitzicht heeft op de mooie gebouwen van der rijken.

De rijken deden het 'goed' over de rug van de armen. Deze pure decadentie ten koste van de armen vond plaats in de vorm van paleizen, terwijl het de taak was van de koning (die ook in een paleis woonde) om de armen te beschermen. Dit beschermen was ook in de omringende landen de taak van het koningshuis^{xxxv}. De mensen in de paleizen nemen hun taak echter ook niet in acht en daarom zullen de paleizen vernietigd worden. Deze koningshuizen danwel paleizen zijn echter ook weer sterk gelieerd aan de tempels (Am. 7.13) wat ook weer een oorzaak is voor het oordeel op de cultus. Mogelijk werd via de tempel er een goddelijke goedkeuring gegeven aan het regime^{xxxvi}.

Waarom wordt de cultus aangevallen op basis van onrecht en op basis van welke soorten onrecht gebeurt dit?

De 'waarom?' vraag is hier eenvoudig. Het verbond is willens en wetens gebroken. De Israëlieten wilden geen kritiek horen omdat ze door wilden gaan met wat ze deden. Het verbond was gegrondvest in de Exodus waardoor ze ook hadden moeten weten dat God zich tegen onderdrukkers keert. Gezien de intieme verbondenheid met de Exodustraditie en de Verbondstraditie wordt de cultus hier direct aan gekoppeld en de vergeving gecancelled. De cultus wordt dus veroordeeld. Israël had beter moeten weten.

De soorten onrecht die hier naar voren komen zijn:

- onderdrukking,
- niet meer weten wat recht is,
- verwarring (waardoor het recht van de sterkste geldt),
- gewelddadigheid,
- decadentie ten koste van de armen,
- gebrek aan verantwoordelijkheid nemen van de 'regering'.

Andere factoren die hier tegen de cultus worden gehouden:

- het oordeel niet aan zien komen door bewust de kop in het zand te steken. Hierdoor konden ze blijven doen wat ze wilden,
- verbreken van het verbond.

3.4.5 Amos 4:6-13

6

וְגַם־אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם נִקְיוֹן שְׁנַיִם

בְּכָל־עָרֵיכֶם

וְחֹסֶר לֶחֶם

בְּכָל מְקוֹמֵיכֶם

וְלֹא־שָׁבַתְּם עֲדֵי נְאֻם־יְהוָה

‘Daarom heb ik jullie ook witheid van tanden
gegeven

in al jullie steden

en tekort aan brood

in al jullie plaatsen

en jullie zijn niet teruggekeerd naar Mij.’

Verklaart YHWH

7

וְגַם אֲנֹכִי מְנַעַתִּי מִכֶּם אֶת־הַגֶּשֶׁם

בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים

לְקַצִּיר

וְהִמְטַרְתִּי

עִיר־עַל־אֶחָת

וְעַל־עִיר אֶחָת לֹא אֲמַטִּיר

חֶלְקָה אֶחָת

תִּמְטַר

וְחֶלְקָה אֲשֶׁר־לֹא־תִמְטִיר עָלֶיהָ תִּיבֶשׁ

‘Ook heb ik jullie de regen onthouden

met drie nieuwe manen

tot de oogst/herfst.

Ik liet het regenen

op de ene stad

en op de andere heb ik het niet laten regenen.

Het ene stuk grond

beregende

en het stuk grond die niet werd beregend

droogde uit.

8

וְנָעוּ שְׁתַּיִם שְׁלֹשׁ עָרִים אֶל־עִיר אֶחָת לְשָׁתוֹת מַיִם וְלֹא יִשְׁבְּעוּ

Twee, drie steden wankelden naar de ene stad om water te drinken en hadden niet genoeg,

וְלֹא־שָׁבַתְּם עֲדֵי נְאֻם־יְהוָה en jullie zijn niet teruggekeerd naar Mij.’ Verklaart YHWH

9

הִכִּיתִי אֶתְכֶם בְּשֹׁד פּוֹן וּבִגְרָקוֹן הַרְבּוֹת גְּנוּתֵיכֶם וּכְרִמֵיכֶם וּתְאֲנִיכֶם וְזִיתֵיכֶם יֹאכַל הַגָּזֶם

'Ik heb jullie geslagen met brand en meeldauw, jullie vele tuinen en jullie vijgenbomen en jullie olijfbomen, hij werd gegeten door de sprinkhaan,

וְלֹא־שָׁבְתֶם עָדֵי נְאֻם־יְהוָה en jullie zijn niet teruggekeerd naar Mij.' Verklaart YHWH

10

שִׁלַּחְתִּי בְּכֶם דָּבָר

בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם

הִרְגִיתִי בַחֲרֹב

בַּחֲוָרֵיכֶם

עַם שְׁבִי סוּסֵיכֶם

וְאֶעֱלֶה בְּאֵשׁ מַחֲנֵיכֶם

וּבְאַפְכֶם

וְלֹא־שָׁבְתֶם עָדֵי נְאֻם־יְהוָה

'Ik heb de pest bij jullie losgelaten

op de weg van Egypte.

Ik heb gedood met het zwaard

jullie jonge mannen

terwijl jullie paarden buit werden gemaakt.

Ik liet de stank van jullie kamp opstijgen

in jullie neus,

en jullie zijn niet teruggekeerd naar Mij.'

verklaart YHWH

11

הִפְכַּתִּי בְּכֶם

כַּמְהַפְכַת אֱלֹהִים

אֶת־סֹדֶם וְאֶת־עֲמֹרָה

וַתִּהְיוּ כְּאוּד מִצֵּל מִשְׂרָפָה

וְלֹא־שָׁבְתֶם עָדֵי נְאֻם־יְהוָה

'Ik heb jullie omgedraaid

zoals God's vernietiging

van Sodom en Gomorra

jullie werden als een stuk brandhout ontrukkt aan vuur.'

'En jullie zijn niet teruggekeerd naar Mij.'

Verklaart YHWH

12

לָכֵן כֹּה אֶעֱשֶׂה־לְךָ יִשְׂרָאֵל

עַקֵּב כִּי־זֹאת אֶעֱשֶׂה־לְךָ

הַכּוֹן לְקִרְאת־אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל

'Nu, daarom zal ik jou dit aandoen Israël,

dat ik dit jou zal aandoen.

Wees klaar om jouw God tegen te komen Israël.'

13

כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבֹרֵא רוּחַ

וּמְגִיד לְאָדָם

מִה־שָׁחַר

עֹשֶׂה שָׁחַר

עִפְפָּה

וְדֹרֵךְ עַל־בְּמֹתַי אָרֶץ

יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁמוֹ

Want zie, vormend bergen en scheppend wind

vertellend de mens

Zijn gedachte.

Makend zonsopgang

en duisternis.

Tredend over de hoogten van de aarde,

YHWH, God van de legers, is Zijn naam

Inleiding

Deze perikoop is onderdeel van de eenheid van Am. 4.1-13. Dit toch zeer repetitieve gedeelte heeft veel overlap met onder andere Deut. 28 en Lev. 26. Het is commentatoren al opgevallen dat de bewoording nogal formeel is^{xxxvii} en vooral een prozavorm is. Het wordt afgesloten met een hymnisch element, net zoals Am. 5.8-9 en Am. 9.5-6. Dit derde orakel deze eenheid^{xxxviii} zou van één schrijver afkomstig zijn, waar v. 13 een onderdeel is van een bestaande liturgische hymne.

Gezien de deelvraag en het sterk repetitieve karakter van de tekst zal deze perikoop niet vers na vers worden behandeld, maar als één geheel. Indien dit niet gebeurt wordt het een te uitgebreide uiteenzetting met een gebrek aan overlap met de vraagstellingen in deze thesis.

Het eerste en tweede orakel spreken twee verschillende groepen aan op twee verschillende problemen. Am. 4.1-3 wijst op de vrouwen van invloed die de machtelozen en armen vertrappen. YHWH zweert daarom dat ze in ballingschap zullen gaan met hun kinderen. Am. 4.4-5 wijst op de hypocrisie en leegheid van de cultische rituelen^{xxxix}. De cultus wordt zondig genoemd en Amos legt (onder andere in Am. 4.6-13) uit waarom de cultus zondig is. Ook wordt hier een stukje geschiedenis uitgelegd door YHWH en het gevolg van de daden van Israël, welke hier wordt aangesproken (v.12). Israël lijkt hier op het Noordrijk te slaan, omdat dit gaat over een verbond wat op dat moment is geannuleerd. Dit was nog niet het geval voor Juda.

Uitleg.

Zoals eerder genoemd, zijn er grote overeenkomsten met de vloeken in Deut. 28 en Lev. 26. Deze vloeken waren onderdeel van vazalcontracten in het oude Nabije Oosten en gingen over wat er met een partij gebeurde als deze het contract brak. In deze contracten sloten twee partijen een overeenkomst, één superieure partij en een minder sterke partij^{xl}. Er lijkt dus sprake te zijn van een verbroken contract.

De overeenkomsten met de vloeken uit Deuteronomium en Leviticus zijn de volgende:

- de honger van Am. 4.6 met Lev. 26.26 en Deut. 28.48,
- de droogte van Am. 4.7-8 met Deut. 28.22-24 en Lev. 26.19,
- als gevolg van de droogte gebrek aan drinkwater, cf. Deut. 28.48,
- de rampen van Am. 4.9 met Deut. 28.22, 39,40,42,
- de pest van Am. 4.10 met Lev. 26.25.

Verdere aanwijzingen dat het hier om een contract gaat, is de manier waarop twee partijen tegenover elkaar worden gezet. Het is de standaard volgorde wat YHWH deed en hoe het volk reageerde. Vooral in v.12 wordt dit duidelijk met het spel tussen 'Ik' en 'jou'. In v.12a en b staat het 'Ik' tegenover het 'jou' en in v.12c staat God tegenover Israël. Dus weer een aanwijzing voor een verbroken contract.

Een laatste aanwijzing dat hier op een contract wordt gezinspeeld, is de volgorde waarin dit orakel is opgebouwd. Vazalcontracten hadden een min of meer standaard volgorde^{xli}, welke de volgende was:

- 1: identificatie van de superieure macht,
- 2: geschiedenis tussen groepen van de twee partijen, met nadruk op de acties van de superieure macht richting de inferieure macht,
- 3: bepalingen, waaronder verantwoordelijkheden, verbod om aan te sluiten bij andere machten etc.,
- 4: kopieën voor in de tempels van de goden,
- 5: goddelijke getuigen voor het verdrag (goden en oudere goden als bergen, aarde etc.),
- 6: zegeningen voor het houden van het verdrag, vervloekingen voor het breken van het verdrag.

In Amos 4 komen drie elementen uit dit contract voor, namelijk de vervloekingen, de geschiedenis tussen de twee partijen met nadruk op de daden van de superieure macht en als laatste de identificatie van de superieure macht. De volgorde is echter interessant, het is namelijk de omgekeerde volgorde van deze standaardvolgorde. In Am. 4.6-13 wordt constant als eerste de vloek genoemd waarna dit in de geschiedenis wordt geplaatst. Dit is vooral duidelijk te zien in Am. 4.10:

- als eerste wordt als vloek de pest genoemd,
- als tweede dat YHWH dit in de geschiedenis op Israël heeft losgelaten, oftewel 'geschiedenis tussen groepen van twee partijen, met nadruk op de acties van de superieure macht richting de inferieure macht'.

Vervolgens wordt in Am. 4.13 de superieure macht geïdentificeerd. Hieruit ontstaat de volgende volgorde:

Vasalverdrag	Volgorde Am. 4.6-13
Identificatie van de superieure macht.	vervloekingen voor het breken van het verdrag.
Geschiedenis tussen groepen van de twee partijen, met nadruk op de acties van de superieure macht richting de inferieure macht.	
Bepalingen, waaronder verantwoordelijkheden, verbod om aan te sluiten bij andere machten etc.	Geschiedenis tussen groepen van de twee partijen, met nadruk op de acties van de superieure macht richting de inferieure macht.
Kopieën voor in de tempels van de goden.	
Goddelijke getuigen voor het verdrag (goden en oudere goden als bergen, aarde etc.).	
Zegeningen voor het houden van het verdrag, vloekingen voor het breken van het verdrag.	Identificatie van de superieure macht.

Tabel 1: Volgorde van het vasaalverdrag geplaatst naast de volgorde in Am. 4. De kleuren corresponderen met de elementen uit de verdragen^{xii}.

Net zoals het contract werd opgesteld wordt het nu stukje voor stukje ingetrokken waardoor Israël uiteindelijk voor YHWH staat als inferieure partij en vijand van Hem. Dit keer zullen ze ook voor YHWH staan zonder de tussenpersoon van Mozes, wat het nog angstaanjagender maakt (cf. Deut. 20.18-20).

Het is dus duidelijk, het verbond is verbroken en het contract is geannuleerd. Hoezo is dit gebeurd? De eerste aanwijzing is in Am. 4.6 te vinden, namelijk het 'daarom' wat de reden aangeeft. Als de gehele eenheid inderdaad loopt van Am. 4.1-13, is een reden voor dit verbroken verdrag dus te vinden in Am. 4.1-5. Hier komen we weer uit op het vertrappen van de armen en machtelozen (Am. 4.1-3) en op cultische onregelmatigheden (Am. 4.4-5). Het vertrappen wordt op enkele andere plaatsen al uitgelegd^{xiii}, net zoals de cultische problemen^{xiv}. In Am. 4.6-13 wordt echter een nog belangrijkere reden gegeven, namelijk dat deel wat telkens terugkomt: 'en jullie zijn niet teruggekeerd naar, Mij verklaart YHWH (Am. 4.6,8,9,10,11). Dit is de reden dat God ze iets zal aandoen (Am. 4.12) en dat ze hem nu tegenkomen als tegenstander. De soorten onrecht en cultische problemen welke in Am. 4.1-5 voorkomen zijn natuurlijk al erg genoeg, maar een grotere reden voor de annulering van het contract is dat Israël hiermee door wil gaan. Als Israël wel tot inkeer was gekomen, zou dit contract nog steeds heel zijn geweest, maar nu is het in zijn geheel ingetrokken. Wat is hier dus het onrecht? Dat ze het onrecht niet willen opgeven.

Waarom wordt de cultus aangevallen op basis van onrecht en op basis van welke soorten onrecht gebeurt dit?

Het is duidelijk waarom de cultus hier wordt aangevallen (Am. 4.4-5), het verbond is namelijk gebroken (let op het 'daarom', v. 6). De vloeken wijzen er op dat dit al is gebeurd en dat God probeert het verbond te herstellen. Het volk bekeert zich echter niet en dit wordt opgeteld bij de misdaden. Dat is in dit stuk de grote overtreding, ze bekeren zich niet.

De soorten onrecht die hier naar voren komen zijn:

- zich niet willen bekeren (dus ook niet van wat er in Am. 4.1-3 wordt beschreven: onrecht),
- koppigheid,
- verbreken van het verbond (heeft God dit verdient?), dus een opstand tegen hun heerser,
- hoogmoed (v. 13 is één van hun eigen hymnen, ze weten wie ze tegen zich in het harnas jagen).

Andere factoren die hier tegen de cultus worden gehouden:

- het oordeel niet aan zien komen door bewust de kop in het zand te steken. Hierdoor konden ze blijven doen wat ze wilden,
- verbreken van het verbond.

3.4.6 Amos 5:10-15

10

שֹׂנְאֵי בַשֶּׁעַר מוֹכִיחַ
דְּבָרָן תְּמִים יִתְעַבּוּ

'Ze haten de rechtsprekende in de poort,
de eerlijk sprekende verafschuwen ze.

11

לְכֵן יֵעַן בּוֹשְׁסֵכֶם עַל־דָּל
וּמִשְׂאֵת־בֵּר
תִּקְחוּ מִמֶּנּוּ

En dus, omdat jullie de machtelozen vertrappen,
belasting op schoon graan.

בְּתֵי גֵזִית בְּנִיתֵם וְלֹא־תִשְׁבוּ בָּם

Jullie nemen van hem,
gehouden huizen hebben jullie gebouwd maar jullie
zullen er niet in leven.

כִּרְמֵי־חֶמֶד נִטְעַתֶּם
וְלֹא תִשְׁתּוּ אֶת־יַיְנֵם

Jullie hebben prachtige wijngaarden geplant,
maar jullie zullen geen wijn drinken.

12

כִּי יִדְעֹתִי

רַבִּים פְּשָׁעֵיכֶם

וְעֲצָמִים חֲטָאתֵיכֶם

צִרְרֵי צְדִיק

לִקְחֵי כֶּפֶר

וְאַבְיוֹנִים בְּשַׁעַר הַטּוֹר

Want ik ben er bekend mee

jullie vele overtredingen,

ontelbare zonden.

Vijandig wezend tegen de rechtvaardigen,

aannemend steekpenningen,

de armen in de poort zijn gebogen.

13

לָכֵן

הַמְשֻׁכִּיל בְּעֵת הַהִיא יָדֹם

כִּי עֵת רָעָה הִיא

En dus,

in die tijd zal de verstandige stil zijn,

want het is een kwade tijd.

14

דַּרְשׁוּ-טוֹב וְאַל-רָע לְמַעַן תִּחְיִו

וַיְהִי-כֵן יְהוָה אֱלֹהֵי-צְבָאוֹת אֲתָכֶם כְּאֲשֶׁר אָמַרְתֶּם

Zoek het goede, niet kwaad, zodat u zal leven,

dan zal YHWH, de God van de legers, met jullie zijn, zoals jullie zeggen.

15

שִׂנְאוּ-רָע

וְאַהֲבוּ טוֹב

וַהֲצִיגוּ בְּשַׁעַר מִשְׁפָּט

אוּלַּי

יִחַנֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי-צְבָאוֹת שְׂאֵרֵית יוֹסֵף

Haat kwaad,

houdt van goed.

Plaats rechtspraak in de poort.

Misschien

zal YHWH, de God van de legers, genadig zijn voor het overblijfsel van Jozef.'

Inleiding

De retorische eenheid waarin de perikoop van 5.10-15 staat is die van Am. 5.1-17.^{xlv} Deze eenheid wordt vaak in de volgende structuur gezet (of een variant hierop)^{xlvi}:

A (vv. 1-3) Klaagzang voor Israël

B (vv. 4-6) Zoek YHWH en leef

C(v. 7) Waarschuwing

D(v. 8 a,b,c) De macht van YHWH om te scheppen

E (v. 8d) YHWH is Zijn naam

D'(v. 9) De macht van YHWH om te vernietigen

C'(vv. 10-13) Waarschuwing

B'(vv. 14-15) Zoek YHWH en leef

A'(vv. 16-17) Klaagzang voor Israël

Er worden een aantal verschillende groepen mensen aangesproken. De meest aanwezige groep is 'het huis Israël' (5.1,4) en het 'huis Jozef' welke 'de rest van Jozef' wordt (5.6,15).

De gedachtenlijn die aangehouden wordt lijkt de volgende te zijn. Het begint met een oorlogstafereel waar Israël wordt gepersonifieerd als een jonge vrouw (Am. 5.1). Dit beeld wordt militair uitgelegd als de situatie waarin Israëls leger wordt gedecimeerd, er blijft maar 10 procent van de strijdkrachten over (Am. 5.2). Er is een uitvlucht, maar deze moet niet bij de cultusplaatsen of in de bedevaart worden gezocht (terwijl dit de logische plek is om God te zoeken). Als het volk Israël God niet 'zoekt' zal het volk worden vernietigd (Am. 5.4-6). Er is hier een speciale aandacht voor de onrechtvaardigen (Am. 5.7) die blijkbaar meer gevaar lopen. Vervolgens wordt de machtige God 'voorgesteld', dit is degene die ze moeten zoeken en die ze tegenover zich hebben als ze dit niet doen (Am. 5.8). Dit is die God die ze aanbidden, het volk weet het. Ze zingen zelf over hoe en wie Hij is. En Hij is niet blij. De personen die de hymne uit v. 8 zingen, worden door hun eigen woorden gevangen. Hij is ook degene die de aardse machtigen kan vernietigen, deze moeten zich dus ook niet veilig wanen (Am. 5.9).

V. 10

שָׁנְאוּ בְּשֵׁעַר מוֹכִיחַ וְדָבַר הַמִּים יִתְעַבּוּ:

De 'ze' in de vertaling blijft in dit vers onduidelijk^{xvii}. Ook vanuit Am. 5.9 kan het niet met zekerheid worden gezegd^{xlviii}. Dit is mijn inziens met opzet gedaan zodat v. 11 harder aankomt. Wie worden hier bedoeld? Wat uit dit vers echter wel duidelijk wordt is dat 'ze' een hekel hebben aan wat hier als 'rechtsprekende' is vertaald. Dit is hier met opzet zo vertaald, omdat deze mensen geen hekel lijken te hebben aan het beroep rechter maar aan de eerlijke rechters, zoals de parallelie uitwijst^{xlix}. De personen die eerlijk rechtspreken worden verafschuwd. Dat ze geen hekel hebben aan rechters 'an sich' is duidelijk in v. 12, waar steekpenningen worden betaald en ze gebruik maken van dit rechtssysteem. In de poort werden economische en civiele zaken geregeld door de oudsten (cf. Ruth 4:1-12)^l en handelaars. Soms zat de koning zelfs in de poort (cf. 2 Sam. 19:9). Achter deze poort, die smal moest zijn voor oorlog en breed voor de rechtsgang, lag een plein^{li}. De vraag blijft nog staan: wie is de 'ze'?

V. 11 כִּן יַעַן בּוֹשְׁסֵכֶם עַל־דָּל וּמִשְׁאֵת־בֵּר הַקְּחוּ מִמֶּנּוּ בְּהִי גְזִית בְּנֵיהֶם וְלֹא־תִשְׁבוּ בָּם כַּרְמֵי־חֶמֶד נֹטְעֵתָם וְלֹא תִשְׁתּוּ אֶת־יַיְנָם

Deze 'ze' zijn diegenen die de machtelozen vertrappen, belasting heffen op graan, gehouwen huizen hebben, wijngaarden planten en wijn drinken^{lii}. Het is de machtige uit 5.9 welke Amos hier veroordeeld. Regelmatig wordt hier geclaimd dat dit de bureaucraten van het koninklijk huis zijn, wat een mogelijkheid

is^{liii}. Hier wordt echter 'mensen met macht' aangehouden omdat dit een bredere categorie is die Amos zelf aanhoudt (tegenover de categorie 'machtelozen').

De machtelozen worden vertrapt net zoals de druiven in de wijngaarden van de rijken. Dit gebeurt door belasting te heffen op schoon graan wat wordt verkocht, waardoor de prijs stijgt óf de kleine boer minder verdient^{liv}. Deze machtelozen komen verder voor in Am. 2.7, 4.1 en 8.6 waaruit blijkt dat deze geen geld hebben en constant worden uitgebuit. Met wat er wordt verdiend aan deze mensen zonder macht, wordt gebruikt om gehouwen huizen te maken (wat een dure aangelegenheid was. Met 'gehouden' worden hier waarschijnlijk kubusvormige stenen bedoeld die versierd zijn aan zes kanten^{lv}). Deze rijke invloedrijke mensen namen mogelijk in de stadspoort plaats. Dit verklaart ook waarom ze een hekel hebben aan de eerlijke rechtsprekende, het verpest hun handeltje.

Hier treden echter ook de vloeken in werking uit Deutronomium 28^{lvi}. Ze zullen niet in hun gebouwde huis wonen of de eerste vruchten eten van hun wijngaard (Deut. 28:30). Ofwel, met hun manier van doen zijn ze op een of andere manier buiten het verbond gestapt.

Wat in de structuur van dit vers mooi naar voren komt, is het verwijt dat deze mensen 'nemen': *'jullie nemen van hem'*.

V. 12 כִּי יִדְעֹתֵי רַבִּים פְּשָׁעֵיכֶם וְעֲצָמִים מִחֲטָאתֵיכֶם צָרְרֵי צָדִיק לְקַחֵי כֶּפֶר אֲבִיוֹנִים בְּשַׁעַר הַטֹּר

In dit vers blijft de elite, de mensen met macht, het doelwit^{lvii}. Deze wordt aan het begin van dit vers direct aangesproken. De 'Ik' is ook niet duidelijk, het kan Amos zijn en het kan YHWH zijn. In v. 14 wordt over YHWH in de derde persoon gesproken wat een lichte voorkeur geeft voor dat Amos hier spreekt. Hij spreekt echter in zijn profetische rol, dus een scherp onderscheid tussen YHWH en Amos hoeft hier niet gemaakt te worden.

Dat Israël buiten het verbond is beland wordt in dit vers bevestigd. Zonden zijn altijd afhankelijk van de standaard van de wet^{lviii} welke is gegeven bij het verbond. YHWH en zijn profeet zijn bekend met de overtredingen, de zonden van de elite. Net zoals God Israël kende uit alle geslachten van de aarde (Am. 3.2) is Hij ook zeer intiem bekend met wat er allemaal fout gaat in Israël. Nogmaals, omdat YHWH hen had uitverkozen hadden ze beter moeten weten. Met deze uitverkiezing komt een verantwoordelijkheid welke de mensen met macht niet nemen. De zonden van de machtigen worden weer over één kam geschoren met de zonden van de omringende volken. En welke zonden zijn dit? 1) Een intrinsieke afkeer hebben van rechtvaardige mensen, 2) steekpenningen aannemen en 3) armen in de poort 'buigen'.

Als eerste is hier sprake van een vijandig zijn tegen de rechtvaardige. Dit is een affectieve houding (zie bijv. Ex. 23:22, Num. 25:17, Jes. 11:13 voor het gebruik van dit woord), ze houden niet van de rechtvaardige (of anders gezegd, ze houden niet van het goede). De rijke mensen met invloed hebben het goed en alles wat dat bedreigt (zoals een rechtvaardige rechter dit kan) wordt als een tegenstander gebrandmerkt^{lix}.

Als tweede worden er steekpenningen aangenomen. Het oude Israël kende wel het concept van een 'afkoopsom' (Ex. 21:30, 30:12) maar geld aannemen om iets door de vingers te zien (1 Sam. 12:3) werd afgekeurd. Dat 'ze' steekpenningen aannemen en het doelwit nog steeds de invloedrijke rijke mensen zijn, wijst erop dat het doelwit ook oudsten waren die in de poort rechtspraken. Door de rechtspraak op deze manier te beïnvloeden konden ze alles houden zoals het was: onrechtvaardig voor de personen zonder macht, voorspoedig voor hen.

Als derde worden de armen gebogen in de poort, hier wordt hetzelfde woord gebruikt als in Am. 2.7^{lx}. Het recht wordt hier dus aangetast van de armen, 'ze worden van de weg gedrukt'. Dit houdt verband met het voorgaande, namelijk de steekpenningen. Als de armen bijvoorbeeld bij de poorten kwamen om graan te kopen, dan werd er belasting op geheven. Als hij zich beklaagde bij de oudsten in dezelfde poort, die er met hun neus bovenop stonden, werd dit door de vingers gezien door middel van steekpenningen (of ze waren de oorzaak van deze belasting). Het probleem wat bij deze situatie komt kijken is dat de onderdrukkers (v.11) ook de oudsten waren die recht spraken (v. 12). Als iemand anders dan recht sprak voor een andere oudste werd deze met steekpenningen betaald^{lxi}. Zo is te zien hoe een eerlijke rechter roet in het eten kan gooien van dit verdorven systeem (v. 10). Dit komt dicht in de buurt bij de Amerikaanse uitdrukking '*judge, jury and executioner*'. Wat hier wel mooi wordt weergegeven is een valkuil in het oude rechtssysteem van Israël.

Als laatste moet er gewezen worden op de tweede keer dat het woord 'nemen' hier voorkomt, net als in v. 11. Hier ligt ook de kern van de overtredingen van de invloedrijken. Ze nemen zaken ten koste van de armen, machtelozen en rechtvaardigen. Dit is wat de grote theoloog Anthony Hopkins ook duidelijk maakt over de mensen die macht misbruiken: '*they are takers*'^{lxii}.

V. 13

לִבְנֵי הַמִּשְׁכִּיל בָּעֵת הַהִיא יָדָם כִּי עַתָּה רָעָה הָיָא

Zoals eerder aangegeven zal ik mij bezig houden met de tekst zoals deze is overgeleverd. Vv. 13-15 worden af en toe opgevat als een latere toevoeging. Dit zal later kort besproken worden in de 'redactiekritiek'^{lxiii}. Het voldoet op het moment om te zeggen dat dit mijn inziens geen latere toevoeging hoeft te zijn en deze tekst het voordeel van de twijfel krijgt.

Amos spreekt hier over een verstandige (mannelijk enkelvoud). Het lijkt hier echter meer een reflectie te zijn, die een gezonde dosis ironie bezit. Het is een slechte tijd waarin de oudsten de boel onderdrukken en de macht hebben, waar iedereen is overgeleverd aan het systeem. Wie het systeem dreigt te laten wankelen wordt gehaat (v. 10, 12) door de mensen met macht. Het is dus inderdaad verstandig om stil te zijn, maar wat doet Amos zelf? ^{lxiv} Hij valt het systeem en de mensen met macht aan. Hij is alles behalve stil. Dat zal ook blijken uit wat hij hierna gaat zeggen. Dit is een rustpauze voor de storm. Het is een wijsheidsvorm van: '*dit zou ik eigenlijk niet moeten zeggen, maar..*'. Deze opvatting strookt met het enigszins botte van Amos met zijn intellectuele, ironische en sarcastische inslag.

Dit vers snijdt echter aan twee kanten. Er komt een storm aan, maar ook genade. De ongerechtigheid van het systeem is net uit de doeken gedaan, maar een (gedeeltelijke) ontsnappingsmogelijkheid wordt nog gegeven. Is hier een onwillendheid van Amos te zien, die dit onrecht gestraft wil zien? Dus '*ik zou deze ontsnappingsmogelijkheid eigenlijk niet moeten zeggen, maar...*'?

V. 14

דְּרִשׁוּ-טוֹב וְאַל-רָע לְמַעַן תִּחְיִו וַיְהִי-כֵן יְהוָה אֱלֹהֵי-צְבָאוֹת אֲתָכֶם כְּאִשֶׁר אָמַרְתֶּם:

Zoals vv. 10-13 parallel liepen aan v. 7. zo lopen vv. 14-15 parallel aan vv. 4-6. Er wordt hier een ontsnappingsmogelijkheid gegeven, maar dus ook een diagnose van het probleem van de invloedrijken. Dit gaat hand in hand. Als een baas zegt, 'de presentatie moet zo', impliceert het dat:

- de werknemer die presentatie nog nooit heeft gegeven en hulp nodig heeft,
- óf dat hij/zij het verkeerd doet,
- óf dat het verbeterd kan/moet worden.

Er zit dus altijd een bepaalde mate van feedback danwel kritiek in.

God zoeken gebeurt blijkbaar door het goede te zoeken en niet het kwade (v. 4). Dat de Israëlieten niet naar de cultusplaatsen moeten gaan om God te zoeken is omdat die plaatsen in de as gelegd zullen worden, het blijft niet bestaan. God is groter en kan gevonden worden door het goede te zoeken: kijken wat goed is voor iedereen en op elk tijdstip. Het goede is het tegenovergestelde van het 'nemen' voor eigen goed (vv. 11-12). De diagnose die hier ook uit naar voren komt is dat de 'doelgroep' dit niet doet. Ze zoeken blijkbaar het kwaad, als tegenpool van het goede. Ze nemen alles om hun eigen bestaan zo plezierig mogelijk te kunnen maken ten koste van anderen. Dat ze dan (als ze het goede zoeken) zullen leven, lijkt op een ontsnappingsclausule van de komende vernietiging. Het tegenovergestelde van leven wordt in v. 6 neergezet als het afbranden van het huis van Jozef. Ze zullen dan misschien ontsnappen aan het komende oordeel. Het diagnosticeert echter ook de huidige situatie als de afwezigheid van leven.

Daarnaast wordt hun geloof hier neergezet als 'niet correct' en voorzegt Amos straf. Hoe zullen de oudsten hebben gereageerd hierop?

Na deze perikoop wordt Gods maatregel laten zien (vv. 16-17). Zoals eerder genoemd lag er een plein achter de poort(en), als er dus gejammer op de pleinen is betekent dit dat de poort is gevallen. Dit impliceert de vernietiging van de rechtspraak. Er wordt gerouwd, zelfs in de wijngaarden, normaal een symbool voor vreugde. Dit gebeurt als God door hun midden trekt. Ze zullen God dus uiteindelijk vinden, aan hun is de keus hoe ze God zullen vinden.

Waarom wordt de cultus aangevallen op basis van onrecht en op basis van welke soorten onrecht gebeurt dit?

De cultus wordt hier dus veroordeeld om een aantal redenen. Als eerste is het verbond verbroken wat, zoals eerder aangegeven, invloed heeft op de cultus. Als tweede nemen de oudsten hun verantwoordelijkheid als uitverkozenen niet, waardoor hun speciale status wordt afgeschaft. Blijkbaar moet uitverkiezing waar worden gemaakt. Als derde hebben ze de verkeerde YHWH voor zich. Als men het goede zoekt vinden ze YHWH en dat gebeurt niet. Ze doen verkeerde dingen en zeggen dat YHWH bij hen is, waardoor God met hun verkeerde daden wordt geassocieerd. Deze cultus zal worden vernietigd.

De soorten onrecht die hier naar voren komen zijn:

- omkoopbaarheid,
- machtsmisbruik,
- meewerkend aan een verrot systeem,
- ze nemen alleen maar om hun paradijsje in stand te houden ten koste van anderen.

Andere factoren die hier tegen de cultus worden gehouden:

- intrinsieke afkeer van de rechtvaardige,
- niet alleen hun daden worden als onrecht aangerekend, maar ook de gevolgen van hun daden,
- egocentrisch.

3.4.7 Amos 8:4-7

4

שְׁמַעוּ-זֹאת הַשְּׂאֵפִים אֲבִיּוֹן
לְשִׁבִית [עֲנִי-כ] (עֲנִי-אֲרִיז)

'Luister hiernaar, jullie die de arme vertrappen
en de nederigen van het land tot een eind brengen.

5

לאמר

מתי יעבר החדש

ונשכירה שקר

והשבת ונפתחה-קר

להקטין אפה

ולהגדיל שקל

ולענת מאזני מרמה

Door te zeggen:

“Wanneer zal de nieuwe maan voorbij gaan?

laten wij dan graan verkopen!

En de sabbat? Laten wij dan schoon graan verkopen!

Dan verkleinen wij een efa

en vergroten een shekel

en bedriegen met een valse balans,

6

לקנות בכסף

דלים

ואביון בעבור נעלים

ומפל בר נשכיר

en verkrijgen wij met zilver

de machtelozen

en de arme voor een paar schoenen.

Wij zullen afval van graan verkopen voor schoon graan.”

7

נשבע יהוה בגאון יעקב

אם-אשכח לנצח כל-מעשיהם

YHWH heeft gezworen bij de trots van Jakob:

“Nooit zal ik hun daden vergeten”.

Inleiding

Na de retorische eenheid van Am. 7.1-8.3 volgt een nieuwe eenheid van 8.4-14^{lxx}. Am.8.4-7 staat dus aan het begin hiervan, waardoor er niet direct een inleiding nodig is op dit stuk. De zender/ontvanger, contexten etc. zullen nog blijken.

V. 4

שמעו-זאת שאפים אביון ולשבת (ק עניי-ארמי:) [כ עניי-]

Als eerste maakt Amos hier duidelijk wie zich aangesproken moeten voelen. De eerder genoemde arme komt hier weer terug als slachtoffer welke vertrappt wordt (Am. 2.6; 4.1;5.12), en deze doelgroep is schuldig hieraan. De 'nederigen', die tot een eind worden gebracht, blijven lastig om een vinger op te leggen. Zeker als men door de Tenach kijkt kan dit divers worden geïnterpreteerd. Meestal wordt dit als 'arme' vertaald^{lxx}, wat zou passen binnen de parallellie. Soms wordt dit ook als een bescheiden danwel nederige dispositie afgeschilderd^{lxxi}. In Jes. 11.4 komt een soortgelijke parallellie voor met de 'arme' en de 'geringe' (WB95). In Am. 2.7 wordt er een parallellie gecreëerd tussen de machtelozen en de nederigen. Het meest aannemelijke lijkt dan hier te spreken over een persoon met lage status binnen de

samenleving, wat vaak (ook in 2012 nog) samenhangt met het inkomen. Hoeveel mensen met een laag inkomen en een hoge status binnen de samenleving komt men tegen? De doelgroep van Amos zijn dus de personen die deze mensen vertrapten en over het randje duwen. Dit is dus de benadering: *wie de schoen past, trekke hem aan*. Maar wat houdt dit in? Op wat voor een manier doen ze dit vertrapten? Mensen zullen ook niet snel zeggen dat ze schuldig zijn aan dit gedrag, dus hoe laat je ze zich aangesproken voelen? Het moet dus duidelijker worden wie dit zijn. En het moet in het openbaar gezegd worden door Amos, zodat de groep zichzelf kan identificeren. Dit lijkt ook naar voren te komen in de woordkeus: '*Luister hiernaar, jullie die...*'. Het lijkt hier alsof Amos mensen binnen een groep aanspreekt. Dit is echter speculatie en de tekst verder doorvoeren dan deze toelaat. Het is echter wel een mogelijkheid voor de fysieke context.

V. 5 אָמֵר מִתִּי יַעֲבֹר הַחֹדֶשׁ וְנִשְׁבְּרָה שֶׁבֶר וְהַשָּׁבֶת וְנִפְתָּח־הַבָּר לְהַקְטִין אִיפָּה וְלְהַגְדִּיל שָׁקֶל וּלְעוֹת מֵאֲזַנִּי
מִרְמָה

Dit vertrapten en over het randje duwen wordt in vv. 5-6 heel nauwkeurig uitgelegd.

Als eerste wordt de gretigheid van de verkopers duidelijk gemaakt^{lxxii}. De 'nieuwe maan' wordt in Am. 4.7 ook al genoemd en men zou dan kunnen denken aan de hongersnood in die context. Dit lijkt echter niet aannemelijk gezien er twee woorden verder de sabbat wordt genoemd. Aangezien de rustdag in deze context geplaatst wordt, lijkt het eerder naar het cultische nieuwe maanfeest te wijzen^{lxxiii}. Op deze rustdagen en feestdagen, welke bedoeld waren om apart gezet te worden voor YHWH, zaten *de handelaren* al uit te zien wanneer deze dagen over waren. Dit geeft al een innerlijke gesteldheid weer, maar is nog niet 'zondig'. Ze werkten niet, wat in principe correct was, maar het principe (het hart van de wet) wordt hier wel geschonden. Dit is een equivalent van het gaven geven en het offeren van Am. 4.4-5. Wat we hier ook weer zien is de uiterlijke vroomheid van de groep die wordt aangevallen. Ze deden wat werd verwacht.

Op deze zelfde cultische dagen zitten 'ze' al hun bedrog te plannen. De maat waar een bepaalde prijs voor stond, planden ze om te verkleinen. Deze maat was de efa (ongeveer 15 liter)^{lxxiv}. Dus als men een bepaald bedrag moet betalen voor een efa, kregen ze dus minder dan een efa. De shekel (ongeveer 11.4-12.5 gram^{lxxv}) waren ze van plan om te verzwaren. Deze gewichten werden gebruikt om het zilver af te meten, waardoor men meer betaalde dan men dacht. Daarnaast werd er nog met de balans bedrogen^{lxxvi}. Oftewel, mensen kregen minder terwijl ze meer betaalden^{lxxvii}. Dit is natuurlijk niet ethisch^{lxxviii}, maar Amos heeft hier belangstelling voor de mensen die zich dit niet kunnen veroorloven. Hier werd op de Sabbat en op de Nieuwe Maan naar uitgekeken, om de zwakken op deze manier te pakken. Uit het boek Hosea blijkt dat mensen hun gewoonten in dit opzicht niet hadden veranderd^{lxxix}.

Als laatste punt moet nog aangegeven worden dat hier in de 'wij-vorm' wordt gesproken, *dan verkleinen wij een efa..* '. Zou hier een vroege variant van prijsafspraken te zien zijn?

V. 6

לְקַנּוֹת בְּכֶסֶף דָּלִים וְאֶבְיוֹן בְּעֵבֹר נַעֲלִים וּמִפֶּל בֶּר נְשָׁבִיר

Bij het commentaar van v. 4 werd geschreven dat mensen zich niet snel aangesproken zouden voelen, omdat men van zichzelf niet zou zeggen dat ze dit deden met de armen. Mensen proberen zich altijd goed te praten en mooi over te komen. De 'zelf' is altijd (in ieder geval gedeeltelijk) een blinde vlek van iedereen. Bij deze mensen werkte het blijkbaar anders, ze noemden namelijk de slachtoffers en wat ze er mee wilden doen.

Het verkrijgen van de machtelozen met zilver lijkt op het eerste gezicht te gaan over slavenhandel^{lxxx}. Dit lijkt echter uiteindelijk niet aannemelijk. Het draait hier om de handelaren die graan verkopen (8.5, 6b). In de context van v. 6a draait het om de handel van graan en het bedriegen hiermee. Als 8.6a hier over slavernij zou gaan, maakt het een onlogische stap opeens terug naar graan in v. 6b. Dit is de tekstcritici van de BHS ook opgevallen en ze suggereren dit stuk te schrappen. Er is echter geen bewijs voor dat v. 6a hier niet hoort te staan, het bewijst alleen dat dit stuk lastig te begrijpen is.

Dit vers is sterk verbonden met Am. 2.6-7 maar ook met Am. 5.11-12. Van de eerste wordt men niet veel wijzer vanwege de vele mogelijke interpretaties^{lxxxi}, dus moet er voorzichtig gekeken worden naar de tweede. Hier wordt op de oogst een belasting geheven waardoor de prijs omhoog gaat. Als men het niet kan betalen, moet men schulden maken en als men een schuld heeft is die persoon (op een bepaalde manier) een beetje van de schuldeiser. Deze persoon heeft dan macht over de andere. Aangezien eten een primaire levensbehoefte is kan hier niet op gekort worden. Dit zou uiteindelijk inderdaad op slavernij kunnen uitlopen, maar dit is een uiterste consequente die niet getrokken hoeft te worden. Het verkopen van de armen voor 'schoenen' kan een gevolg zijn van het woordspel tussen 'machtelozen' (דָּלִים) en 'schoenen' (נַעֲלִים). Het gaat hier dus, net als in Am. 5.11-12, weer over het gegeven dat ook deze mensen 'nemen' ten koste van de machtelozen om hun eigen bestaan beter te maken^{lxxxii}.

Hierna volgt dat de handelaren kaf bij het graan voegen^{lxxxiii}, waardoor een deel van het gewicht van het graan onbruikbaar is voor consumptie (terwijl er wel voor betaald moet worden). Ook dit wordt allemaal bedacht op de cultische feestdagen (v. 4). Is het dan verwonderlijk dat YHWH de cultus veroordeeld als men de cultische apart gezette tijden gebruikt om dit soort zaken uit te denken? Dat mensen op deze tijden er zelfs naar uitkijken om mensen op te lichten? De veroordeling van de cultus hier is niet schokkend.

YHWH spreekt hier een eed uit, net als in Am. 4.2 en Am. 6.8. Hier zweert Hij echter bij zijn heiligheid en bij Zichzelf. Als er wordt gezworen is dit bij een godheid. In Am. 6.8 zweert YHWH bij zichzelf dat Hij de trots van Jakob verfoeit en zijn paleizen haat. Hier is echter sprake van een sarcastische YHWH die bij de verhevenheid van Jakob zweert. Het is als een godheid zo groot, met als donkere schaduw achter deze opmerking dat deze trots Jakobs echte god is. Ze vinden zich geweldig, wat politiek en economisch gezien wel te begrijpen is. Het ging ook 'goed' met Israël. Daarnaast dachten ze zich te houden aan de cultische bepalingen, de rituelen. De trots van Jakob was echter compleet misplaatst omdat de economische voorspoed over de rug van de armen werd bereikt en de cultische vroomheid was verontreinigd door hun eigen innerlijke dispositie voor zelfzuchtigheid (v. 6), inhaligheid (v. 5-6) en wreedheid (v. 4,6)^{lxxxiv}.

Soms wordt verdedigd dat het woord voor trots staat voor YHWH^{lxxxv}, omdat het eigenlijk verhevenheid betekend en ook als eigenschap van YHWH wordt genoemd. Dit is echter niet aannemelijk. Als נֵאֹוֹן wordt gebruikt in de context van mensen ('Jakob') moet het meestal begrepen worden als trots^{lxxxvi} en als het voor God wordt gebruikt meer als verhevenheid^{lxxxvii}. Echter, soms wordt het wel positief gebruikt voor mensen^{lxxxviii}. YHWH wordt echter nooit de 'Trots van Jakob' genoemd. Stuart verdedigt hier dat het gaan over het land Israël, maar dit is een zeer zwakke link met Ps. 47.5^{lxxxix}. Zoals eerder gezegd, het is niet aannemelijk dat YHWH hier wordt genoemd, wat sarcasme als enige mogelijkheid over laat^{xc}.

Vervolgens zegt Amos dat YHWH dit nooit zal vergeten. YHWH, die de beschermer is van de armen^{xc}, zal dit nooit vergeten. Dit zou angstaanjagend moeten zijn voor de handelaren en beschermend voor de armen en de mensen met lage status. Uit de geschiedenis blijkt echter dat het geen of weinig effect heeft gehad. Het vervolg van de tekst, Am. 8.9-14, wordt elders behandeld^{xcii}.

Waarom wordt de cultus aangevallen op basis van onrecht en op basis van welke soorten onrecht gebeurt dit?

De cultus wordt hier aangevallen omdat op de cultische momenten de handelaren vroom doen wat ze moeten doen en ondertussen de vernietiging en oplichting van andere mensen zitten uit te denken. Daarnaast is er de mogelijkheid dat ze op deze feestdagen (Sabbat en Nieuwe Maan) afspraken met andere handelaren hoe ze het beste de armen kunnen oplichten. Die zijn toch overgeleverd aan hun. De handelaren zijn intrinsiek^{xciii} en extrinsiek^{xciv} gemotiveerd om onrecht te doen^{xcv}. Daarom wordt de cultus veroordeeld en zal YHWH dit nooit vergeten.

De soorten onrecht die hier naar voren komen zijn:

- valse gewichten,
- valse maten,
- bedriegelijke balanssen,
- armen de schulden in drukken,
- inhaligheid,
- wreedheid,
- kortom: oplichting.

Andere factoren die hier tegen de cultus worden gehouden:

- hypocrisie,
- bewust zijn van wat ze doen,
- uitkijken om het slechte te doen,
- trots,
- zelfzuchtigheid.

Noten

i <http://www.amnesty.nl/mensenrechten/encyclopedie/rechtvaardigheid> verkregen op vrijdag 8 juni 2012.

ii Hier wil ik echter zeker niet beweren dat, omdat het context gebonden is, er geen rechtvaardigheid of onrechtvaardigheid bestaat en in het uiterste er geen goed of slecht zou zijn. YHWH respecteert de context van de cultuur en handelt daar vaak ook binnen. Vandaar dat we in onze cultuur soms aanlopen tegen de 'onrechtvaardig harde' straffen van YHWH. Daartegenover zet Hij echter wel een absolute norm van recht en onrecht. Dat ik hier spreek over de perceptie van onrecht heeft er mee te maken dat het niet de bedoeling is dat in deze thesis een filosofische verhandeling wordt gegeven over dit onderwerp. De perceptie houdt het behapbaar en laat het oordeel over aan de lezer.

iii Beaton, R.(1999), Messiah and Justice: A Key To Matthew's Use Of Isaiah 42:1-4? *Journal for the Study of the New Testament*, 75, 5-23.

iv Stuart, D.K.(1987). *Hosea-Jonah.*, Waco: Word Incorporated. p. 316.

v Voor zonde, cf. Jes. 53:25, 58:1. Door inzicht en bekering kan dit worden vergeven (Ez. 18:28-30). Voor avvallig worden en verraad cf. 1 Kon. 12.19, 2 Kon. 1.1. Het woord kan ook gebruikt worden voor mensen die God niet willen kennen en afgodendienaars (Jer. 3.13). Door de overtreding sta je dus eigenlijk los van koning YHWH.

vi Gekocht en niet verkocht. Dit is een wezenlijk verschil.

vii Anderson en Freedman zien in het woord sandalen een gewoonte van de handelsovereenkomst en gaan hier uit van slavenhandel. Dit is uiteraard ook een goede mogelijkheid. Hier worden de rechtvaardige armen verkocht vanwege hun schulden. Dit letterlijke verkopen is hoeft echter niet de zaak te zijn, zie het commentaar op p. 70.

zie ook Hammershaimb, E.(1970). *The Book of Amos. A Commentary.* Oxford: Basil Blackwell. p. 47.

Andersen, F.I., & Freedman, D.N.(1989). *Amos.*, New York: Doubleday, pp. 312-313.

zie ook Chisholm Jr., R.B.(2002). *Handbook on the Prophets.* Grand Rapids: Baker Academic, p. 385.

Wood argumenteert hiertegen dat het geld werd afgenomen en hierdoor de armoede in werden gedwongen. Wood, J.R.(2002). *Amos in Song and Book Culture.* New York: Sheffield Academic Press, p. 26.

Soggin, J.A.(1982). *The Prophet Amos.* London: SCM Press Ltd. p. 47.

viii Andersen & Freedman, pp. 310-311.

Dat het om de rechtzaak gaat, zie Hammershaimb, p. 46.

ix Dit woord is er een met een waaier van betekenissen. De betekenis van de Qal wijkt over het algemeen flink af van de Nif'al en de Hif'il. In 'Amos' komt alleen de Hif'il voor en dit is de vorm waar ik mij op zal richten, hoewel er ook met een scheef oog gekeken zal worden naar de andere betekenissen. Als eerste kijken we wat dit binnen de profetische boeken betekent en daarna bekijken we de rest van de Tenach.

In de profeten komt dit woord in alle vormen voor. In Jesaja en Ezechiël is te zien dat vaak de Qal wordt gebruikt als verwijzing naar de Exodus, de 'uitgestrekte hand en geheven arm' of een variant hierop. Deze vorm is afwezig in Amos. De Hif'il neemt vooral in Jesaja een belangrijke rol in, namelijk als het wegdringen van het recht (Jes, 10:2), het terzijde dringen (Jes. 29:21), afwijken van de weg (Jes. 30:11), misleiden (Jes 44:20) en het neigen van het oor (Jes. 55:3). Deze laatste komt ook zeer veel voor in Jeremia (zie bijvoorbeeld Jer. 7:24; 11:8; 17:23; 25:4). Het verdringen van iets of iemand komt ook nog in Maleachi terug (Mal. 3:5). Het 'neigen' komt in de geschriften ook op meerdere manieren terug (cf. Dan. 9:18, Spr. 4:20, PS. 45:11). Gezien de negatieve lading van het woord in Amos zal ik mij verder focussen op mogelijke betekenissen die passen binnen de context van Amos. In Job 24:4 zien wij bijvoorbeeld het wegdringen van de weg. Het idee van het recht niet buigen komt binnen de Thora alleen voor in Deuteronomium (Deut. 16:19; 24:17; 27:19).

Het beeld wat hier dan vooral naar voren komt, is het verbuigen van het recht van de armen in de zin dat ze 'van de weg worden verdrongen'. Dit heeft meerdere implicaties: ze krijgen geen kans en worden aan de kant geschoven, maar ook dat ze van de juiste weg worden afgedrukt, oftewel, ze zullen door wanhoop mogelijk de misdaad ingedrongen worden.

In Amos 2:8 wordt dit woord ook gebruikt waardoor de betekenis duidelijker wordt: hun recht wordt verbogen doordat ze hun kleed als onderpand niet terugkrijgen voor 's nachts (Ex. 22:5, Deut. 24:13). Het feit dat dit wordt gebruikt bij tempelprostitutie en dat vader en zoon naar dezelfde prostitutie gaan laat ik even voor wat het is. Oftewel, de armen die er zo erg aan toe zijn dat zij zelfs hun bovenkleed als onderpand moeten afstaan, zijn hun bovenkleed kwijt en zullen het koud krijgen. God belooft echter ook dat Hij naar deze armen zal luisteren (Ex. 22:26).

x Coogan, M.D.(2006). *The Old Testament: A Historical and Literary introduction to the Hebrew Scriptures*. New York: Oxford University Press. pp. 107-119.

xi Of hoe Möller het verwoord 'he first had to convince the people of how short they fell of Yahweh's standards'. Möller, K.(2003). *A Prophet in Debate. The Rhetoric of Persuasion in the Book of Amos*. New York: Sheffield Academic Press. pp. 203-204.

xii Andersen en Freedman betrekken dit op v. 6, ik laat hier de vraag open en zie hem ook beantwoord in v. 8. Dit vooral vanwege de linguïstische overeenkomst. In ieder geval is de arme in beide gevallen de klos.

Andersen & Freedman, p. 316.

xiii Andersen en Freedman zien hier een andere god in het spel, namelijk 'het meisje'. Om elk altaar heen worden een soort gordijnen van de onderpandmantels gemaakt. Deze cultus zou in de officiële tempels plaatsvinden van YHWH. Dit verklaart ook het 'ontheiligen' van YHWH's naam en het gebruik van de woorden 'hun god'. Dit is ook een prima verklaring, hoewel ik hun opvatting 'hun God' hier te letterlijk geïnterpreteerd vindt. Het zou te verwachten zijn als de cultus een 'meisje' had, dat deze zou worden genoemd in andere delen van 'Amos'. Andersen en Freedman zien deze terug in Am. 8.14 in Samaria. Hun onderbouwing vind ik echter zwak hiervoor, zeker omdat Amos het in dit orakel generaliseert naar het hele land. pp. 706-711.

Stuart gaat hier uit van seksueel immoreel gedrag. Ook gaat hij uit van heterodox geloof en vat hij het 'hun god' letterlijk op, cf. Stuart, pp. 316-317.

Wood gaat ook uit van 'a journey to the temple where sexual relations occur'. Wood, p. 25.

xiv zelfstandig naamwoord van לָלַחֵב betekent bijna zonder uitzondering 'doden' (zie bijvoorbeeld Num. 19:16-18; 31:8; Deut. 21:1,2,3,6 etc.). De Hif'il heeft over het algemeen de betekenis van 'beginnen' (bijv. Jer. 25:19; Esth. 9:23; Gen. 6:1). In Amos komt echter de Pi'el voor, die over het algemeen een cultische lading heeft. Daarom is dit woord veel terug te vinden in de Heiligheidscode en Ezechiël, die beide een interesse hebben in heiligheid (qadosj) tegenover ontwijden (Lev. 22:32). Interessant is

dat de Pi'el niet alleen de betekenis van 'ontwijden' heeft, maar ook van vruchten plukken (Jer. 31:5; Deut. 20:6). Hier ligt denk ik de sleutel in van de betekenis van dit woord. Met het plukken van een vrucht verwond je de plant en neem je iets ervan af. Als er dan wordt gekeken naar enkele concrete voorbeelden van het ontwijden is dit ook te zien binnen die voorbeelden. In Mal. 1:12 wordt iets afgedaan aan de reputatie (naam) van God, door wat God geeft 'verachtelijk' (WB95) te noemen. Ditzelfde is te zien in Ez. 36:20.

Deze algemene betekenis is ook terug te zien in Ez. 28:7 waar de 'luister' wordt onteerd (afgenomen) door vreemdelingen. Het acht slaan op de Sabbat (hem houden en er dus niets aan afdoen) zorgt er voor dat deze niet wordt onheiligd (bijv. Jes. 56:2). Dit verklaart ook waarom gehouwen stenen het altaar ontheiligen in Ex. 22:25, namelijk omdat er van de heilichheid van de stenen iets is afgenomen. Dit biedt ook een verklaring waarom een dode iets ontheiligt: het leven is afgenomen. Het is te uitgebreid om alle voorbeelden op te noemen maar om te laten zien dat ook de geschriften deze definitie aanhouden zal ik hier nog één voorbeeld van noemen: Ps. 74:7 waar het heiligdom wordt ontwijd doordat het in de brand is gestoken. Er wordt iets afgehaald van Gods heiligdom (het wordt zelfs vernietigd) en daarom noemen ze dit 'ontheiligt'.

Dit woordt betekent dus, in ieder geval in de Pi'el vorm, dat er iets wordt afgedaan aan een volledigheid (zoals een reputatie, een heiligdom, een leven en zelfs een steen van een altaar).

xv King, P.J., Stager, L.E.(2001). *Life in Biblical Israel*. Louisville: Westminster John Knox Press. p. 339. Voor een vergelijkbare interpretatie, alleen op andere gronden, zie Andersen & Freedman, pp. 319.

xvi Chisholm, p. 385.

xvii Chisholm, p. 350.

Hammershaimb ziet hier Canaanitische invloeden met seksuele uitspattingen, p. 49.

Soggin, p. 48 ziet het als tempelprostitutie.

xviii Cf. Möller, p. 206.

xix Möller, p. 102.

Chisholm, pp. 377, 386.

xx Andersen & Freedman, p. 402.

Zie Möller voor een uitgebreide (en m.i. overtuigende) verhandeling. Möller, pp. 93-97.

xxi Cf. Möller, p. 221.

xxii Chisholm, p. 387.

xxiii Möller, p. 219.

xxiv Andersen & Freedman, p. 405.

Hammershaimb, p. 63.

xxv Am. 4:13; Am. 5.14-16, 27; Am. 6:8,14; Am. 9:5. In Am. 5:14-15 komt het gegeven dat deze aanduiding wordt gegeven als YHWH iets van zijn macht laat zien, heeft laten zien of zal laten zien minder sterk naar voren. Het is echter wel te zien in bijvoorbeeld het enigszins dreigende 'zodat u zal leven' (Am. 5:14) en het genadig zijn voor 'het overblijfsel van Jakob' (Am. 5.15).

Zie voor de autoriteit in deze tekst Möller, p. 220.

Carrol R., M.D.(1992). *Contexts for Amos. Prophetic Poetics in Latin American Perspective*. Sheffield: Sheffield Academic Press Ltd. p. 199.

xxvi Voorbeeld voor een positief bezoek, zie Gen. 21:1 en 1 Sam. 2:21. Voor negatief zie bijv. Jes. 10:12. Het betekent meestal iets positiefs voor mensen die in de gunst staan van God en iets negatiefs voor diegenen die dat niet staan.

xxvii Coogan, p. 110.

xxviii Coogan, p. 315.

xxix Ex. 2.25; 3.7; 6.6.

xxx Lev, 4.7,18,25,30; 9.9;16.18.

xxxi Cf. Möller, p. 221.

xxxii Möller, p. 221.

xxxiii Stuart, pp. 332.

xxxiv Andersen & Freedman, p. 411.

xxxv Coogan, p. 279.

xxxvi Carrol R.(1992), p. 200.

xxxvii Anderson & Freedman, p. 417.

Stuart, p. 337.

xxxviii Andersen & Freedman zien 4.6-11 als één orakel en vv. 12-13 als een conclusie, p.434.

Auld ziet Am. 4.6-12 als duidelijk van 1 hand, Auld, A.G. (1986). *Amos*. Sheffield: JSOT Press. p. 74.

xxxix Voor een uitgebreidere analyse, zie pp. 84-87.

xl Coogan, pp. 109-112.

xli Coogan, pp. 109-112.

xlii Deze tabel is overgenomen uit mijn scriptie voor de cursus 'Prophets, prophecy, and prophetic literature'.

[xl](#)iii Zie pp. 48, 62.

[xl](#)iv Zie pp. 86-87, 90-91.

[xl](#)v Stuart, p. 344.

[xl](#)vi Carrol R.(1992), p. 222.

Soggin, p. 80.

[xl](#)vii Carrol R.(1992), p. 231.

[xl](#)viii Andersen & Freedman, p. 498.

[xl](#)ix Stuart ziet hier de eerlijk sprekende als de getuige. Dit houdt m.i. geen rekening met de parallelle. Stuart, p. 348.

[l](#) Andersen & Freedman, p. 499.

[li](#) King & Stager, p. 234 . Dit is van belang voor het slot van dit stuk.

Hammerhaimb, p. 82.

[lii](#) Wood, p. 32.

[liii](#) Zie bijv. Chisholm, p. 391.

[liv](#) Carrol R. ziet in de machtelozen de kleine boeren. Dit is goed mogelijk. Carrol R.(1992), p. 232.

[lv](#) King & Stager, p. 22.

Hammershaimb, p. 83.

[lvi](#) Stuart, p. 348.

Andersen & Freedman, p. 497.

[lvi](#) Stuart, p. 349.

[lviii](#) Zonder wet zijn er geen overtredingen.

[lix](#) Het is mogelijk dat hier de rechtvaardige rechters uit Am. 5.10 worden bedoeld, hoewel er wel compleet andere woorden worden gebruikt. De context, namelijk het gebeuren in de stadspoort, wijst wel weer richting de 'eerlijke' oudsten die rechtspreken.

[lx](#) Zie pp. 48-49.

[lxi](#) Cf. Andersen & Freedman, p. 499.

[lxi](#) Zie de film 'Instinct' met Anthony Hopkins als Anthropologist, die besluit bij een apenkolonie te gaan wonen en later gevangen wordt genomen. Hij is dan 'wild' geworden.

[lxiii](#) Zie pp. 113-114.

[lxiv](#) Andersen en Freedman zien dit probleem ook, maar nemen het m.i. te serieus op. Andersen & Freedman, p. 503.

Korpel & De Moor benoemen dit probleem ook en beschrijven het als milde kritiek op de profeet zelf. Korpel, M., De Moor, J.(2012). *The Silent God*. Leiden: Brill. p. 93.

Hammershaimb weet niet direct wat hij met dit vers moet en noemt alleen de discrepancy met Amos' eigen gedrag. p. 84.

[lxv](#) Carrol R.(1992), p. 234.

[lxvi](#) Cf. Carrol R.(1992), p. 236.

[lxvii](#) Ze hadden het mooi voor elkaar en konden doen wat ze wilden. Dit opgeven is natuurlijk niet makkelijk.

[lxviii](#) Voor een positieve interpretatie, zie bijv. Jes. 37:32, Mich. 2.12,4:7, Zef. 3.13, 2 Kon. 19.31, Gen 45.7. Deze positieve interpretatie lijkt meer op een gezuiverd geheel waar God van houdt en God het wilt laten voortbestaan. In sommige teksten wordt de rest negatief geïnterpreteerd, maar meer als een niet nuttig overblijfsel wat vernietigd moet worden. Zie bijv. Jes. 14.30, Ezr. 9.14.

[lxix](#) Zie p. 34.

[lxx](#) Cf. Jes. 29.19, 61.1; Ps. 9:12, 76:9.

[lxxi](#) Num. 12.3; Ps. 147.6; Spr. 3.34.

[lxxii](#) Andersen & Freedman, p. 805.

[lxxiii](#) Andersen & Freedman, p. 806.

Soggin, p. 134.

[lxxiv](#) King & Stager, p. 200.

[lxxv](#) King & Stager, p. 197.

[lxxvi](#) Op wat voor manier is hier onduidelijk. Mogelijk werden de schaaltes van de balans verzwaard of werd de balans niet in het midden opgehangen.

[lxxvii](#) Stuart, p. 384.

[lxxviii](#) YHWH heeft hier volgens meerdere schrijvers in de Tenach een gruwelijke hekel aan, cf. Lev. 19.36; Spr. 11.1; Ez. 45.10; Hos. 12.7; Mich. 6.11.

[lxxix](#) Hos. 12.8-9. De term 'Kanaän' duidt gewoon op verkopers, welke 'Kanaänieten' werden genoemd. King & Stager, p. 189.

[lxxx](#) Cf. Stuart, p. 384.

Andersen & Freedman, p. 801.

Hammershaimb, p. 124.

[lxxxi](#) cf. pp. 48-50.

[lxxxii](#) Zie pp. 62-64.

[lxxxiii](#) Stuart, p. 384.

[lxxxiv](#) Andersen & Freedman, p. 801.

[lxxxv](#) Andersen & Freedman, p. 808.

Hammershaimb, p. 125.

[lxxxvi](#) Lev. 26.9; Job 35.12; Spr. 8.13, 16.18; Jes. 13.11; Jer. 48.29; Hos. 5.5; Am. 6.8.

[lxxxvii](#) Ex. 15.7; Jes. 2.10, 24.14.

[lxxxviii](#) Ps. 47.4; Jes. 60.15.

[lxxxix](#) Stuart, p. 385.

[xc](#) Andersen & Freedman zijn het hier niet mee eens en laten deze eed staan voor een 'ondefinieerbaar doel', dit omdat ze niet het voordeel zien van het sarcasme (p. 816). Het doel van het sarcasme is in het voorgaande al uitgelegd.

[xci](#) Cf. Stuart, p. 384.

[xcii](#) Zie pp. 99-106.

[xciii](#) Ze willen het zelf, ze vinden het fijn. Zie v. 5.

[xciv](#) Ze hebben een specifiek doel geformuleerd wat ze willen bereiken, v. 6.

[xcv](#) Gazzaniga, M.S., & Heatherton, T.F.(2006). *Psychological Science*. New York: W.W. Norton & Company. p. 348.

3.5 Categorie 2: Misstanden binnen de cultus

3.5.1 Inleiding

De vraag die bij deze categorie hoort is ‘Op basis van welke situaties binnen de cultus wordt deze aangevallen, en waarom? Om hier een antwoord op te kunnen geven zullen er drie perikopen behandeld worden, namelijk:

- Amos 2.9-13,
- Amos 4.4-5,
- Amos 5.21-25.

3.5.2 Am. 2.9-13

9

וְאֶנְכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֲמֹרִי

מִפְּנֵיהֶם

אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים

נִבְדָּהוּ

וְחֶסֶן הוּא כְּאֵלֹנִים

וְאֶשְׂמִיד פְּרִיָו

מִמַּעַל

וְשָׂרְשָׁיו מִתַּחַת

‘Maar Ik, ik heb de Amorieten uitgeroeid

van voor hun ogen,

gelijk de hoogte van Ceders

was zijn hoogte

en hij was sterk als een eik.

Ik heb de vrucht uitgeroeid

van boven

en zijn wortel van onder,

10

וְאֶנְכִי הִעֲלִיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם

וְאוֹלַךְ אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר

אַרְבָּעִים שָׁנָה

לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֲמֹרִי

en Ik, Ik heb jullie uitgeleid uit het land Egypte.

bracht jullie in de wildernis,

40 jaar,

om het land van de Amorieten in bezit te nemen.

11

וְאָקוּם מִבְּנֵיכֶם

לְנָבִיאִים

וּמִבְּחֹרֵיכֶם לְנָזִירִים

הֲאֵף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֹאמְרֵיהֶנּוּ

Ik heb van jullie zonen

profeten aangesteld,

van jullie jonge mannen Nazireeërs.

Is dit niet zo, Israëlieten?’ Verklaart YHWH.

12

וּתְשָׁקוּ אֶת־הַנְּזִירִים יַיִן

וְעַל־הַנְּבִיאִים

צִוִּיתֶם לֵאמֹר

לֹא תִנְבְּאוּ

‘Jullie hebben de Nazireeërs wijn te drinken gegeven

en de profeten

opdracht gegeven door te zeggen:

“Jullie mogen niet profeteren!”

13

הִנֵּה אֲנֹכִי מֵעִיק תַּחְתִּיכֶם

כַּאֲשֶׁר תַּעֲיִק

הָעֲגֹלָה

הַמְלֵאָה לָהּ עֶמִיר

Kijk, ik laat wankelen wat onder jullie is

zoals

een wagen wankelt

een volle wagen met gemaaid graan.’

Inleiding

Voor een inleiding voor deze perikoop wordt u verwezen naar de voorgaande behandeling van Am. 2.6-8ⁱ. Het belangrijkste is echter dat een argument wat eerst lijkt op een aanval op het onrecht doorgroeit naar een aanval op de cultus. Deze wordt of door priesters ontheiligd of er zijn pagaanse elementen bij gekomen waar YHWH niet gelukkig mee is. YHWH heeft immers door een verbond Zijn naam verbonden aan Israël en deze wordt nu, door het gedrag van de Israëlieten en het verbreken van het verbond, door het slijk gehaald. Dit blijft echter niet beperkt tot de priesters, maar het hele volk staat schuldig voor YHWHⁱⁱ.

V. 9

וְאֲנֹכִי הַשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כָּגִבְהוּ אַרְזִים גְּבָהוּ וְחֹסֶן
הוּא כְּאֵלוֹנִים וְאֲשַׁמֵּד פְּרִיו מִמַּעַל וְשָׂשׂוּ מִתַּחַת

Nadat duidelijk is geworden wat het volk heeft gedaan, is het tijd om duidelijk te maken wat YHWH heeft gedaan nadat het verbond was gesloten. Hieruit blijkt ook dat heel het volk Israël wordt aangesprokenⁱⁱⁱ. God heeft de Amorieten verslagen (cf. Deut. 2.24-37; Num. 21.21-35; Joz. 24.2-8), de plek waar Israël nu woont, gegeven. Israël had militaire overwinningen behaald in de tijd van Jerobeam II, maar vergeleken met Gods overwinning is dit niets. De Amorieten hadden een vruchtbaarheidsreligie^{iv}, waar hier op gehint

lijkt te worden door Amos. Ze zijn met wortel en tak (vrucht) uitgeroeid door God^v. Het was een krachtig volk waarvan de mensen worden vergeleken met de 35 meter hoge Ceders, welke in de bergen groeien. Deze Ceders waren verder het symbool van kracht, welvaart en eeuwigheid^{vi}. Blijkbaar waren de Amoriëten vergeleken met de Israëliëten lang en sterk. Het woord voor hoogte kan ook vertaald worden met 'hoogmoed' (cf. Jes. 5.15; Spr. 16.5,18; 1 Sam 2.3) maar wordt over het algemeen gebruikt voor fysieke gestalte^{vii} (cf. Gen. 7.19; 1 Sam. 9.2; Job 11.8; Ps. 104.18). Ook uit de verhalen over de overwinning op de Amoriëten blijkt geen hoogmoed aan de kant van dit volk. De kracht van het volk wordt nogmaals benadrukt door de Amoriëten te vergelijken met de eik. Dit volk heeft God voor hen verwijderd. Interessant is dat God hier *over* Israël spreekt en niet tegen hen voor retorische doeleinden^{viii}, wat wijst op het distantiëren van Israël. Dit is een mooie opvolging van Am. 2.8 waar YHWH zich ook lijkt te distantiëren van Israël door te spreken over 'hun God'.

V. 10 וְאֶנְכִי הֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מֵאֲרָץ מִצְרַיִם וְאוֹלֹךְ אֶתְכֶם בְּמִדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לְרִשְׁתִּי אֶת־אֲרָץ הָאֱמֹרִי

Nogmaals haalt Amos hier de goddelijke autoriteit aan met de dubbele 'lk'. Weer wordt benadrukt wat God voor hen heeft gedaan, net zoals in v. 9. Hij heeft hen uit onderdrukking geleid, 40 jaar met hen doorgebracht in de woestijn waar Hij hen heeft uitgekozen als Zijn volk^{ix}, en daarna de bovengenoemde overwinning voor Israël behaald. Dat Israël compleet van God afhankelijk was voor de overwinning op de Amoriëten, wordt hier duidelijk door de '0-situatie' te noemen van Israël voordat ze met de veldtochten begonnen. Ze konden namelijk als argument zeggen dat het volk zelf had gevochten, maar als het een volk was die niets had om mee te beginnen, wordt de afhankelijkheid van YHWH duidelijk^x. Het verbond wordt hier niet letterlijk genoemd omdat YHWH blijkbaar een ander doel heeft met deze geschiedenisles. Dit doel wordt duidelijk in het volgende vers.

V. 11 וְאָקִים מִבְּנֵיכֶם לְנָבִיאִים וּמִבְּחֹרֵיכֶם לְנֹזְרִים הֵאֵף אֵינֶנְזֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה

De reden dat het verbond niet werd genoemd, is omdat God een affectief doel heeft met de boodschap. Door te laten zien wat Hij allemaal voor Israël heeft gedaan, wil Hij schaamte stimuleren^{xi}. Dit is te zien in de afsluiting van dit vers, hoe het is geformuleerd. Israël kan alleen maar schuldig toegeven^{xii}, net zoals een klein kind soms moet doen. YHWH heeft hen uit Egypte gehaald, YHWH heeft hen het land gegeven, YHWH heeft hun zonen het voorrecht gegeven om profeet of Nazireeër te worden om zo de nabijheid en trouw van God te benadrukken^{xiii}. Nazireeërs (mannelijk en vrouwelijk) legden een tijdelijke of permanente eed af waarin ze beloofden geen wijn of ander bedwelmend middel in te nemen, het haar niet te knippen en niet in contact te komen met doden (doden aan te raken)^{xiv}. Ze waren gewijd aan God. Israël had ze in hun midden wat duidde op hun speciale status bij God. Ze kunnen niet ontkennen dat YHWH dit allemaal heeft gedaan. Wat was hun reactie op Gods goede behandeling van hen?

Die zich aan God hadden gewijd, de Nazireeërs, werd wijn te drinken gegeven. Dit 'te drinken geven' is niet het zomaar aanbieden, maar wordt bijvoorbeeld gebruikt voor het bevoeien van het land (Gen. 2.6; Deut. 11.10), dronken voeren (Gen. 19.33), drenken van vee (Gen. 29.3; Ex. 2.16; Ps. 36.9). Hoewel het soms gewoon dorst lessen betekent (Gen. 24.14; Richt. 4.19) heeft het over het algemeen een gedwongen karakter. Nazireeërs waren waarschijnlijk goed te onderscheiden van andere mensen (zie het niet knippen van het haar) maar toch werd dit gedaan. Mensen konden zich blijkbaar niet geheel aan God wijden, ook als ze het wilden. Volgens Andersen & Freedman lijkt er ook een implicatie te zijn dat de Nazireeërs de toewijding van de 'oude' Nazireeërs misten^{xv} wat natuurlijk een mogelijkheid is als men de term 'laten drinken' neutraal wordt opgevat. Dit is echter geen duidelijke implicatie omdat in v. 12 vervolgens het vak van de profeet wordt misbruikt. Dit lijkt dus eerder om het misbruiken van de cultische 'beroepen' te gaan.

Daarnaast werd het niet op prijs gesteld als iemand profeteerde. Dit betekent dus gewoon dat men wilde dat God zich stil hield. Israël koos bewust voor het afkeren van God en wilde niets met een aanwezige God te maken hebben. Als iemand zich dan toch wijdde aan God werd dit met afkeer behandeld (of werd het een sport om hem/haar te laten drinken?). Als men dit in de context plakt waar het volk zichzelf vroom vond en de rituelen volgden, maar wilde dat God zich afzijdig hield, hoe moet dit dan voorgesteld worden? Gaat dit niet erg tegen elkaar in? Blijkbaar niet, als men bijvoorbeeld kijkt naar Am. 4.4-5. Het werden lege rituelen voor eigen eer, mogelijk om de Godheid tevreden te houden en hem verder uit de praktijk te houden. Zo laat YHWH zich echter niet behandelen. De respons van Israël op de daden van YHWH zal leiden tot oordeel.

Net zoals YHWH de grond had weggeslagen onder de Amorieten (v. 9), zo zal Hij dat ook doen bij Israël^{xvi}. Of de beeldspraak van de volle wagen iets over Israël zegt, net zoals de ceder en de eik iets zeiden over de Amorieten, is onduidelijk. Het land was relatief welvarend, hoewel maar een bepaalde laag van de bevolking hier van profiteerde en de rest werd onderdrukt. Mogelijk wordt hier het omvallen met al wat ze bezit bedoeld, net zoals in Am. 6.8 waar de stad wordt uitgeleverd 'met al wat zij bevat' (HSV). Als in Am. 2.8 inderdaad wordt gerefereerd aan de Ba'lu dienst^{xvii} en in Am. 2.9 wordt gerefereerd naar de vruchtbaarheidscultus van de Amorieten, is dit laten wankelen een consistente reactie van YHWH. Dit zijn echter wel een aantal 'alsen' en is dus onzeker. Duidelijk is dat YHWH niet zomaar het gedrag van de Israëlieten slikt. 'Het' is al begonnen, zoals Amos zegt. Twee jaar later wankelde de aarde letterlijk (Am. 1.1) als waarschuwing. De geschiedenis vertelt de rest.

Vervolgens wordt de straf nog explicieter uitgewerkt en wordt het duidelijk dat YHWH met het wankelen niet de aardbeving bedoelt, maar een militaire nederlaag en er wordt een onheilspellende 'dag' aangekondigd. Deze dag zal later de 'dag van YHWH' blijken, die niet zo positief uitvalt als Israël had gedacht en gehoopt.

Op basis van welke situaties binnen de cultus wordt deze aangevallen, en waarom?

Israël weet wat YHWH allemaal heeft gedaan voor hen, ze kunnen dit niet ontkennen. God heeft altijd voor hen gezorgd en ze zijn afhankelijk van Hem. Ze willen Zijn stem echter niet horen en toewijding aan Hem wordt licht genomen door de gemeenschap. Ze willen YHWH het liefst buiten het dagelijks leven houden maar wel netjes hun cultische ding doen (Am. 4.4-5). Ondanks alles zijn ze ondankbaar en willen ze geen zeggenschap van God. Als tegenhanger willen ze zich mogelijk wel onderwerpen aan de vruchtbaarheidscultus of aan de goden Sikkut en Kiyun (Am. 5.26-27).

De soorten problematische situaties die hier naar voren komen zijn:

- het niet willen horen van wat YHWH zegt,
- het alcohol voeren aan Nazireeërs en zo ze hun eed laten breken,
- (en toch willen dat YHWH voor hen zorgt).

Andere factoren die hier tegen de cultus worden gehouden:

- ondankbaarheid,
- de tekenen negeren dat het oordeel eraan komt.

3.5.3 Am. 4.4-5

4

באו בית־אל

ופשעו

הגלגל הרבו 'לפשע

והביאו לבקר

זבחיכם

לשלושת ימים מעשרתיכם

'Ga naar Betel

en overtreed,

maak in Gilgal een grote opstand.

Breng in de morgen

jullie gemeenschapsoffers,

3 dagen jullie tienden.

Het taalgebruik in Am. 4.4 lijkt op dat van Am. 3.14 waar God zelf het altaar van Betel vernietigt. God roept hier Israël ter verantwoording, omdat uitverkiezing ook verantwoordelijkheid met zich meebrengt ^{xxii}. Daarom bezoekt God Israël (Am. 3.2,14) wat zeer slecht kan uitpakken voor het volk. Amos gaat hier zelfs zo ver om Israël over een kam te scheren met de heidense landen (cf. Am. 1.3-2.6), het woord voor opstand is hetzelfde als dat van de oorlogsmisdaden van bijvoorbeeld Edom. Het uitverkozen volk wordt dus behandeld als een heidens land, als opstandelingen tegen YHWH en als onderdeel van een zondige cultus. Dit zijn grote woorden voor een boer uit Juda en dit mag hij gaan uitleggen. Want nogmaals, er is toch niets mis met offeren en tienden geven? Of aan het offeren 's ochtends? Dit is toch vroom en correct, zoals het volk was?

V. 5

וְקִטְרַת מִחֶמֶן תִּזְדָּה וְקִרְאוּ נְדָבוֹת שְׁמִיעוּהָ כִּי כֵן אָהַבְתֶּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נַאֲם אֲדֹנָי יְהוִה

De verwijzing naar het gezuurde brood roept verwarring op. Volgens sommige commentatoren is het toegestaan om gezuurd brood te offeren, volgens anderen niet ^{xxiii}. Deze discussie is uiteraard terecht, maar het mist de kern van dit tekstgedeelte. In dit orakel worden drie verschillende offers genoemd bij de cultusplaatsen en dit wordt bestempeld als zondig. De drie verschillende offers zijn het gemeenschapsoffer (v.4), het dankoffer (v. 5) en het vrijwillige offer (v. 5). Deze offers worden nu kort in de context bekeken.

Als eerste is er het gemeenschapsoffer. Deze wordt behandeld in Lev. 3 en 7.11-22, 28-38, waar duidelijk wordt dat een deel voor YHWH en de priesters bestemd is en een deel voor de offeraar. Een van de doelen van het offeren was dat 'Hij behagen in u vindt' (Lev, 19.5, WB95). Een deel van dit offer werd samen opgegeten. Deze offers werden dus door Israëlieten gebracht in een tijd dat:

- er geen gemeenschap was onderling (de machtelozen werden uitgebuit, de mannen zijn watjes geworden en de vrouwen commanderen hen vanaf de luie stoelen, Am. 4.1-3),
- er geen vrede of gemeenschap was met YHWH.

Als tweede is er het dankoffer. Dit offer was bedoeld als uiting van dankbaarheid en voor acceptatie door YHWH (Lev. 22.29). Het ging economisch inderdaad beter dan in voorgaande tijden, hoewel het al een tijd in verval was geraakt. De rijkdom van sommigen was echter verkregen over de rug van de armen. Men hoeft alleen maar te kijken naar Am. 4.6-12 om te zien dat dit offer in deze tijd nogal dubieus is. YHWH stort ellende uit over het volk om ze tot inkeer te brengen en wat Israël doet is dankoffers brengen (dit nodigt inderdaad uit tot meer ellende). Dit is lege dank en men kan zich afvragen of deze offers niet uit gewoonte werden gebracht.

Als derde brengen ze vrijwillige offers. In de Tenach komen een aantal vrijwillige offers voor, namelijk 1) bij de inrichting van de tweede tempel of het heiligdom in de woestijn (Ez. 8.28; Ex. 35.29), 2) die waar de

priesters een deel van mochten hebben (Lev. 7.16), 3) vrijwillige gaven die werden uitgedeeld aan het volk (2 Kron. 31.14). Deze offers waren bedoeld om God te prijzen, Hem eer te geven (Ps. 54.8). Bij het doel van dit offer is de valkuil van Israël goed te zien. Ze maken het heel duidelijk aan de mensen om hen heen dat het offer 'vrijwillig' (zonder dwang) is en zo proberen ze geëerd te worden door de mensen. Dit terwijl het doel van het offer was om God eer te geven. Wat voor God is, willen zij zelf hebben. Daarnaast kan de vraag gesteld worden of het 'vrijwillig' is als men zo slaaf is van de goedkeuring van anderen.

Vervolgens wordt duidelijk dat deze praktijken of gewoonten populair waren onder de Israëlieten, maar YHWH zet het hier voor schut en noemt het zonde. Hieruit blijkt ook dat dit een aanklacht is tegen het gehele volk, niet alleen de 'koeien van Basan'. Het volk zal de schuld niet naar andere kunnen schuiven. Israël heeft verraad gepleegd tegen 'heer YHWH' en is gewoonweg schuldig aan de verwijten. Hadden ze echter kunnen weten dat ze op de verkeerde weg zaten?

Wat voor een effect zal dit spotten hebben gehad op het volk? Als eerste werden de vrouwen van Samaria aangevallen, waar het volk opgelucht over zou zijn geweest. Dat ze vervolgens zelf aangesproken werden zal even een schok hebben gegeven en al snel plaats hebben gemaakt voor woede. Deze profeet noemt ze hypocriet en noemt hun geliefde cultus zondig. Daarnaast waren ze het uitgekozen volk van YHWH, *'hoe durft deze profeet'*. Intellectueel zal de spottende toon het publiek hebben uitgedaagd, affectief zal het vooral irritatie hebben opgeroepen en gezien Am. 4.6-12 was het psychomotorische effect het in de verdediging schieten.

Epiloog

Vervolgens wordt uitgelegd hoe ze hadden kunnen weten dat ze op de verkeerde weg zaten en wie ze als heerser hebben afgewezen^{xxiv}.

Op basis van welke situaties binnen de cultus wordt deze aangevallen, en waarom?

Het offeren in de cultus is een façade geworden. Men offert wel, maar het is of een leeg gebaar geworden of ronduit hypocriet (met de betekenis dat het offer het één zegt, en de realiteit anders blijkt). De doelen voor de offers zijn vergeten en het lijkt een gewoonte te zijn geworden. Op elk offer van Israël is wel wat aan te merken. De toon die wordt gezet in dit stuk is niet heel boos, eerder zeer spottend met wat verborgen woede. YHWH vindt het religieuze gedoe van de Israëlieten blijkbaar idioot.

De soorten problematische situaties die hier naar voren komen zijn:

- hypocrisie in het offeren^{xxv},
- op eigen eer uit zijn binnen de cultus,
- gewoonte met het bijgaande gebrek aan bezinning op het offeren.

3.5.4 Am. 5.21-25

21

שְׂנֵאתִי מֵאֲסֹתַי חַגֵּיכֶם
וְלֹא אָרִיחַ בְּעֲצֵרֹתֵיכֶם

'Ik haat, Ik wijs jullie festivals af,
jullie samenkomsten kan Ik niet luchten.

22

כִּי אִם־תַּעֲלוּ־לִי עֹלוֹת וּמִנְחֹתֵיכֶם לֹא אֶרְצֶה
כִּי־שָׁלַח מְרִיאֵיכֶם לֹא אֶבִּיט

Want als jullie brandoffers brengen, en jullie
spijsoffers, Ik vind ze niet prettig,
en naar het vredeoffer van jullie vetgemeste vee kijk Ik
niet.

23

הֲסֵר מֵעֲלֵי הַמּוֹן שְׂרִיד
וְזַמְרַת נְבֻלִיד לֹא אֶשְׁמַע

Doe het geluid van jullie liedjes weg van Mij,
laat het geluid van jullie harpen niet horen .

24

וַיִּגַל כַּמִּים מִשְׁפָּט
וַיִּצְדֶּקֶה כְּנַחַל אֵיתָן

Laat rechtspraak stromen als water
en rechtvaardigheid als een altijd stromende beek.

25

הַיְבֻחִים וּמִנְחָה הַגִּשְׁתֶּם־לִי בַמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה בֵּית יִשְׂרָאֵל

Hebben jullie gemeenschapsoffers en spijsoffers tot mij gebracht in de wildernis, 40 jaar, huis van Israël?'

Inleiding

Deze perikoop is onderdeel van de grotere eenheid van Am. 5.18-5.27. In de BHS is dit ook een aaneengesloten geheel welke niet wordt onderbroken door petuchot en setumot. Amos begint deze eenheid met een polemieek tegen de mensen die uitzien naar 'de dag van YHWH'. De verwachting is dat de vijanden van Israël dan hun straf krijgen, maar blijkbaar krijgen de vijanden van YHWH dan hun gerechte straf. Dit betekend ook Israël (cf. Am. 1.3-2.16). Niemand zal aan YHWH kunnen ontkomen, de sfeer voor deze dag wordt afgeschilderd als 'duisternis' wat wijst op afwezigheid van zegen, leven en verlossing. De aangesproken groep is dus de vrome Israëlieten. Israël was een volk welke zich aan de vereiste rituele handelingen hield, dus waarom zou de dag van YHWH zo'n ramp voor ze zijn? Ze doen

toch netjes hun religieuze ding? In vv. 21-25 blijft de nogal vage uitleg van de 'dag van YHWH' op de achtergrond hangen om later weer de kop op te steken (v. 27).

V. 21

שָׁנְאֵתִי מֵאִסְתֵּי חַגֵּיכֶם וְלֹא אֶרְיַח בְּעֵצְרֹתֵיכֶם:

De manieren welke hier worden beschreven als cultische observatie zijn festivals en samenkomsten. YHWH haat deze festivals en wijst ze af, net zoals Israël waarheid haat^{xxvi}. Afwijzen is wat God volgens de Deuteronomist uiteindelijk heeft gedaan met Israël toen ze werd vernietigd door Assyrië (2 Kon. 17.20), afwijzen is wat Juda op dat moment deed met Gods geboden (Am. 2.4) en afwijzen is ook wat 'exen' doen na een relatie (Jer. 4.30). Een interessante tekst met een vertaling voor dit woord is Job 7.16 waar het in de NBG wordt vertaald als 'moe zijn van'. Afwijzen op zichzelf is echter onduidelijk, de vraag moet dan beantwoord worden: *Als wat* worden de festivals afgewezen? Als aanbidding en godsdienst. In totaal waren er drie grote festivals (חַגֵּיכֶם) welke samengingen met pelgrimstochten naar de cultische plaatsen^{xxvii}. Voor deze festivals (het festival van ongezuurde broden, weken en loofhutten) namen de Israëlieten de moeite om een pelgrimstoch te houden. Toch werden ze afgewezen.

De samenkomsten werden bestempeld als 'niet te luchten'. Deze samenkomsten betekenen in de Tenach meestal 'heilige feesten' (cf. Lev. 23.36; Num. 29.35; Deut. 16.8; 2 Kron. 7.9; Neh. 8.19; Jes. 1.13). De cultische setting van deze feesten is duidelijk als het parallel wordt gezet met Sabbat en Nieuwe Maan (Jes. 1.13) en dat deze feesten niet beperkt bleven bij het Yahwistische geloof blijkt uit 2 Kon. 10.20. Het woord voor iets kunnen luchten (אֶרְיַח) heeft meestal te maken met een geur die wordt verspreid welke aangenaam kan zijn of niet (Gen. 8.21; Gen 27.27; Ex. 30.38; Lev. 26.31) maar heeft ook te maken met het kunnen uitstaan van iets in de nabijheid (cf. Richt. 16.9) of het opgelucht adem kunnen halen (Job. 32.20; 1 Sam. 16.23). God is in dit vers in de buurt van de Israëlieten, maar het 'verstikt' Hem en Hij vindt het smerig. Maar waarom?

V. 22

כִּי אִם־תַּעֲלוּ־לִי עֲלוֹת וּמִנְחֹתֵיכֶם לֹא אֶרְצֶה וְשָׁלֹם מִרִּיאוֹיכֶם לֹא אֲבִיט:

Het niet luchten heeft vooral te maken met de offers die er gebracht worden^{xxviii}. Op de festivals werden de vereiste offers gebracht, het hoorde bij elkaar. Goede offers zijn een goede geur voor YHWH (cf. Gen. 8. 21)^{xxix}. De brandoffers werden 's ochtends en 's avonds gebracht. Het vredeoffer werd gedeeltelijk verbrand en gedeeltelijk door de gever en zijn familie opgegeten. Het spijsoffer was vaak graan, welke dicht was verbonden met het graanoffer. Dit omdat Israël een 'landelijke' samenleving was^{xxx}. Mogelijk is het niet kijken naar de vredeoffers weer een aanwijzing dat er geen vrede is tussen YHWH en Israëls religieuze bevolking. Wat prettig zou moeten zijn voor God, is het niet. Nogmaals, waarom?

Het derde facet van de oud-Israëlitische godsdienst in de festivals komt naar voren, namelijk de muziek die voor YHWH werd gemaakt^{xxxii}. Net als de offers werd dit door YHWH afgewezen. De woorden van iemands mond konden als offer worden aangeduid (cf. Ps. 119.108) en dit vers kan dus worden opgevat als een verlengde van het voorgaande vers. Interessant is ook dat het woord 'הָסֵר' (weg doen) ook veel voorkomt in de beschrijving van offeren en het wordt gebruikt voor het weg doen van organen die *niet* geofferd mochten worden (cf. bijv. Lev. 3.4).

Wat enigszins verwarrend is, is dat er in v. 22 standaard in meervoud wordt gesproken ('jullie brandoffers') en in v. 23 gedeeltelijk enkelvoudig wordt gesproken ('jouw harpen'). Dit komt omdat hier een gepersonifieerd Israël wordt aangesproken zoals in v. 25 het 'huis van Israël' enkelvoudig is. Wel wordt hier duidelijk dat het dan om een liturgische gezamenlijke setting gaat van liederen zingen en dat dit voor heel Israël geldt^{xxxiii}. YHWH laat in Am. 6.5 ook duidelijk weten dat Hij het componistengedoe van de Israëlieten arrogant en niets waard vindt (Am. 6.7). Het lijkt onwaarschijnlijk dat Hij het hier heeft over de muzikale kunst van de Israëlieten (hoewel Am. 6.5-7 hier wel een aanmerking op heeft) maar de reden wordt hier nog steeds niet genoemd. Dus nogmaals, waarom vindt YHWH dit?

Alle 'waaromvragen' van vv. 21-23 worden hier beantwoord. De gehele festivals met al hun componenten werden afgewezen en veroordeeld^{xxxiii}. De offers en de lofzang werden afgewezen, blijkbaar omdat onrecht op een of andere manier dit alles verpest. Door festivals, liedjes en offers leek alsof alles prima was, dit was echter niet zo. Rechtspraak en rechtvaardigheid staan hier parallel aan elkaar en deze moeten een onderdeel worden van het 'landschap', altijd aanwezig en welke nooit opdroogt in een periode met weinig water^{xxxiv}.

Dat Israël zich hier op dun ijs begeeft, blijkt uit de vele parallellen met Am. 5.7, 8,15 en Am. 6.12. Israël heeft recht en rechtvaardigheid de grond in geslagen en hier laat Amos een stukje werkelijke godsdienst zien, namelijk voor het recht staan en voor de voortgang hiervan. De eerder genoemde offers zouden iets moeten weerspiegelen van de relatie tussen Israël en YHWH en de situatie binnen Israël^{xxxv}, in plaats hiervan is het een teken geworden van vroomheid (Am. 4.5) en geeft het niets van de werkelijkheid weer. Amos geeft hier een van de zeldzame aanwijzingen in 'Amos' hoe ze zich moeten bekeren, namelijk door de rechtspraak weer in te stellen. Hiermee bedoelt hij niet de rechtspraak van die dag, maar 'rechtvaardigheid' in die rechtspraak.

Bij sommige profeten is de periode in de woestijn en de beginperiode van Israël een soort ideaal geworden. Hier komen we echter bij het bekende probleem, waarin Amos impliceert dat er geen offers werden gebracht in de woestijn en in de pentateuch staat dat dit wel gebeurde. Een veelgebruikte oplossing voor dit probleem is dat, aangezien Israël nog niet in het land was en dus niet op één vaste plaats (of meerdere vaste plaatsen) ze wel de aanwijzingen hadden voor offers maar nog niet echt offers konden brengen^{xxxvi}. Dit kon pas in Palestina.

Of Amos hier echter over een ideale periode spreekt, is onzeker. Deze opvatting lijkt namelijk voort te komen uit een gedachtengoed dat niet offeren beter is dan wel offeren, het is natuurlijk de vraag of dit correct is en hier op wordt gezinspeeld. In een wereld waar offeren in godsdiensten de norm was, is het misschien beter om deze uitspraak (v. 25) op te vatten als een *uitleg* waarom Israël zou moeten offeren en niet als een aanval op het offeren zelf^{xxxvii}.

Het offeren werd ingesteld na de verbondssluiting, maar dus blijkbaar niet direct daarna. Pas later, in het land Kanaän werd dit een gewoonte. De generatie die de verbondssluiting had meegemaakt was weg waardoor deze verbondssluiting een herinnering was geworden. Men kan aannemen dat het offeren door de groep uit de woestijn is overgenomen van de Kanaänieten, maar het kan ook een andere functie hebben. Als Amos hier inderdaad een uitleg geeft over de achterliggende gedachte van het offeren (wat goed mogelijk is in de context van Am. 5.21-25), lijkt hij eerder te zeggen dat het offeren *een herinnering is aan dit verbond en de bevrijding door YHWH*. Een herinnering dat dit verbond echt is en wat er toen is gesloten tussen YHWH en Israël waarheid is. Dat is het hele idee van een ritueel, het laat wortel schieten in een waarheid. Dit verbond ging voor een groot deel om rechtvaardigheid^{xxxviii} en bevrijding. Als men dus onrecht pleegt, anderen onderdrukt en dan zo'n ritueel (een offer) uitvoert, slaat het hele ritueel nergens meer op. Het is dan inconsistent met zichzelf.

Epiloog

De laatste verzen van deze perikoop (Am. 5.26-27) worden elders behandeld^{xxxix}. V. 25 is dan een transactievors van twee ideeën die hier samengevoegd worden. Amos of iemand anders gebruikt hetzelfde beeld van de Exodus om afgodendienst aan de kaak te stellen.

Op basis van welke situaties binnen de cultus wordt deze aangevallen, en waarom?

De aanval van YHWH op de cultus is er een met een uitvlucht voor Israël, ze worden uitgenodigd om te veranderen (na de dreiging van Am. 5.18-20). Het grote probleem is hier dat het 'huis van Israël' de juiste religieuze dingen doet, maar hierbij verkeerde prioriteiten stelt (in de woestijn kwam recht ook voor offeren, zie Ex. 15.25^{xl}) en het offeren doet met de verkeerde redenen. Dit wekt bij God een afkeer op.

De soorten problematische situaties die hier naar voren komen zijn:

- juiste rituelen, verkeerde motivatie,
- de rituelen verheffen boven andere concepten als recht, waardoor andere mensen geschaadt worden.

Andere factoren die hier tegen de cultus worden gehouden:

- onrecht,
- vergeetachtigheid van het verleden.

Noten

ⁱ Zie pp. 46-51.

ⁱⁱ Andersen & Freedman (p. 325) maken duidelijk dat ze denken dat heel Israël, inclusief Juda, hier wordt aangesproken. Dit is natuurlijk mogelijk als men vv. 9-16 los ziet van Am. 2.6-8 en hier aanneemt dat het hele volk wordt bedoeld als de Exodus wordt aangehaald. Am. 2.6-8 lijkt echter een tegenstelling van 2.9-16, namelijk wat Israël heeft gedaan en wat God heeft gedaan. In dit geval zou het dan het Noordrijk zijn dat hier wordt aangesproken. Daarnaast is het onnodig om aan te nemen dat, als er over de Exodus wordt gesproken, het om geheel Israël gaat. Als de Exodus volgens traditie ook het verhaal is van het Noordrijk, zou hier dan ook niet aan gerefereerd mogen worden? Is het altijd een 'package deal'?

ⁱⁱⁱ Het lijkt mij aannemelijk dat hier alleen het Noordrijk wordt aangesproken. Juda is al aan de beurt geweest in Am. 2.4-5 en is afgehandeld. Juda is nog niet aan het aantal van vier overtredingen gekomen. Nu wordt nog steeds Israël behandeld als onderdeel van het volk wat is uitgeleid en in Kanaän is gekomen.

^{iv} <http://www.bijbelseplaatsen.nl/plaatsen/A/Amorieten%20%282%29/168/> verkregen op 10 juli 2012.

^v Andersen, F.I., & Freedman, D.N.(1989). *Amos*. New York: Doubleday. p. 329.

^{vi} King, P.J., & Stager, L.E.(2001). *Life in Biblical Israel*. Louisville: Westminster John Knox Press. pp. 25, 110.

Hammershaimb, E.(1970). *The Book of Amos. A Commentary*. Oxford: Basil Blackwell. p. 51.

^{vii} Andersen & Freedman, p. 330.

^{viii} Möller, K.(2003). *A Prophet In Debate. The Rhetoric of Persuasion in the Book of Amos*. Sheffield: Sheffield Academic Press. Journal For The study Of The Old Testament Supplement Series. vol. 372. p. 205.

^{ix} Andersen & Freedman, p. 330.

^x Calvijn, J.(610/1981). *Kleine Profeten. Joël, Amos en Obadja*. Kampen: De Groot-Goudriaan. p. 157.

^{xi} Cf. Auld, A.G. (1986). *Amos*. Sheffield: JSOT Press. p. 61.

Ook worden alle Israëlieten bedoeld in het Noordrijk, Hammershaimb, p. 67.

^{xii} Möller, p. 208.

^{xiii} Möller, p. 204.

Andersen & Freedman, p. 325.

^{xiv} Num. 6.1-21.

King & Stager, p. 102.

[xv](#) Andersen & Freedman, p. 333.

[xvi](#) Cf. Stuart, D.(1987). *Hosea-Jonah*. Waco, Texas: Word, Incorporated (WBC). p. 318.

[xvii](#) Zie p. 50.

[xviii](#) Stuart, p. 337.

[xix](#) Voor een discussie over de haken is het raadzaam om te kijken naar Paul, S.M.(2005). *Divrei Shalom. Collected Studies of Shalom M. Paul on the Bible and the Ancient Near East 1967-2005*. Leiden: Brill, p. 85 . Hier wordt beargumenteerd dat er hier niet over vishaken wordt gesproken omdat deze niet gebruikt zouden worden in Israël.

[xx](#) Let op de aanduiding van 'heer YHWH'.

[xxi](#) Anderson & Freedman, p. 433.

Möller, p. 263.

[xxii](#) Zie p. 53.

[xxiii](#) Anderson & Freedman, p. 429.

[xxiv](#) Voor een uitgebreidere verhandeling, zie pp. 55-60.

[xxv](#) Voor een verdere behandeling van het offeren, zie p. 91.

[xxvi](#) Carrol R., M.D.(1992). *Context For Amos. Prophetic Poetics in Latin American Perspective*. Sheffield: JSOT Press. Journal For The study Of The Old Testament Supplement Series, vol. 13. p. 245.

[xxvii](#) King & Stager, pp. 353-354.

Hammershaimb, p. 89.

Coogan, M.D. (2006). *The Old Testament: A Historical and Literary introduction to the Hebrew Scriptures.*, New York: Oxford University Press. pp. 134-136.

Stuart, p. 354.

[xxviii](#) Andersen & Freedman, p. 527.

[xxix](#) Cf. King & Stager, p. 357, welke duidelijk maken dat de godheid de rook of geur 'inademde'.

[xxx](#) King & Stager, pp. 357-358.

[xxxi](#) Stuart, p. 354.

Hammershaimb, p. 90.

[xxxii](#) Andersen & Freedman, pp. 527-528.

[xxxiii](#) Voor de definitie van veroordeling, zie p. 6.

[xxxiv](#) Chisholm, R.B.(2002). *Handbook on the Prophets*. Grand Rapids: Baker Academic. p. 393.

Carrol R.(1992), p. 248.

[xxxv](#) Bijvoorbeeld: een zondeoffer geeft aan dat het volk en de personen zonden hebben begaan (situatie binnen het volk) en dat ze vergeving nodig hebben van YHWH (relatie tussen God en volk).

[xxxvi](#) Stuart, p. 355.

[xxxvii](#) Carrol R. zegt het op de volgende manier. *This verse hits at Israels religion not by a frontal attack of repudication [...], but by exposing its heresy in the light of history.* (p. 250).

[xxxviii](#) Men hoeft alleen maar naar de decaloog te kijken om te zien hoe groot deel hiervan de sociale situaties behandelt.

[xxxix](#) Zie pp. 96-99.

[xl](#) Als iets ouder of eerder was, had dit meer autoriteit en kon het oudere niet worden ontbonden. Voor een uitgebreidere beschrijving, zie Ska, J.L.(2006). *Introduction to Reading the Pentateuch*. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns. pp. 165-169.

3.6 Categorie 3: Afgodendienst

3.6.1 Inleiding

De vraag die bij deze laatste categorie hoort is: *Wordt de cultus op basis van afgodendienst aangevallen, en zo ja: waarom?* Om hier een antwoord op te kunnen geven, zullen er twee teksten behandeld worden, namelijk:

- Amos 5.26-27,
- Amos 8.9-14.

3.6.2 Am. 5.26-27

26

וְנִשְׂאֵתֶם

אֶת סִבּוֹת מַלְכְּכֶם

וְאֵת כִּיּוֹן צַלְמֵיכֶם

כּוֹכָב

אֱלֹהֵיכֶם

אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם לָכֶם

'U zal dragen

Sikkut, Jullie koning,

en Kiyun, jullie beelden,

ster(*ren*),

jullie goden

die jullie voor jezelf hebben gemaakt.

27

וְהִגַּלְתִּי אֶתְכֶם מִהַלְאָה לְדַמְשֶׁק

אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שָׁמַיִם

Ik zal jullie verbannen van hier en verder dan
Damascus.'

Zegt YHWH, God van de legers is Zijn naam.

Inleiding

Deze perikoop is onderdeel van de eenheid van Am. 5.18-5.27 en sluit deze 'wee orakel' af, voordat de volgende in Am. 6.1 begint. De mensen die naar de 'dag van YHWH' uitkijken worden met hun neus op de feiten gedrukt. Dit is de dag dat YHWH met zijn vijanden afreken, inclusief Israël. Vervolgens wordt Israël als geheel aangesproken op hun festivals, offers en lofzang welke voor verschillende redenen niet acceptabel zijn voor YHWH¹. Als laatste wordt Israël eraan herinnerd dat ze in de wildernis geen offers hebben gebracht. Door dit vers wordt het concept van de Exodus geactiveerd in de hoofden van de toehoorders.

De Exodus wordt voor dit vers dus opgeroepen als beeld (v. 25). Hoe staat dit in verhouding met v. 26? Er zijn een aantal interpretaties hiervoor mogelijk. Uit het woordgebruik in Amos wordt men niet veel wijzer over een mogelijke uitleg. Het 'dragen/opheffen' wordt nog genoemd in Am. 4.2, 5.1 en 6.10 waar het verwijst naar een stuk vlees wat opgehangen wordt, een klaaglied wat wordt aangeheven en het optillen van een lijk. Wat zijn dan mogelijke uitleggen voor deze toch wel vreemde woordkeuze van Amos.

Als eerste is er de mogelijkheid dat hier wordt gerefereerd naar dat God Israël in de woestijn heeft gedragen (cf. Ex. 19.4; Deut. 1.31) , maar dat de goden die ze (in ieder geval naast YHWH) aanbidden zo machteloos zijn dat ze weggedragen moeten wordenⁱⁱ. Zoals YHWH hen naar het land heeft gedragen, zo zullen ze hun goden eruit dragen. Welke goden dit zijn, is lastig te onderbouwen. Het lijken in ieder geval goden te zijn die te zien waren in de hemelsferen, astrale goden als een Ninib en Kewan (beide verbonden met Saturnus)ⁱⁱⁱ.

Een tweede mogelijkheid is dat hier wordt gerefereerd naar het bekende concept dat mensen hun schuld dragen als ze schuldig zijn (cf. Ex. 28.38; Lev. 5.1,17; 7.18; 16.22; 19.17; Num. 5.31). Vooral Lev. 16.22 is hier behulpzaam waar een bok de 'ongerechtigheden' zal dragen naar een onvruchtbaar land en in de woestijn zal worden vrijgelaten. Israël is schuldig en zal zijn schuld ver weg dragen, zelfs voorbij Damascus dat verbrand zou worden en ook in ballingschap ging.

Een derde mogelijkheid is vanwege een duidelijke tekstuele overeenkomst met Deut. 4.19 waar staat:

*Pas er ook voor op dat u uw ogen niet **opslaat** naar de hemel, en de zon, de maan en de **sterren** ziet, heel het leger aan de hemel, en u laat verleiden om u voor hen neer te buigen en hen te dienen. De HEERE, uw God, heeft hen aan al de volken onder de hele hemel toebedeeld, (HSV)*

Als dit is wat Amos in gedachten had, dan zal er bedoeld worden dat in hun wanhoop Israël haar 'ogen zal opslaan' naar sterren, goden die ze zelf hebben gemaakt. Dan zou dan vertaling van Am. 5.26 dus luiden:

וּנְשֵׂאתֶם	U zal uw <i>ogen</i> opslaan <i>naar</i>
אֶת סִבּוֹת מַלְכֵיכֶם	Sikkut, jullie koning
וְאֵת כִּיּוֹן צְלָמֵיכֶם	en Kiyun, jullie beelden,
כּוֹכַב	ster(<i>ren</i>),
אֱלֹהֵיכֶם	jullie goden
אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם לָכֶם	die jullie voor jezelf hebben gemaakt.

Er worden dan echter woorden toegevoegd wat nooit de voorkeur heeft. Aan de andere kant is dit 'opslaan van de ogen' een gebruikelijke uitdrukking (cf. Gen 13.10; Ex. 14.10; Num 24.2; Deut. 4.19; Joz. 5.13; Richt. 19.17 etc.). Het kan dus zijn dat dit op een gegeven moment een deel werd weggelaten en men het wel begreep. Het zou ook goed in de context van het offeren passen en weer een reden kunnen zijn dat YHWH de offers afwijst: omdat het naar andere goden wordt geofferd.

Als vierde is er natuurlijk de mogelijkheid dat hier naar een processie wordt verwezen waar de goden worden rondgedragen^{iv}. Dan wordt hier dus min of meer gezegd: doe jullie processies maar, ze eindigen voorbij Damascus (v. 27).

Dat er bij de derde mogelijkheid woorden bij worden gedacht maakt dit te zwak om echt aan te nemen, dus lijkt het meest gebalanceerde om de eerste, tweede en vierde mogelijkheid samen te voegen. Wat duidelijk wordt is dat YHWH deze goden minacht (gezien de vocalisatie welke hetzelfde is als het hebreeuwse woord 'gruwel'^v). Net zoals de naam van YHWH als 'Adonai' wordt uitgesproken, moeten de namen van deze goden als 'gruwel' worden uitgesproken. Dit is natuurlijk wel gezien vanuit een late interpretatie, toen de hebreeuwse woorden in tekst werden gevocaliseerd. De minachting druipt er nog extra van af met de opmerking dat ze goden zijn die Israël voor zichzelf hebben gemaakt. Ze bestaan niet.

V. 27

וְהִגְלִיתִי אֶתְכֶם מִהַלְעָה לְדַ מְשֻׁק אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי-צְבָאוֹת שָׁמֹר:

Hier komt de militaire dreiging uit vv. 18-20 weer om de hoek. Door de woordkeuze wordt niet alleen de nadruk gelegd dat Israël ergens anders naar toe gaat (voorbij Damascus), maar ook op dat het van 'hier' moet vertrekken. Het land waar God ze heen had geleid (v. 25) moeten ze weer verlaten. Waarom Damascus hier wordt genoemd is onduidelijk. Mogelijk omdat deze ook in ballingschap moesten (Am. 1.5) of omdat deze sterke stad Israël niet zou beschermen in het noorden^{vi}. Dit wordt gezegd door YHWH, God van de legers. De dag van YHWH bleef in vv. 18-20 onduidelijk, het werd aangeduid als 'duisternis' en men kon er niet aan ontsnappen. Deze dreiging bleef hangen tijdens vv. 21-26 en komt nu weer naar voren. De zekerheid van een mooie toekomst (Am. 6.-3) welke Israël had wordt hier nu aangevallen^{vii}. Israël zal in ballingschap gaan en, zo wijst de geschiedenis uit, niet meer terugkeren.

Wordt de cultus op basis van afgodendienst aangevallen, en zo ja: waarom?

De cultus wordt in Am. 5.21-23 aangevallen, v. 24 wijst een oorzaak van deze aanval aan waarna v. 25 fungeert als een overgang naar v. 26-27. Vanwege het verband dat wordt gelegd met afgodendienst en ballingschap, wordt er een negatieve evaluatie gegeven van deze afgodendienst (uiteraard ook vanwege

het verband dat wordt gelegd tussen afgoden en 'zelf gemaakt'). Vanwege v.25 wordt afgodendienst aan de cultus gekoppeld (vv. 21-23). De aanval lijkt dus te zijn vanwege dat Israël hun prioriteiten verkeerd stellen en dat de cultus van YHWH is vermengd met andere goden (feesten voor YHWH en toch andere goden hebben). Dit is beledigend, want hiermee wordt Hij op een lijn gezet met deze goden. God maakt de Pleiaden en Orion (Am. 5.8) en 'maakt' het ritme van de aarde (Am. 4.13), Hij wordt gelijk gesteld met deze goden die door Israël zijn gemaakt. Deze goden moeten dus verwijderd worden en de Israëlieten zullen dit zelf doen. Niet goedschiks (bekeren o.i.d.), dan maar kwaadschiks (ver weg dragen).

De soorten problematische situaties die hier naar voren komen zijn:

- syncretisme,
- geloof dat YHWH gelijk staat aan eigen maaksels, terwijl hij de wereld heeft gemaakt.

3.6.3 Am. 8.9-14

9

בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה

נֵאֵם

אֲדֹנָי יְהוִה

וְהִבֵּאתִי הַשֶּׁמֶשׁ בְּצַהֲרָיִם

וְהַחֲשַׁכְתִּי לְאֶרֶץ כְּיוֹם אוֹר

‘Op DIE dag zal het gebeuren.’

Verklaart

heer YHWH.

‘Ik zal de zon onder laten gaan in de middag,

Ik zal het land verduisteren op klaarlichte dag.

10

וְהִפַּכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל

וְכָל־שִׁירֵיכֶם

לְקִינָה

וְהֵעַלִיתִי עַל־כָּל־מְתַנְנִים

שָׁק

וְעַל־כָּל־רֹאשׁ קַרְחָה

וְשִׁמְתִיהָ

כְּאֵבֶל יָחִיד

וְאַחֲרֵיהָ כְּיוֹם מָוֶה

Ik zal jullie festivals veranderen in rouw

en alle liedjes

in klaagzang.

Ik zal om alle heupen aanbrengen

zakken

en op elk hoofd kaalheid.

Ik zal haar plaats

als rouw om een enig kind

en haar einde zal zijn als een bittere dag.

11

הִנֵּה יָמִים בָּאִים

נֹאֵם

אֲדֹנָי יְהוָה

הַשְּׁלַחְתִּי רָעֵב בְּאֶרֶץ

לֹא־רָעֵב לֶלֶחֶם

וְלֹא־צָמָא לַמַּיִם

כִּי אִם־לְשִׁמְעַ

אֵת דְּבַרֵי יְהוָה

Kijk, dagen komen',

Verklaart

heer YHWH,

'Ik zal honger loslaten op het land

geen honger voor brood

en geen dorst voor water,

maar voor het horen

van YHWHs woorden.

12

וְנָעוּ

מִיָּם עַד־יָם

וּמִצְפוֹן וְעַד־מִזְרָח

יִשְׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־דְּבַר־יְהוָה וְלֹא יִמְצְאוּ

Jullie zullen wankelen

van zee tot zee,

van het noorden tot het oosten.

Jullie zullen ronddolen en zoeken naar het woord van YHWH, maar jullie zullen ze niet vinden.

13

כִּי יוֹם הוּא הַיּוֹם הַזֶּה תִּתְעַלֶּפְנָה הַבָּתוּלוֹת הַיְפֹתוֹת וְהַבְּחֹרִים בְּצָמָא

Op DIE dag zullen de mooie jonge vrouwen en mannen flauw vallen van de dorst.

14

הַנִּשְׁבָּעִים

בְּאִשְׁמַת שָׁמְרוֹן

וְאָמְרוּ

חַי אֱלֹהֵינוּ

דָּן

וְחַי דְּרָךְ בְּאֶרֶץ־שִׁבְעָ

וְנִפְּלוּ וְלֹא־יִקְוּמוּ עוֹד

Zij die zweren

bij de schuld van Samaria,

die zeggen

“zowaar uw god leeft,

Dan.”

en “bij de weg naar Berseba”.

Zij zullen struikelen en niet weer opstaan.’

Inleiding

Deze perikoop is onderdeel van de eenheid van Am. 8.4-14, wat één van de complexe stukken is van het boek 'Amos'. Er komt veel beeldspraak in voor, vervloekingen, eedformules, onduidelijke verwijzingen en een hoop locaties. Na de setuma van v. 8 staat er een land en een dag centraal, met een hoop

verschillende vormen van bewegen (flauwvallen, wankelen, ronddolen, struikelen), ellende, een verlangen naar een woord van YHWH en YHWH zelf natuurlijk. Gezien Am. 8.4-7 wordt er hier gesproken op een plaats waar handelaars zich bevinden. Op basis van Am. 8.9-14 kan men zeggen dat Amos zich hier niet in Dan bevindt ('UW God' v. 14). Voor de locatie stel ik dus een plein voor in een plaats. Gezien Samaria in Am. 8.14 het eerst in Amos opkomt, zou dit een mogelijkheid kunnen zijn.

Het publiek van Am. 8.4-7 zijn de handelaren die oplichten en toch 'vroom' YHWH aanbidden. Het doelwit van Am. 8.9-14 lijkt het gehele volk Israël (Noordrijk) te zijn, gezien dat om ALLE heupen een rouwgewaad wordt aangebracht en er sprake is van de stad Samaria, de Noordelijke stam Dan en de weg (pelgrimstocht) naar het zuiden (niet Berseba zelf). Wie hier spreekt is de gebruikelijke mix van YHWH en Amos. Meestal spreekt YHWH, hoewel er soms wordt gerefereerd naar het 'woord van YHWH' (v.12), wat lijkt te wijzen op het perspectief van een andere persoon.

Am. 8.4-8 zijn redelijk duidelijk en zijn een aanval op de mensen die commercieel voordeel halen van de armoede van anderen. Deze oplichters plannen hun misdaden al op de heilige cultische dagen en lijken afspraken met elkaar gemaakt te hebben om dit te doen. YHWH zweert vervolgens dat hij dit niet over Zijn kant zal laten gaan^{viii}. Het volk zal in rouw worden gestort en de aarde zal beven, het zal stijgen en zakken zoals de Nijl in Egypte. Dit lijkt een verwijzing te zijn naar de aardbeving van Am. 1.1 wat wordt gekoppeld aan beeldspraak over het land Egypte. Met dit in het achterhoofd kan er verder gegaan worden naar Am. 8.9-14.

V. 9

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נֶאֱמַר אֲדֹנָי יְהוִה וְהִבֵּאתִי הַשֶּׁמֶשׁ בַּצְּהָרִים וְהַחֲשֵׁכָה לְאֶרֶץ בְּיוֹם אֶרֶץ

YHWH begint met te zeggen dat iets op 'die dag' zal gebeuren. 'Die' lijkt te verwijzen naar v. 8, waar de aarde beeft en de bewoners zullen rouwen. Vv. 9-10 lijken hier ook op te wijzen, vooral vanwege de rouw van v. 8 die terugkomt. Het minst speculatief is echter gewoon de dag zichzelf te laten bepalen in de perikoop van Am. 8.9-14. Wat zal er gebeuren op deze voorzegde dag?

Als eerste zal het land midden op de dag donker worden. Dit is een beeld wat Amos al eerder van de 'dag van YHWH' heeft geschilderd (cf. Am. 5.18,20) en wat in een hymne wordt bezongen als een kenmerk van God (Am. 5.8, hoewel dit gaat over het ritme van dag en nacht). Binnen de profeten wordt dit taalgebruik ook gebruikt als oordeelstaal (cf. Jes. 5.20,30; Joël 2.2; Mich. 3.6; Zef. 1.15). Deze duisternis is mogelijk ook gericht op een theofanie, dus dat YHWH zich laat zien aan zijn volk dat Hij er is (Ps. 18.1; Deut. 4.11). Het is al eerder naar voren gekomen dat Israël God zou ontmoeten (Am. 4.12) en het is mogelijk dat dit nu gebeurt. In Job wordt ook een link gemaakt tussen duisternis en dag, dit is echter in een vervloeking van zijn geboortedag (Job 3.4-5), deze dag lijkt qua beschrijving in het boek Amos inderdaad ook een vervloekte dag (Am. 5.18-20; 8.9-14) en lijkt hier toepasselijk (cf. Deut. 28.29).

Duisternis is ook, volgens Job, de omgeving in de onderwereld (Job 17.13) en dus de kleur van de dood. Als laatste doet deze beschrijving zeer denken aan de negende plaag welke op Egypte is afgestuurd in de tijd van Mozes (Ex. 10.21). Het kan natuurlijk ook gewoon een zonsverduistering zijn wat werd geïnterpreteerd op de bovenstaande manieren.

V. 10

וְהִפַּכְתִּי חַגֵיכֶם לְאָבֶל וְכָל־שִׁירֵיכֶם לְקִינָה וְהִעַלִיתִי עַל־כָּל־מְתָנִים
שֶׁקַּי וְעַל־כָּל־רֹאשׁ קַרְחָה וְשִׁמְתִיהָ כְּאֶבֶל יָחִיד וְאַחֲרִיתָהּ וּמִכִּי מָר

YHWH had al eerder aangegeven niet blij te zijn met de festivals en liedjes (Am. 5.21-25) en zal deze dan ook omzetten in een 'gepaste' vorm van zang en samenkomsten, namelijk rouw en klaagzang. Zoals Sodom en Gomorra zijn omgekeerd (Am. 4.11) en Israël het recht in alsem heeft veranderd (Am. 5.7), zo zal YHWH de festivals omkeren. De cultus wordt hier dus weer aangepakt. Dit heeft te maken met wat in Am. 8.4-7 is gebeurd, maar de allusie naar het verbieden van profeteren is ook dicht in de buurt (v. 11). Opvallend is dat het hier dus weer de mensen die zich aan de feestdagen houden hier worden aangepakt.

Vervolgens wordt een rouwritueel beschreven waar God zelf rouwkleding aanbrengt bij iedereen. De bron van deze rampspoed is duidelijk, namelijk YHWH. Vervolgens wordt er nog wat gespecificeerd, namelijk dat het zal zijn als de rouw om een enig kind. Dit doet weer denken aan Egypte, namelijk de tiende en laatste plaag (Ex. 12.29-42). Nu zijn er al drie verzen achter elkaar met een allusie naar Egypte (Am. 8.8,9,10). Het is mogelijk dat hier een zelfde gedachtegang is als in Am. 3.13-15^x, waar Israël zelf onderdrukker is geworden (cf. Am. 8.4) en dus hetzelfde lot moet lijden als Egypte toen. Toen werd met de instelling van het Pascha het eerstgeboren kind gedood bij de Egyptenaren, nu zal Israël ook in rouw gedompeld worden. Vervolgens sluit YHWH hier af met 'haar einde zal zijn als een bittere dag'. Waarop slaat het 'haar'? Het enige vrouwelijke in dit vers is de klaagzang, maar dit is niet logisch omdat de klaagzang dan zou eindigen als een bittere dag. Het meest aannemelijke is dat er wordt gerefereerd naar 'het land' van v. 9 wat goed kan. Als er echter naar het *einde* van het land wordt gerefereerd^x, wordt er dan nog gesproken over de aardbeving van Am. 1.1? Of kijkt Amos hier verder? Dit wordt weer opgepakt in v. 13.

V.11 הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֹאם אֲדֹנָי יְהוִה וְהִשְׁלַחְתִּי רָעַב בְּאֶרֶץ לְאֶרֶעֱב וְלֹא־צָמָא לְלֶחֶם לַמַּיִם כִּי אִם־לְשֹׁמֵעַ אֵת |
דְּבַרֵי יְהוָה

Vervolgens wordt er nog een orakel gesproken. De aanhef 'kijk, dagen komen' is tot nu toe onheilspellend geweest in 'Amos' en nu is dit niet anders (cf. Am. 4.2) hoewel in Am. 9.13 deze formule positief wordt gebruikt. YHWH zal een soort honger op het land loslaten, echter in dit vers blijkt dat dit een honger en dorst is naar Gods woorden. Dat God deze honger loslaat op het land, betekent dat het

meer een hongersnood is. God zal een tijd een gebrek laten zijn aan zijn woorden. Wat opgemerkt dient te worden, is dat dit een bijzondere woordkeuze is voor Amos. Het komt niet veel voor in dit boek dat er een ramp een beetje 'spiritueel' wordt gemaakt (als men er op deze manier over kan spreken). Dit honger en dorst hebben naar Gods woord doet denken aan Deut. 8.3, waar Israël in de woestijn honger had gehad en Mozes zegt dat een mens niet leeft van brood alleen. Dat dit de onderliggende gedachte is, is echter zeer speculatief.

V.12

וְנָעוּ מִיָּם עַד-יָם וּמִצָּפוֹן וְעַד-מִזְרָח יִשְׁוֹטטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת-דְּבַר-יְהוָה וְלֹא יִמָּצְאוּ

De groep waartegen Amos spreekt, namelijk mensen uit het Noordrijk (v. 14), zal wankelen van zee tot zee en noorden tot oosten. Dit wankelen heeft de betekenis van zwerven (cf. Jer. 10.14), het heeft echter ook de betekenis van het wankelen van een dronkeman (cf. Ps. 107.27), wankelen (cf. Kl. 4.14), beven (cf. 1 Sam. 1.13) en ronddwalen (cf. Gen. 4.12). Gezien Am. 8.13 is aannemelijk om hier de betekenis van zwalken danwel wankelen te kiezen. Het wanhopig zoeken naar vocht en als dit niet wordt gevonden doorstrompelen (cf. Am. 4.8). Het land Israël is net uitgebreid naar Lebo-Hamath (oosten), maar zelfs met deze uitbreiding is het land niet groot genoeg om een woord van YHWH te vinden. Van de Middelandse zee tot de Rode Zee^{xi}, van het noorden tot het oosten zullen ze zoeken naar wat God heeft te zeggen en niets vinden. Hier wordt Juda dus ook zijdelings geschimpt. De Israëlieten zullen ook in Juda zoeken (er zijn na de val inderdaad Noorderlingen in Juda aangekomen) maar ook daar zullen ze niets vinden. Het ironische hier is, is dat ze mensen die in v. 14 zweren bij andere goden zullen zoeken naar woorden van YHWH^{xii}.

Kortom, Israël zal niets van YHWH horen. Dit is op een bepaalde manier toepasselijk, gezien dat Israël tegen de profeten heeft gezegd dat ze niet mogen profeteren (Am. 2.12; 7.12) en YHWH nu Israël weer haar zin geeft. Dan zal er niet geprofeteerd worden. Vraag en je zal gegeven worden. Aan de andere kant is dit ook een verontrustend vers, namelijk dat bij genoeg overtredingen YHWH de kans om iets van Hem te weten te komen, ontnemt.

V.13

בַּיּוֹם הַהוּא תִּתְעַלֶּפֶנָּה הַבְּתוּלָה הַיְפֹתוֹת וְהַבְּחֹרִים בְּצִמָּא:

Hier wordt er weer gesproken over 'die dag', net zoals in v. 9. Het kan zijn dat dit een toevallige overeenkomst is, maar aannemelijker is dat hier over een zelfde dag wordt gesproken. Hoe moet dit dan gezien worden, eerst lijkt er een allusie naar de aardbeving, maar hieruit blijkt dat het niet alleen om de aardbeving gaat. Het bestaan van het land wordt beëindigd, haar einde zal zijn als een bittere dag en ook stopt profetie.

te zweren. 'Drk' kan 'weg', maar ook 'gewoonte' betekenen. Dit is ook een goede mogelijkheid, want dan wordt er bij de godsdienstige gewoonte van Berseba gezworen (net zoals bij de 'schuld' van Samaria)^{xvii}.

In Samaria is geen tempel van YHWH bekend, waarschijnlijk wordt hier gezworen bij een godin die in Samaria werd aanbeden in de Baältempel (cf. 1 Kon. 16.32-33), mogelijk Ashera^{xviii}. Wel wordt YHWH in verband gebracht met Samaria in een inscriptie^{xix}. Omdat hier het noorden en het zuiden van het grotere Israël wordt aangegeven, zijn de namen waarschijnlijk representatief voor het hele Israël, ze werden aanbeden in het hele land (cf. 1 Sam. 3.20)^{xx}. De afwezigheid van Jeruzalem is echter opvallend, hoewel hier niets uit geconcludeerd kan worden (argument van stilte). Gezien de term 'schuld van Samaria' is hier sprake van een veroordeling^{xxi}, een negatieve evaluatie. Het meest aannemelijk is dat hier wordt gezworen bij een andere god (vandaar de 'schuld') en is hier sprake van syncretisme^{xxii}.

We zien hier dus dat diegenen die zweren bij de schuld van Samaria, ook zweren bij de god van Dan en ook bij die van de weg naar Berseba^{xxiii}. Ze zweren dus bij andere goden^{xxiv}, ook de onbekende goden. Deze groep zal ook ten val komen. Hoe dit gebeurt is nog onduidelijk en dit vers is een natuurlijke overgang naar Am. 9, waar dit 'ten val komen' in het vijfde visioen wordt uitgewerkt^{xxv}.

Wordt de cultus op basis van afgodendienst aangevallen, en zo ja: waarom?

Afgodendienst wordt hier wel veroordeeld, als in dat mensen die bij deze goden zweren specifiek worden uitgelicht en veroordeeld. Ze zullen 'vallen'. Het lijkt er echter op dat deze mensen dezelfde zijn als die zullen zoeken naar woorden van YHWH (v. 12). Ze hebben YHWH dus wel als een God, maar blijkbaar ook andere goden (v. 14). Hier lopen we dus weer tegen syncretisme aan.

Dit zijn ook weer de mensen die zeggen dat de profeten niet mogen profeteren (zie boven). Dit zijn dus mensen die wel willen aanbidden maar niet terecht gewezen willen worden, of ook maar iets van YHWH willen horen. Het zijn wel vrome mensen die de vereiste feesten vierden en lofzangen speelden (v.10), maar die het blijkbaar bij traditie willen houden. Dat YHWH in de geschiedenis dingen deed vonden ze prima, zolang Hij nu maar Zijn 'mond' hield en ze hun ding konden doen. Dit zijn die mensen die zwoeren bij verschillende goden en de mensen die worden veroordeeld als onderdeel van de cultus^{xxvi}. Daarom worden ze veroordeeld: ze zijn hypocriet en willen doen wat ze willen. Daarnaast willen ze de goden 'aan hun kant houden', en doen ze dus beroep op meerdere goden. Dat terwijl God in het verleden hun heeft uitgeleid (zie de allusies naar de Exodus). Dit is niets anders dan controlezucht en het manipuleren van het bovennatuurlijke door de doelgroep.

De soorten problematische situaties die hier naar voren komen zijn:

- syncretisme,
- ondankbaarheid,
- ontrouw.

Andere factoren die hier tegen de cultus worden gehouden:

- hypocrisie,
- verslaafd aan traditie,
- ze willen geen betrokken God hebben.

Noten

[i](#) Voor een uitgebreidere verhandeling, zie pp. 88-92.

[ii](#) Carrol R., M.D.(1992). *Context For Amos. Prophetic Poetics in Latin American Perspective*. Sheffield: JSOT Press. Journal For The study Of The Old Testament Supplement Series, vol. 132. p. 252.

[iii](#) Carrol R.(1992), p. 251.

Hammershaimb, E.(1970). *The Book of Amos. A Commentary*. Oxford: Basil Blackwell. p. 93.

Soggin, J.A.(1982). *The Prophet Amos*. London: SCM Press Ltd. p. 98.

[iv](#) Carrol R.(1992), p. 252.

[v](#) Andersen, F.I., & Freedman, D.N.(1989). *Amos*. New York: Doubleday. p. 533.

Carrol R.(1992), p. 251.

[vi](#) Calvijn, J.(610/1981). *Kleine Profeten. Joël, Amos en Obadja*. Kampen: De Groot-Goudriaan. p. 249.

[vii](#) Carrol R.(1992), p. 253.

[viii](#) Voor uitgebreidere behandeling, zie pp. 67-72.

[ix](#) Zie p. 53.

[x](#) Cf. Stuart, D.(1987). *Hosea-Jonah*. Waco, Texas: Word, Incorporated (WBC). pp. 385-386.

[xi](#) Andersen & Freedman, p. 203.

Stuart, p. 386 en Hammershaimb, p. 127 en Soggin, p. 139 gaan uit van de dode zee, ook in het zuiden.

[xii](#) Andersen & Freedman, p. 716.

[xiii](#) Cf. Chisholm, R.B.(2002). *Handbook on the Prophets*. Grand Rapids: Baker Academic. p. 325.

[xiv](#) Carrol R.(1992), p. 253.

[xv](#) Stuart, p. 386.

[xvi](#) Carrol R.(1992), pp. 220, 253.

[xvii](#) Calvijn, p. 321.

[xviii](#) Carrol R.(2002), p. 40 .

[xix](#) Andersen & Freedman, p. 707.

[xx](#) Andersen & freedman, p. 707-709.

[xxi](#) Zie p. 6.

[xxii](#) Carrol R.(1992), p. 253.

Calvijn, p. 321.

Soggin. p.141.

[xxiii](#) Anderson & Freedman prefereren hier een god van te maken die 'Drk' heet (p. 710). Hoewel dit creatief is, lijkt mij dat de vage aanduidingen die in dit vers worden gebruikt, juist zo moeten blijven: vaag. Dit met de achterliggende gedachte dat ze zweren bij elke god zolang het hen uitkomt.

[xxiv](#) Carrol R.(1992), p. 220.

[xxv](#) Cf. Andersen & Freedman, p. 716.

[xxvi](#) Zie p. 6.

4 Conclusie

Inleiding

Dit laatste hoofdstuk zal gewijd zijn aan als eerste de beantwoording van de gestelde hoofdvraag, welke uitgewerkt zal worden in de beantwoording van de deelvragen. Als tweede punt zal de mogelijke 'ruis' aan bod komen, welke in de methoden al is aangestiptⁱ. Als laatste zal er kort gekeken worden naar wat deze conclusie voor het publiek in Jeruzalem betekend zal hebbenⁱⁱ.

4.0.1 Beantwoording hoofdvraag

Inleiding

Als eerste dient er een antwoord gegeven te worden op de hoofdvraag, namelijk '*Waarom werd de cultus volgens Amos door God veroordeeld?*'. In het identificeren van de factoren werd duidelijk dat de cultus werd veroordeeld op basis van 1) onrecht, 2) problematische situaties binnen de cultus en 3) afgodendienst. Alle drie de factoren hebben overlap met de andere. Deze drie factoren werden ondergebracht in drie deelvragen, welke hier nagegaan zullen worden.

Deelvraag 1

Als eerste werd de deelvraag '*Waarom wordt de cultus aangevallen op basis van onrecht en op basis van welke soorten onrecht gebeurt dit?*' behandeld. Waarom de cultus werd aangevallen op basis van onrecht, heeft een aantal redenen.

Als eerste had YHWH een verbond gesloten met Israël waarin bepalingen stonden waar het volk zich aan moest houden. Als dit niet gebeurde was dit blijkbaar een probleem, omdat het contractbreuk was (Am. 2.6-8; 3.13-15; 4.6-13; 5.10-15;). Dit verbond lag aan de basis van de cultus, dus als er een probleem was met het contract werd de cultus hierin ook meegesleept.

Een tweede reden is hier nauw mee verbonden, namelijk de Exodus. YHWH is een actieve tegenwerker van onrecht, zoals de Israëlieten hadden ondervonden tijdens hun laatste periode in Egypte. Israël was dit blijkbaar vergeten en een deel was zelf een onderdrukker geworden (Am. 3.13-15; 8.8-14). De Exodus was een van de daden waarin YHWH zich had laten zien aan Israël, waar Hij had laten voelen hoe Hij was. Dit was ook een van de tradities geworden binnen de cultus, dit was de God die Israël aanbad. Uiteindelijk werkte dit dus uit in dat ze de God aanbaden, maar toch moedwillig tegen zijn karakter ingingen. Dit is ook de reden dat de cultus werd veroordeeld. Israël had beter moeten weten.

De derde reden is ook weer nauw verbonden met de bovenstaande redenen. Door de verbondssluiting en de daden in het verleden, werd YHWH gekoppeld aan Israël en hun cultus. Als Israël en de religieuze elite (priesters etc.) anderen onderdrukten en uitbuitte, werd YHWH hiermee geassocieerd. De enige manier om deze associatie op te heffen, is de cultus veroordelen. Ze haalden YHWHs reputatie door het slijk, wat gewoonweg een belediging is, ook als men kijkt naar wat Hij in het verleden voor Israël had gedaan (Am. 2.6-8; 5.10-15).

Als vierde zijn ze een actieve tegenwerker van YHWH. Ook deze reden is weer nauw verbonden met het verbond. Het is al erg genoeg als de bepalingen uit het contract/verbond niet worden nagekomen, een tweede is dat ze weigeren hiermee te stoppen. Ze weigeren het verbond weer serieus te nemen. Vanwege de verbondenheid tussen verbond en cultus, is dit ook weer een veroordeling van de cultus. Wat hier ook duidelijk wordt, is de open rebellie tegen YHWH als hun heerser (Am. 4.6-13).

Een volgende reden voor veroordeling, is de speciale status van Israël. Zoals de cultus Israël leerde, was Israël een volk met een speciale status. Ze waren door God uitgekozen wat uitmondde in de verbondssluiting. Echter, met uitverkiezing komt verantwoordelijkheid, welke Israël niet neemt. Hierdoor valt de grond onder het verbond weg en wordt de cultus vernietigd (Am. 5.10-15).

Als laatste reden wordt de cultus zelf misbruikt om onrecht te plannen en dit ook te willen plegen. De momenten die voor aanbidding van YHWH zijn, worden gebruikt om andere mensen bewust te benadelen. De manier om dit te stoppen, is om de cultus stop te zetten (Am. 8.4-7).

De soorten onrecht die worden beschreven (of welke door YHWH worden gezien als onrecht) zijn: omkoping, seksuele immoraliteit, eigen comfort plaatsen voor het liefdevolle omgaan met anderen/ten koste van de andere, creëren van chaos waardoor het recht van de sterkste geldt, geweld, gebrek aan verantwoordelijkheid, armen de schulden in drukken, inhaligheid, wreedheid, oplichting, machtsmisbruik, meewerken aan een verrot systeem en dit alles niet willen opgeven. Kortom, verdrukking van de armen en tegenwerken van het recht.

Deelvraag 2

De tweede deelvraag luidde als volgt: '*Op basis van welke situaties binnen de cultus wordt deze aangevallen, en waarom?*'.

Als eerste onderliggende reden ligt er de ondankbaarheid die Israël uit. God heeft veel voor ze gedaan en Israël is afhankelijk van Hem. Ze willen echter alleen zijn goede daden uit het verleden en de ogen sluiten voor het heden. Dit uit zich in het verbieden van profeteren, Nazireeërs alcohol voeren en dan toch willen dat God voor hen zorgt (Am. 2.9-14).

Een tweede reden is dat de cultische rituelen een leeg gebaar zijn geworden en hypocriet zijn. De offers etc. zijn een manier geworden om eigen eer te verwerven in plaats van YHWH te eren. YHWHs onderliggende emotie is wel boos, maar sterker komt naar voren dat Hij hun religieuze gedoe gewoonweg idioot vindt (Am. 4.4-5).

De derde lijn die te ontdekken is, is het verkeerde prioriteiten stellen. Uitingen worden verheven boven concepten als 'recht' waar mensen worden geschaapt. De rituelen zijn een doel op zich geworden, in plaats van een verwijzing naar iets groters (vaak naar het verbond). Zonder bewust te zijn van deze verwijzing of onrecht te plegen en te offeren, blijkt het offer niets waard te zijn. Het is inconsistent met zichzelf (Am. 5.21-25) en moet verwijderd worden.

Andere problematische situaties binnen de cultus zijn een gebrek aan respect voor YHWH en een religieuze elite die zich misdroeg (Am. 2.6-8), zich niet willen bekeren en hiervoor kennis willen ontlopen (Am. 3.13-15; 4.6-13). Daarnaast wordt de tijd die is bedoeld om YHWH te eren etc., de cultische momenten, misbruikt om onrecht te plannen (Am. 8.4-7). Het gaat om eigen gewin. Als laatste lijkt ook hun theologie over wie YHWH is, te wensen over te laten (Am. 5.14).

De reden van de veroordeling van de cultus vanwege de misstanden binnen de cultus is een beetje een open deur. Natuurlijk wordt iets wat niet goed is, niet goed geëvalueerd door God. Voor de toehoorders is dit echter wel instructief, gezien dat gedrag wordt beïnvloed door de factoren 'motivatie' en 'cognitie'ⁱⁱⁱ. Deze beide factoren ziet u hierboven terugkomen. Dit is een effectieve manier om gedrag te veranderen, welke hier door Amos wordt aangewend. Amos wordt vaak gezien als een profeet die alleen veroordeelde, maar zoals aan zijn aanpak te zien is, lijkt het hem meer te gaan om gedragsverandering dan veroordeling. Welke misstanden er zijn worden elders in de thesis uitgebreider uitgewerkt. Opmerkelijk is dat het verbond iets minder sterk naar voren komt dan bij het onrecht. Hoewel het verbond natuurlijk wel werd verbroken door onder andere Nazireeërs alcohol te laten drinken, wordt er vooral veroordeeld op basis van motivatie, een verkeerd beeld van God en het verleden los zien van het heden. Uiteindelijk is de veroordeling van de cultus, met de latere vernietiging, het gevolg van de redenatie: een appel met rotte plekken is een rotte appel. Deze moet weggegooid worden.

Deelvraag 3

Als derde werd de vraag gesteld '*Wordt de cultus op basis van afgodendienst aangevallen, en zo ja: waarom?*'. Hoezo evalueert YHWH het negatief als er ook nog andere goden worden aanbeden? Heeft dit te maken met de slechtheid van andere goden? Of misschien de goedheid van YHWH? Of allebei? En misschien nog wel iets anders.

De afgodendienst komt duidelijk naar voren. YHWHs probleem met de afgoden in Am. 5.26-27 is dat Hij Israël uit de woestijn heeft geleid maar dat Israël niet trouw is. Blijkbaar was het niet genoeg. Feesten etc. welke bedoeld waren om YHWH te eren voor wat onder andere is gebeurd bij de Exodus, werden gemengd met andere goden. Andere goden, welke niet eens bestaan, krijgen eer voor wat YHWH had gedaan. Hiermee wordt YHWH op één lijn geplaatst met goden die door Israël zijn gemaakt. Dit is een belediging, YHWH op één lijn met een menselijk maaksel. Hij heeft alles gemaakt. Kortom, YHWH is beledigt en Hij evalueert andere goden dus negatief.

In Am. 8.9-14 wordt het syncretisme weer veroordeeld. Dit heeft echter een andere reden, blijkbaar maakte het voor hen niet uit welke god er werd aanbeden of hun heerser was. Ze doen beroep op meerdere goden, waarmee wordt gezegd dat YHWH als God niet genoeg is. Daarnaast lijkt deze aanpak op het manipuleren van het bovennatuurlijke en controlezucht over God in plaats dat God controle heeft over hen. Dit is de omgekeerde wereld, net zoals duidelijk werd uit Am. 5.26-27 waar YHWH op één lijn werd gesteld met een maaksel van mensen.

Een cultus die zo met hun God omgaat, kan YHWH niet hebben. Ze beledigen Hem met hun syncretisme. Aangezien deze goden binnen de cultus zijn geraakt, moet de cultus hiervoor boeten.

Er zijn nu een aantal redenen gegeven voor *waarom de cultus volgens Amos door God wordt veroordeeld*. Enkele onderliggende ideeën zijn uitgebreid besproken in deze thesis, maar is dit nu een echt antwoord op het 'waarom'? 'Waarom' impliceert vaak ook de vraag 'waartoe' (waartoe wordt de cultus veroordeeld?), welke afgeleid kan worden uit de hypothetische situatie dat Amos serieus werd genomen en zijn kritiek werd toegepast als feedback.

Dit zou dan een Israël worden met een hersteld verbond. Een land waar rechtspraak onafhankelijk was en zonder omkoping, waar de religieuze elite geen misbruik maakt van religie. Een samenleving waar verantwoordelijkheid werd genomen, waar men op de ander let of het goed gaat met die persoon en er geen misbruik van werd gemaakt als mensen op hun zwakst waren. In dit land zouden mensen dan dankbaar zijn voor het verleden en deze dankbaarheid toepassen op het heden. Men zou trouw zijn aan een gezamenlijk doel. De rituelen en tradities zouden niet het hoogste goed worden gemaakt, maar als een nuttig instrument worden toegepast. Religieuze uitingen zouden de juiste motivaties hebben. Het zou een plaats zijn, waar mensen, wanneer ze iets fout deden, niet koppig zouden zijn maar zouden veranderen. Als laatste zou dit alles zijn omdat YHWH als koning werd gezien, dit zou uitgestraald worden waardoor de reputatie van YHWH zich zou uitbreiden. Dit begint zeer veel te lijken op Jezus uitspraken en beschrijving van het koninkrijk van God.

4.0.2 Ruis, de inkadering van de hoofdvraag.

Inleiding

Voor lezers in de moderne tijd is het soms lastig om de bijbel te begrijpen, dat is duidelijk. Er is echter nog een veel lastiger probleem. Als we denken het te begrijpen, hoeft dit nog niet zo te zijn. Dit is iets wat men (inclusief deze schrijver) vaak niet eens door heeft. Dit misvatten van een boodschap in communicatie kan komen door het fenomeen 'ruis'. Ruis valt over het algemeen uiteen in vier soorten ruis^{iv}. In de theologie is er echter nog een ander soort ruis die niet in deze vier is onder te brengen, namelijk de mogelijke redactie van teksten. Deze zal dus ook behandeld worden in dit deel. De reden dat de 'ruis' na de 'uitwerking' staat, is om de interpretaties niet te beperken maar in een kader te zetten.

Redactie

Zoals eerder genoemd, is de houding binnen deze thesis ten opzichte van redactiekritiek 'onschuldig tot anders bewezen'^v en is de focus op de tekst zoals deze voor ons ligt. Dit neemt nog niet weg dat sommige onderdelen verduidelijkt dienen te worden. In deze thesis zijn namelijk enkele tekstgedeelten behandeld, die volgens sommige commentatoren niet teruggaan op één schrijver.

De eerste tekst die enigszins voor de redactiekritiek in aanmerking komt, is Am. 2.9-13, waar Am. 2.9-12 soms (vooral door de Duitse scholen) als deuteronomistisch wordt gezien^{vi}. Één van de redenen waarom deze tekst als redactie wordt gezien is het wisselen van de eerste en derde persoon. Dit is echter al kort uitgewerkt in het commentaar^{vii}. Andersen en Freedman wijzen een mogelijke redactie van Am. 2.9-10 af, of eerder, ze vinden de argumenten niet sterk genoeg^{viii}. De argumenten zijn volgens hun 1) de gebeurtenissen volgen niet de chronologische volgorde, 2) het is meer proza dan de meer poëtische beschrijving van de Amorieten, 3) de wisseling tussen eerste en derde persoon, 4) Deuteronomistisch taalgebruik. Dit wordt afgewezen vanwege: 1) de verandering van volgorde gebeurt vaker en creëert een speciaal effect^{ix}, 2) een invoeging van poëzie zegt weinig over de authenticiteit, 3) dit gebeurt zo vaak in de Oosterse literatuur dat dit geaccepteerd moet worden als een gebruikelijke manier van doen en 4) statistisch gezien kan men over 10 woorden weinig zeggen of iets Deuteronomistisch is. Wood ziet dit gedeelte wel als een insertie, maar onderbouwt dit helaas niet^x. Deze tekst is dus niet overtuigend redactiewerk.

Am. 3.13-15 staat niet heel erg onder verdenking. Wood ziet in deze perikoop een andere gedachtelijn dan die van Amos^{xi}, verder is er echter weinig discussie over deze perikoop^{xii}.

Met betrekking tot Am. 4.6-13 zijn er enkele redactiegeluiden te horen. Dit is echter niet direct om inhoudelijke redenen, maar vanwege de vorm. Over Am. 4.6-11 is echter geen discussie. Am. 4.12 wordt niet gezien als redactie, maar men weet niet direct wat men er mee moet. Soms wordt Am. 4.12 bij het

voorgaande orakel getrokken^{xiii} en soms wordt het als transactievers gezien^{xiv}. V. 13 is, zoals eerder genoemd, onderdeel van een hymne en wordt daarom soms gezien als redactie. Het is aannemelijk dat deze hymne niet door Amos zelf gecomponeerd zal zijn^{xv}, maar dit betekent nog niet dat dit geen 'origineel' onderdeel zal zijn. Amos gebruikt vaker verschillende genres voor zijn boodschap, hij verdraait dan vaak de inhoudt voor zijn doel (cf. Am. 4.4-5, Am. 5.1).

Over Am. 5.21-27 bestaat debat. Meestal wordt Am. 5.21-24 als een origineel stuk gezien en Am. 25-27 als redactiewerk behandeld^{xvi}. Zoals bij de behandeling van Am. 5.21-25 en Am. 5.26-27 al duidelijk werd, is er inderdaad lastig een gedachtenlijn te vinden bij vv. 26-27. V. 25 wordt soms als een gloss genoemd, dit heeft echter geen toegevoegde waarde^{xvii} en dit vers past qua inhoud goed bij het voorgaande (Am. 5.21-24). V. 26 past echter met enige moeite bij v.25, omdat er opeens een andere gedachtelijn dan naar voren komt, welke mogelijk is, maar toch lijkt af te wijken van de voorgaande^{xviii}. Gezien de inhoudelijke problemen zou het een mogelijkheid kunnen zijn dat hier redactiewerk aan is verricht, hoewel dit zou verbazen aangezien redactie meestal bedoeld is om iets te verklaren. Het blijft echter staan dat er een aantal problemen aan deze tekst kleven. Dus redactie? Mogelijk.

Fysieke ruis

Fysieke ruis komt van een bron buiten de zender en de ontvanger. Dit komt bij het boek Amos bijvoorbeeld naar voren dat er duizenden jaren overheen zijn gegaan waardoor men de originele rollen niet meer heeft. Hierdoor wijken verschillende manuscripten van elkaar af. Verder werd het Noordrijk als eerste vernietigd en weten we, mede daar door, niet de reactie van het publiek. Dit is een ernstige stoorzender en moet in het achterhoofd gehouden worden. Als derde vorm van fysieke ruis is de voor ons afwezige non-verbale communicatie. Mede hierdoor zien we discussie in de literatuur ontstaan of iets spottend is bedoeld of serieus (bijv. bij Am. 8.7).

Één punt van de fysieke ruis moet nog genoemd worden uit de tijd van Amos zelf. Profeten mochten niet profeteren (Am. 2.12), waardoor een deel van de bevolking mogelijk de boodschap niet te horen kreeg. Andere soorten van fysieke ruis zijn helaas niet direct te achterhalen.

Fysiologische ruis

Fysiologische ruis, bijvoorbeeld doofheid, verschilt per persoon en dit zal hier niet worden behandeld. Dit valt meestal ook niet te achterhalen. Als Amos bijvoorbeeld klein was geweest met een hoge stem, dan zou dit invloed hebben gehad op hoe het publiek zijn boodschap beoordeelde. Dit is helaas niet te achterhalen.

Psychologische ruis

Hier valt een hele thesis aan te wijden, er zullen echter maar enkele factoren worden uitgelicht. Als eerste heeft men de 'self-serving attributions': als iemand iets goeds doet, ligt het aan hoe goed de persoon is, als iemand iets slecht doet ligt het aan de omgeving^{xx}. Als iemand in één keer zijn rijbewijs haalt, ligt het aan hoe goed die persoon rijdt, als dit niet lukt had de persoon pech en krijgt men een waslijst van tegenslagen te horen. Dit concept zal hoogstwaarschijnlijk bij de Israëlieten hebben gespeeld, als een groep werd aangesproken op negatieve dingen zal men als eerste met de vinger naar anderen hebben gewezen. Wat in Amos telkens opvalt is dat de trend van argumentatie is dat eerst een specifieke groep wordt aangesproken waarna het breder wordt getrokken. Amos lijkt met deze neiging dus rekening te houden. Deze 'self-serving attributions' bestaan vanwege een aantal redenen^{xx}:

- om goed over onszelf te denken,
- we willen dat anderen goed over ons denken (zie bijvoorbeeld Am. 4.4-5),
- de informatie die beschikbaar is voor een persoon. Als men bijvoorbeeld religieus actief is, vroom is en te horen krijgt dat hij/zij bij een uitverkoren volk behoort, is het lastiger om feedback te aanvaarden en zal de persoon sneller in de verdediging schieten (zie bijv. Am. 3 en Am. 4.4-12^{xxi}).

Dit zorgt voor ruis tussen het publiek en Amos zelf.

Een tweede factor die van belang is, is het geloof in een rechtvaardige wereld^{xxii}. Slechte mensen krijgen vervelende dingen te verduren, goede mensen niet. De zwerver heeft het vast aan zichzelf te wijten dat hij/zij op straat leeft, als een vrouw mishandeld wordt heeft ze vast haar man boos gemaakt. Dit geloof wordt bij het publiek van Amos hard aangepakt, zeker in Am. 1.3-2.16 waar Israël als 'rechtvaardige' wordt veroordeeld. Er is meer ruimte nodig om uit te leggen waarom ze worden veroordeeld, ze geloven namelijk in een rechtvaardige wereld. Dit is een reden waarom er zo gehamerd moet worden op de schuld van Israël en waarom het soms retorisch onderbouwd moet zijn, anders dringt het gewoon niet door.

Als laatste voorbeeld dient nog een type ruis genoemd te worden wat voor *deze* tijd van toepassing is, namelijk stereotypering. Stereotypen zijn een manier om een wereld met te veel informatie te begrijpen door deze in te delen in hokjes. Ambigue informatie wordt meestal zo geïnterpreteerd dat het bij een stereotype past^{xxiii}. Hiervoor moet worden opgepast, omdat dit zeer subtiel is. Als men dus een bepaald beeld heeft van de groep 'Israël' en er is te weinig informatie om handen, dan zal er vanuit stereotypen worden gewerkt. Soms werkt dit correct, soms niet. Hetzelfde geldt voor Amos, hoe men profeten ziet, leidt hoe men zijn woorden en acties interpreteert. Dit was uiteraard ook zo voor de Israëlieten zelf richting Amos: 'een boer uit Juda die hen de les komt lezen'. Voor Amos zal dit mogelijk ook hebben gegolden richting Israël, 'die koeien van Samaria'.

De beste manier om deze laatste vorm van ruis te ondervangen, is om ambigue informatie ook zo te houden. Als men dit interpreteert, ook meerdere soorten interpretaties naast elkaar te zetten^{xxiv}. De psychologische ruis is dus vooral te wijten aan het feit dat onze hersenen een te korte route kiezen om informatie te verwerken.

Semantische ruis

Dit betekent dat de zender en ontvanger andere waardesystemen hebben (oftewel, woorden en gebaren betekenen iets anders per persoon). Dit wordt over het algemeen binnen de theologie opgevangen door concordantieonderzoek. Dit is de reden waarom in deze thesis hier relatief veel aandacht aan is besteed. Dat Hebreeuws voor westerlingen geen moedertaal is, is zeker een barrière om teksten te begrijpen. Wat een interessante gedachte is, is dat Amos uit Juda kwam en in het Noordrijk sprak. Zal Amos hier problemen van hebben ondervonden? Dat er andere waardesystemen waren gecreëerd door de verschillende locaties? En zou dit een achterliggende bron kunnen zijn voor het feit dat Amos zich geen profeet noemt (Am. 7.10-17)? Waarschijnlijk wordt hier over cultische profeten tegenover niet-cultische profeten gesproken, maar hoezo die aanduiding van Amaziah dan? Hij wist namelijk even goed dat Amos geen cultisch profeet was.

4.0.3 Jeruzalem?

Enige tijd na de bediening van Amos, of misschien al tijdens Amos bediening, zijn deze woorden naar het rijk Juda gekomen. Als Amos heen en weer gereisd heeft, waren ze tijdens zijn bediening al bekend geweest en anders zijn ze op één of andere manier later in Juda terecht gekomen en opgeschreven. De reden hiervoor is simpel dat deze woorden bewaard zijn gebleven en het Noordrijk is vernietigd, wat Juda over laat als overleveraar.

Het lot van het Noordrijk was duidelijk geworden. Israël was in ballingschap gegaan nadat ze in opstand waren gekomen tegen Tiglath-pileser III^{xxv}. Door een dubbele uitkomst van Amos' woorden, namelijk een aardbeving en een ballingschap (cf. Am. 8.8-14) zou men verwachten dat Juda hiervan had geleerd en dat de woorden extra impact gehad zouden hebben. In het boek Amos zijn enige sporen terug te vinden dat de schrijver mogelijk geprobeerd heeft Jeruzalem aan te spreken. YHWH gromde vanaf Sion (Am. 1.2) en sprak zich tegen Juda uit (Am. 2.4-6). Hij spreekt zich uit tegen het HELE geslacht dat Hij uit Egypte heeft geleid en het enige geslacht wat Hij had uitgekozen (Am. 3.2). Later wordt dit toegepast op het Noordrijk (Am. 3.9, 12-14) *maar er blijft genoeg speelruimte om dit ook toe te passen op Juda*. In Am. 6.1 wordt Jeruzalem weer aangesproken waarna de 'casus' weer wordt toegepast op Israël en *weer is er genoeg speelruimte om dit ook toe te passen op Juda*. Daarnaast wordt Berseba een aantal keer genoemd wat Juda ook niet buiten de boodschap van Amos laat (Am. 5.5^{xxvi}; 8.14). Er zitten dus een aantal dreigende allusies richting Juda. Daarnaast wordt er twee keer een 'casus' uitgewerkt bij Israël wat

een educatief karakter moet hebben gehad voor Juda. Verder zitten er natuurlijk de principes in die gegeneraliseerd kunnen worden als dat er eerlijke rechtspraak moet zijn en men geen andere goden moet aanbidden (cf. Am. 2.4-6; 5.12; 8.14).

Al deze allusies met daarbij in gedachten dat de woorden van Amos waarheid zijn geworden, moeten impact hebben gehad op Juda. Toch? Uiteindelijk blijkt dat, als ze al impact hebben gehad op Juda, dit niet genoeg was. Juda maakt dezelfde fouten als Israël door verkeerde verbonden aan te gaan, mislukte gokken te maken en zich niet te bekeren van het, in YHWHs en Amos' ogen, onrecht.

Noten

[i](#) Zie p. 15.

[ii](#) Cf. pp. 16, 27-29.

[iii](#) Gazzaniga, M.S., & Heatherton, T.F.(2006). *Psychological Science*. New York: W.W. Norton & Company. p. 6 .

[iv](#) Zie p. 15.

[v](#) Voor argumentatie hiervoor, zie p. 8.

[vi](#) Möller, K.(2003). *A Prophet In Debate. The Rhetoric of Persuasion in the Book of Amos*. Sheffield: Sheffield Academic Press. Journal For The study Of The Old Testament Supplement Series. vol. 372. p. 204.

[vii](#) Zie pp. 80-84.

[viii](#) Andersen, F.I., & Freedman, D.N.(1989). *Amos*. New York: Doubleday. pp. 327-328.

[ix](#) Zie p. 81-82.

[x](#) Wood, J.R.(2002). *Amos in Song and Book Culture*. New York: Sheffield Academic Press. p. 54.

[xi](#) Wood, pp. 57-58.

[xii](#) Andersen en Freedman zien genoeg redenen voor een mogelijke eenheid 'at least in the thinking of a redactor, if not in the mind of the prophet himself'. p. 404.

[xiii](#) Auld, A.G. (1986). *Amos*. Sheffield: JSOT Press , p. 74.

[xiv](#) Andersen & Freedman, p. 413.

[xv](#) Andersen & Freedman, p. 453.

Auld, pp. 58, 76.

Harper, W.R.(1936). *A Critical and Exegetical Commentary On Amos and Hosea*. Edinburgh: Clark. p. 103.

[xvi](#) Auld, pp. 65-66.

Wood, p. 33.

[xvii](#) Andersen & Freedman, p. 530.

[xviii](#) Cf. p. 97.

[xix](#) Aronson, E., & Wilson, T.D., & Akert, R.M. (2007). *Social Psychology*. New Jersey: Pearson Education. Inc. p. 118.

[xx](#) Aronson, E., & Wilson, T.D., & Akert, R.M. (2007). *Social Psychology*. New Jersey: Pearson Education. Inc. p. 119.

[xxi](#) Zoals eerder genoemd, legt Amos in Am. 4.6-13 uit waarom Israël wordt veroordeeld.

[xxii](#) Aronson, E., & Wilson, T.D., & Akert, R.M. (2007). *Social Psychology*. New Jersey: Pearson Education. Inc. pp. 119-120.

[xxiii](#) Fiske, S.T., & Taylor, S.E. (2008). *Social Cognition. From Brains to Culture*. New York: McGraw-Hill. p. 274.

[xxiv](#) Zie bijv. pp. 49-50.

[xxv](#) Coogan, M.D. (2006). *The Old Testament: A Historical and Literary introduction to the Hebrew Scriptures*. New York: Oxford University Press. p. 309.

[xxvi](#) Interessant is dat Berseba hier wordt genoemd, maar dat alleen Betel en Gilgal op dit moment een straf krijgen.

5 Literatuur

Boeken

Andersen, F.I., & Freedman, D.N.(1989). *Amos*. New York: Doubleday

Aronson, E., & Wilson, T.D., & Akert, R.M. (2007). *Social Psychology*. New Jersey: Pearson Education. Inc.

Auld, A.G. (1986). *Amos*. Sheffield: JSOT Press

Calvijn, J.(610/1981). *Kleine Profeten. Joël, Amos en Obadja*. Kampen: De Groot-Goudriaan

Carrol R., M.D.(1992). *Context For Amos. Prophetic Poetics in Latin American Perspective*. Sheffield: JSOT Press. Journal For The study Of The Old Testament Supplement Series. vol. 132

Carrol R., M.D.(2002). *Amos- The Prophet & His Oracles*. Louisville: Westminster John Knox Press

Chisholm, R.B.(2002). *Handbook on the Prophets*. Grand Rapids: Baker Academic

Coogan, M.D. (2006). *The Old Testament: A Historical and Literary introduction to the Hebrew Scriptures*. New York: Oxford University Press

DeVito, J.A.(2009). *Human Communication. The Basic Course*. Boston: Pearson Education, Inc

Driscoll, M., & Breshears, G.(2010). *Doctrine. What Christians Should Believe*. Wheaton, Illinois: Crossway

Ehrman, B.D.(2008). *The New Testament. A Historical Introduction to the Early Christian Writings*. New York/Oxford: Oxford University Press

Fiske , S.T., & Taylor, S.E.(2008). *Social Cognition. From Brains to Culture*. New York: McGraw-Hill

Gazzaniga, M.S., & Heatherton, T.F.(2006). *Psychological Science*. New York: W.W. Norton & Company

Hammershaimb, E.(1970). *The Book of Amos. A Commentary*. Oxford: Basil Blackwell.

- Harper, W.R.(1936) *A Critical and Exegetical Commentary On Amos and Hosea*. Edinburgh: Clark
- Holladay, W.L.(1988). *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Leiden: Brill
- King, P.J., & Stager, L.E.(2001). *Life in Biblical Israel*. Louisville: Westminster John Knox Press
- Knipscheer, J., & Kleber, R.(2005). *Psychologie en de multiculturele samenleving*. Amsterdam: Boom onderwijs.
- Korpel, M., & De Moor, J.,(2012). *The Silent God*. Leiden: Brill
- Lettinga, J.P.(2000). *Grammatica van het Bijbels Hebreeuws*. Leiden: Brill
- Mays, J.L.(1969). *Amos*. Chatham, Kent: SCM Press LTD.
- Möller, K.(2003). *A Prophet In Debate. The Rhetoric of Persuasion in the Book of Amos*. Sheffield: Sheffield Academic Press. Journal For The study Of The Old Testament Supplement Series. vol. 372.
- Paul, S.M.(2005). *Divrei Shalom. Collected Studies of Shalom M. Paul on the Bible and the Ancient Near East 1967-2005*. Leiden: Brill
- Ska, J.L.(2006). *Introduction to Reading the Pentateuch*. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns
- Soggin, J.A.(1982). *The Prophet Amos*. London: SCM Press Ltd.
- Steiner, R.C.(2003). *Stockmen from Tekoa, Sycamores from Sheba*. Washington, DC: The Catholic Biblical Association of America.
- Stuart, D.(1987). *Hosea-Jonah*. Waco, Texas: Word, Incorporated (WBC)
- Wood, J.R.(2002). *Amos in Song and Book Culture*. New York: Sheffield Academic Press

Artikelen

Beaton, R.(1999), Messiah and Justice: A Key To Matthew's Use Of Isaiah 42:1-4? *Journal for the Study of the New Testament*, 75, 5-23

Li, H.Z. (1999). Communicating information in conversations: A cross-cultural comparison. *International Journal of Intercultural Relations*, 23, 387-409

Bijbels

BHS

HSV

NBG51

SV

WB95

Websites

<http://www.bijbelseplaatsen.nl/plaatsen/B/Berseba%20%28Beer%20Sheba%29/285/>

<http://www.amnesty.nl/mensenrechten/encyclopedie/rechtvaardigheid>

<http://cultdefinition.com/>

<http://tarpley.net/online-books/george-bush-the-unauthorized-biography/chapter-25-thyroid-storm/>

<http://stevebuttry.wordpress.com/2011/04/27/the-5-w%E2%80%99s-and-how-are-even-more-important-to-business-than-to-journalism/>